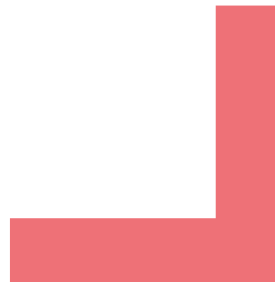

**Professionele achtergrond van
mbo-docenten basisvaardigheden
en burgerschap**

Colofon

Titel	Professionele achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap
Auteurs	Annemarie Groot, Hans Voskamp, Merel Wolf & Ellen van Drie
Versie	1
Datum	29-5-2023
Project	Professionele achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap (001143)

ECBO is het expertisecentrum voor onderzoek en kennisvraagstukken rondom bijvoorbeeld professionalisering van docenten, aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt, basisvaardigheden en in-, door- en uitstroom van studenten. ECBO doet wetenschappelijk verantwoord beleids- en praktijkgericht onderzoek in het onderwijs en op het snijvlak van onderwijs en arbeidsmarkt, en verspreidt deze kennis. Onze expertise: onderzoek met impact.

ECBO
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6872500
www.ecbo.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond en aanleiding voor het onderzoek	1
1.2	Doel.....	5
1.3	Onderzoeksvragen	5
1.4	Leeswijzer	5
2	Onderzoeksaanpak en -methode	6
2.1	Onderzoeksaanpak	6
2.2	Werving instellingen.....	7
2.3	Dataverzameling	8
2.4	Informatiesessie	11
2.5	Begeleidingscommissie.....	11
3	Beschrijving situatie	12
3.1	Achtergrondkenmerken respondenten	12
3.2	Omvang aanstelling	14
3.3	Tijdsbesteding docenten generieke onderdelen.....	18
3.4	Mate van integratie beroepsgerichte vakken en generieke onderdelen.....	27
4	Professionele achtergrond.....	29
4.1	Opleidingsachtergrond van docenten.....	29
4.2	Voldoende toerusting door de opleiding	33
4.3	Werkervaring	34
4.4	Professionaliseringsactiviteiten	35
4.5	Ervaren relevantie opleidingsachtergrond of werkervaring	36
5	Passende achtergrond	40
5.1	Passende achtergrond op basis van enquêtedata	40
5.2	Passende achtergrond op basis van focusgroepen	46
5.3	Conclusie passende achtergrond.....	47
6	Keuzes en maatregelen	52
6.1	Inleiding	52
6.2	Keuzes in personeelsbeleid met betrekking tot docenten generieke onderdelen	52
6.3	Maatregelen stimuleren professionalisering docenten generieke onderdelen ..	53
6.4	Docenten met passende achtergrond vinden en behouden	54

7	Samenvatting en discussie	57
7.1	Aanleiding en onderzoeksopzet.....	57
7.2	Samenvatting resultaten.....	57
7.3	Conclusie en overwegingen	62
	Bronnen	64
	Bijlage I – Enquête.....	65
	Bijlage II – Resultaten informatiesessie	74

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding voor het onderzoek

Een belangrijk speerpunt uit het coalitieakkoord 2021-2025 is het versterken van het beroepsonderwijs:

"We versterken de kwaliteit, hiertoe worden vakken in basisvaardigheden en burgerschap gegeven door bevoegde docenten en we geven ruimte aan mensen uit de praktijk voor (gast)lessen." (Rutte et al., 2021)

In het mbo gelden geen bevoegdheden zoals in het voortgezet onderwijs. Docenten in het mbo kunnen worden benoemd worden of tewerkgesteld zonder benoeming als zij voldoen aan een aantal eisen (Rijksoverheid, 2023a¹):

1. De docent moet beschikken over verklaring omtrent het gedrag (VOG), die niet ouder is dan zes maanden; en
2. de docent moet voldoen de bekwaamheidseisen, blijkend uit het bezit van in de wet genoemde getuigschriften; en
3. of in het bezit zijn van een door het bevoegd gezag afgegeven geschiktheidsverklaring; en
4. de docent mag niet krachtens rechterlijke uitspraak zijn uitgesloten van het geven van onderwijs.

De bekwaamheidseisen zijn voor docenten in het mbo vastgelegd in het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (Rijksoverheid, 2022). In het algemeen zijn deze bekwaamheden tot het geven van onderwijs:

- a. de vakinhoudelijke bekwaamheid;
- b. de vakdidactische bekwaamheid;
- c. de pedagogische bekwaamheid.

Bekwame leraren of docenten worden geacht hun vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische kennis en kunde in te kunnen zetten om hun werk op een professioneel doelmatige en verantwoorde wijze uit te voeren.

Routes tot docent in het mbo

Er zijn verschillende routes om als mbo-docent aan te tonen dat er aan bovenstaande bekwaamheidseisen voldaan wordt:

1. Het in bezit zijn van één van de in de wet genoemde getuigschriften/erkenningen.
2. Het in bezit zijn van een door het bevoegd gezag afgegeven geschiktheidsverklaring aangevuld met een pedagogisch didactisch getuigschrift.

De in de wet erkende getuigschriften komen in de praktijk neer op het kunnen overhandigen van een van de volgende documenten (Rijksoverheid 2023b):

- een diploma van een bacheloropleiding tot tweedegraadsleraar voortgezet onderwijs in een specifiek vak;

¹ Artikel 4.2.1 'Vereisten benoeming of tewerkstelling docenten' uit Wet educatie en beroepsonderwijs.

- een diploma van een masteropleiding tot eerstegraadsleraar voortgezet onderwijs in een specifiek vak;
- een getuigschrift van het bekwaamheidsonderzoek ter afsluiting van een zij-instroomtraject als leraar voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in een specifiek vak;
- een getuigschrift waaraan de bevoegdheid voor het leraarschap in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie is verbonden; dit getuigschrift is afgegeven voor 1 augustus 2006;
- een gelijkwaardig buitenlands getuigschrift of diploma.

Wanneer geen van de hierboven beschreven getuigschriften overhandigd kan worden, moet de didactische en vakinhoudelijke bekwaamheid van een aspirant-docent aangetoond worden. De pedagogisch-didactische bekwaamheid kan blijken uit het behalen van een pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG). Om een PDG-traject te volgen, moet een aspirant-docent (MBO Raad 2022; Rijksoverheid 2023c):

- beschikken over een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs (hbo of wo); óf
- beschikken over een afgeronde mbo-opleiding met minimaal drie jaar relevante werkervaring én een aantoonbaar hbo- of wo-denkniveau.

De vakinhoudelijke bekwaamheid kan blijken uit het ontvangen van een geschiktheidsverklaring. Mbo-instellingen mogen deze zelf afgeven als zij positief oordelen over de aspirant-docent wat betreft de volgende aspecten (Rijksoverheid 2023c):

- geschiktheid om les te geven;
- vakinhoudelijke bekwaamheid;
- in staat zijn binnen twee jaar het PDG te behalen.

Zij-instromers beschikken nog niet over de in de wet genoemde erkende getuigschriften en maken daarom vaak gebruik van de PDG-route om aan de slag te kunnen gaan als mbo-docent. De instelling maakt op basis van ervaring en opleiding een inschatting of de zij-instromer geschikt is om les te geven, vakinhoudelijk bekwaam is en in staat wordt geacht binnen twee jaar het pedagogisch-didactisch getuigschrift te halen. Deze drie onderdelen samen vormen de geschiktheidsverklaring mbo.

Pas als de geschiktheidsverklaring is afgegeven, kan de zij-instromer tijdelijk benoemd worden als docent, terwijl wordt deelgenomen aan een tweejarig traject waarin het PDG wordt behaald. De mbo-instelling beoordeelt zelf of zij de zij-instromer voor dit traject geschikt achten op basis van hun verwachting dat de aspirant-docent binnen twee jaar² het PDG kan halen.

Aan het einde van het PDG-traject wordt de aspirant-docent didactisch en pedagogisch bekwaam verklaard door een lerarenopleiding. De aspirant-docent bezit dan het pedagogisch didactisch getuigschrift en kan samen met de vakinhoudelijke geschiktheidsverklaring als volwaardig docent tewerkgesteld worden.

Figuur 1.1 toont routes naar benoembaarheid voor drie typen docenten in het mbo.

² Mocht dit door bepaalde omstandigheden niet haalbaar zijn, dan kan de mbo-instelling besluiten de termijn te verlengen met twee jaar, wanneer deze beslissing bijdraagt aan kwaliteit en de voortgang van het onderwijs in de school.

Figuur 1.1 – Routes naar benoembaarheid voor drie typen docenten in het mbo

Deze complexiteit wat betreft routes naar docentschap in het mbo heeft te maken met het feit dat het mbo een kwalificatiestructuur kent en geen wettelijk voorgeschreven schoolvakken. Het po en vo hebben de vrijheid om het onderwijs in te richten binnen een voorgeschreven vakkenstructuur en het mbo heeft de vrijheid om het onderwijs in te richten zonder voorgeschreven vakkenstructuur. De mbo-instellingen hebben een zekere mate van vrijheid als het gaat om het aanstellen van docenten. Het is de verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag op de mbo-instellingen om te bepalen of een docent voldoende vakinhoudelijk bekwaam is om onderwijs te verzorgen.

Voor veel beroepsgerichte delen van het onderwijs en voor generieke onderdelen en burgerschap, zijn er geen specifieke mbo-lerarenopleidingen. Het accent van veel tweedegraads lerarenopleidingen voor bijvoorbeeld de generieke onderdelen ligt niet op het lesgeven in het mbo. Mbo-instellingen nemen om die reden ook graag en actief deel aan regionale trajecten voor het samen opleiden en professionaliseren van aspirant-docenten om de lerarenopleidingen te voorzien van praktische informatie over wat lesgeven in het mbo inhoudt (Hermanussen & Van Herpen, 2021). Het is aan de onderwijsinstelling om vast te stellen wat voor deze onderdelen en vakken als vakbekwaam geldt.

Achtergrond docenten mbo: wat is bekend?

Eerder onderzoek naar burgerschapsonderwijs (Den Boer & Leest, 2021; Bokdam et al., 2022) wees uit dat ongeveer de helft van de docenten burgerschap een specifieke lerarenopleiding heeft gevolgd.³ Vaak geven docenten burgerschap ook andere

³ De mbo-docenten in dit onderzoek kregen de volgende vraag voorgelegd: "U geeft (onder meer) burgerschap. Heeft u daarvoor een specifieke opleidingsachtergrond?" Hierop antwoordt 49% van de 128 ondervraagde docenten dat zij geen specifieke opleidingsachtergrond heeft. De overige 51% geeft aan wel een specifieke opleidingsachtergrond te hebben die relevant is voor het geven van het onderdeel burgerschap. 28% noemt bijvoorbeeld een opleiding omgangskunde, pedagogiek, pabo of theologie en 15% noemt een initiële eerste- of tweedegraadsopleiding docent maatschappijleer. 6% noemt de opleiding voor docent geschiedenis.

onderdelen, zoals Nederlands. Het blijkt dat 40% van alle mbo-docenten⁴ behoefte heeft aan scholing op het gebied van burgerschap. Het gaat bijvoorbeeld over scholing gericht op het voeren van (groeps)gesprekken over maatschappelijk lastige onderwerpen en scholing over meer theoretische kennis over burgerschapsonderwijs en de instellingseigen visie en doelen.

Over rekendocenten is bekend dat instellingen bij de invoering van het onderdeel rekenen in het mbo drie aanpakken hebben gebruikt om het rekenonderwijs te bemensen (Steunpunt Taal en Rekenen mbo (2014):

1. Inzet van docenten van wie wordt verondersteld dat zij affiniteit met rekenen hebben (bijvoorbeeld docenten wiskunde of economie).
2. Inzet van docenten die nog uren over hebben. De redenering daarbij is dat alle docenten die zelf kunnen rekenen ook rekenles kunnen geven.
3. Inzet van educatiedocenten, zowel voor de reguliere lessen als voor de remediërende activiteiten.

Later bleken er zorgen over de ingezette docenten:

"Niet alle docenten zijn even goed toegerust voor het verzorgen van rekenonderwijs. Kennis van didactiek ontbreekt soms, met name met betrekking tot zwakke rekenaars. Men maakt zich ook zorgen over het verloop [...]. Ook komt het nog voor dat er veel versnippering is van het aantal uren rekenen over veel (niet altijd even gemotiveerde) docenten." (Steunpunt Taal en Rekenen mbo, 2017, p. 24)

De instellingen hebben sinds 2014 stappen gezet om de bezetting en de professionalisering van rekendocenten te verbeteren. In 2017 blijkt een groei in strategisch personeelsbeleid en professionaliseringsaanbod onder instellingen (Steunpunt Taal en Rekenen mbo, 2017). Het grootste deel van de professionalisering was gericht op de inhoud en didactiek van het onderdeel rekenen, maar ook het kunnen omgaan met zwakke rekenaars wordt genoemd. Er worden in 2017 verschillende knelpunten genoemd op het gebied van het professionaliseren van rekendocenten:

"Knelpunten die bij de professionalisering worden benoemd zijn: 'het is lastig om docenten met een klein aantal uren scholing aan te bieden'; 'scholing is lastig want we kunnen ons geen lesuitval permitteren'. Scholen twijfelen soms ook aan het nut van investeren in rekenopleidingen, omdat het onduidelijk is of er in de toekomst wel behoefte is aan bekwame rekendocenten." (Steunpunt Taal en Rekenen mbo, 2017, p. 16)

Over de achtergrond van docenten Nederlands en Engels is weinig bekend. Wel weten we dat basisvaardigheden soms geïntegreerd worden aangeboden in beroepsgerichte vakken. In dat geval geeft de beroepsgerichte docent deze onderdelen (Vloet et al., 2021).

⁴ Het onderzoek is uitgevoerd onder 431 mbo-docenten. Die groep was representatief naar schoolgrootte, instellingstype en regio.

1.2 Doel

Omdat een goed beeld van de professionele achtergrond van mbo-docenten momenteel ontbreekt, is het doel van dit onderzoek om in kaart te brengen welke achtergrond mbo-docenten hebben, die de onderdelen Nederlands, Engels, rekenen en burgerschap verzorgen.

1.3 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van het onderzoek is:

In hoeverre wordt in het mbo het onderwijs in basisvaardigheden en burgerschap gegeven door docenten met een aansluitende achtergrond?

Deze hoofdvraag is opgedeeld in drie delen:

Deel A: Beschrijving van de huidige situatie

Dit deel gaat over de professionele achtergrond van mbo-docenten die het onderwijs in basisvaardigheden en burgerschap verzorgen, maar ook over het aantal lessen dat zij deze onderdelen verzorgen en of zij nog andere onderdelen geven.

Deel B: Verklaring van de situatie

Dit deel gaat in op de kwaliteitszorgmaatregelen die instellingen/afdelingen/onderwijsteams hanteren ten aanzien van docenten om de kwaliteit van het onderwijs in basisvaardigheden en burgerschap te waarborgen.

Deel C: Kaders stellen

Het derde deel gaat in op wat volgens de docenten/teamleiders/besturen een 'aansluitende achtergrond' is voor mbo-docenten die de onderdelen Nederlands, Engels, rekenen en burgerschapsonderwijs verzorgen.

1.4 Leeswijzer

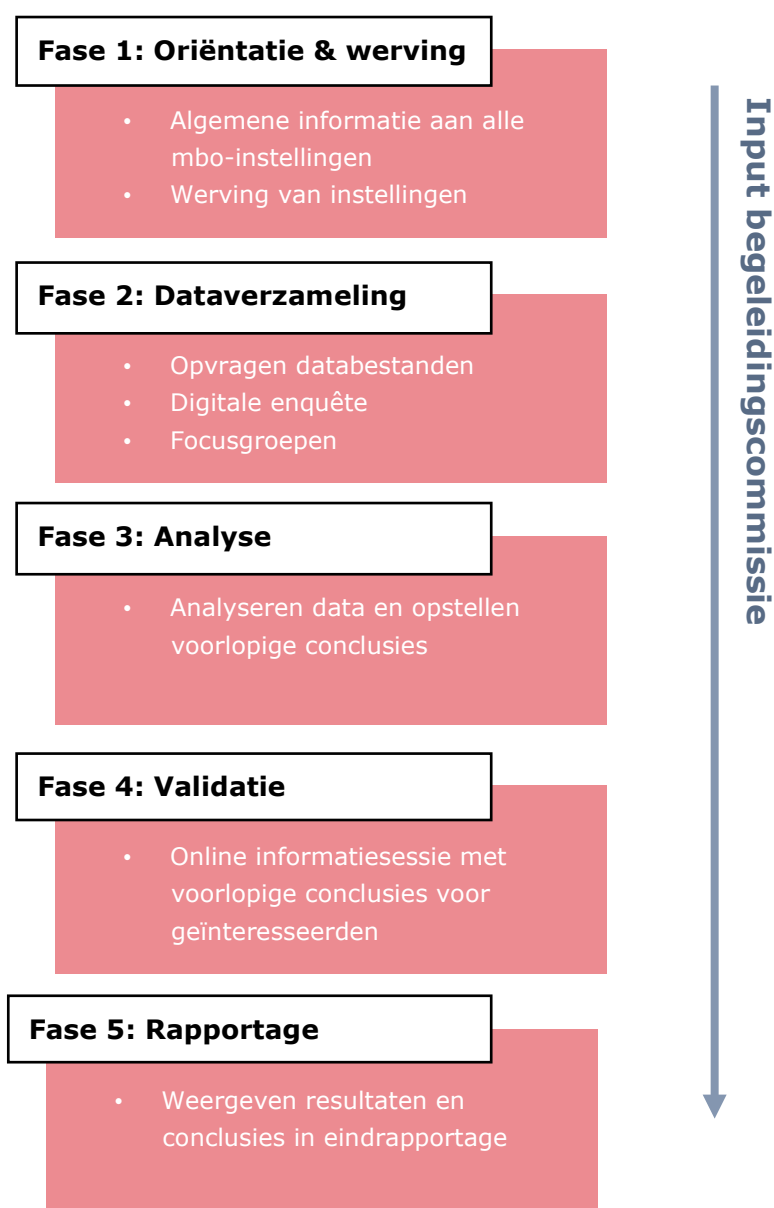
In dit rapport gaan we allereerst in op de onderzoeksaanpak en -methode (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 geven we een beschrijving van de huidige situatie wat betreft omvang van aanstellingen van deze docenten, hun tijdsbesteding aan generiek onderwijs en andere taken/onderdelen/vakken en de integratie met beroepsgerichte vakken. In hoofdstuk 4 gaan we dieper in op de professionele achtergrond van de docenten basisvaardigheden en burgerschap, hun werkervaring en ervaren toerusting. Hoofdstuk 5 beschrijft wat in de praktijk beschouwd wordt als best passende achtergrond. In hoofdstuk 6 komen de keuzes en maatregelen aan bod van instellingen om zoveel mogelijke passende docenten in dienst te krijgen en te houden. We sluiten het onderzoek af met een samenvatting van de bevindingen en een discussie.

2 Onderzoeksaanpak en -methode

2.1 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek kende een mixed-method-aanpak van kwantitatieve data-analyse en kwalitatief onderzoek. Het onderzoek bestond uit verschillende fases. Dit is schematisch weergegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1 – Schematische weergave onderzoeksaanpak

In de eerste fase vond de werving van instellingen plaats (zie paragraaf 2.2). Vervolgens zijn de kwantitatieve en kwalitatieve data verzameld (zie paragraaf 2.3). Aansluitend vond een informatiesessie plaats (zie paragraaf 2.4) en is alle informatie gebundeld in een rapportage. Tijdens het onderzoek is een begeleidingscommissie betrokken geweest (paragraaf 2.5).

2.2 Werving instellingen

Aan het begin van het onderzoek zijn alle mbo-instellingen geïnformeerd over het doel en het belang van het onderzoek. Instellingen die graag een bijdrage wilden leveren konden zich aanmelden. Vier instellingen hebben zich zelf voor het onderzoek aangemeld.

De oorspronkelijke opzet van het onderzoek was om het onderzoek uit te voeren bij twaalf onderwijsinstellingen. Die twaalf instellingen zijn gericht benaderd nadat het algemene informatiebericht verstuurd was aan alle instellingen. Deze twaalf instellingen waren geselecteerd op basis van de volgende selectiecriteria:

1. Er moet een evenwichtige verdeling zijn tussen verschillende type mbo-onderwijsinstellingen (roc's en beroepscolleges).
2. Er moet een evenwichtige spreiding zijn naar omvang van de onderwijsinstelling (groot-middel-klein), respectievelijk 4-4-4.
3. Er moet een evenwichtige spreiding zijn naar regio (noord-midden-zuid), respectievelijk 4-4-4.
4. De instellingen die reeds toegezegd hadden aan OCW maakten onderdeel uit van de selectie.

De twaalf geselecteerde onderwijsinstellingen werden vervolgens uitgebreider geïnformeerd en gevraagd mee te doen. Op basis hiervan hebben vier instellingen meegewerkt aan het onderzoek.

Er zijn diverse manieren ingezet om andere instellingen te werven:

- Er is een oproep gedaan via de MBO Raad, via de contactpersonen van OCW en via het eigen netwerk van de onderzoekers.
- Er is een nieuwe groep van acht instellingen gericht benaderd via e-mail met het verzoek om deel te nemen.
- Er zijn diverse reminders gestuurd.
- Er is met meerdere instellingen telefonisch contact geweest om het doel en het belang van het onderzoek nader toe te lichten en af te stemmen welke werkwijze voor hen passend zou kunnen zijn.
- Er is flexibel omgegaan met de planning om instellingen meer tijd te geven om deel te nemen.
- Er is flexibel omgegaan met de onderzoeksopzet door ook alternatieve methodes voor dataverzameling aan te bieden.

Uiteindelijk heeft nog één instelling zich gemeld voor deelname aan het onderzoek. Meerdere instellingen hebben overwogen om mee te doen aan het onderzoek, maar zagen hier uiteindelijk toch van af. Als belangrijkste reden om niet mee te doen wordt genoemd de hoge administratieve lasten die gepaard gaan met het verzamelen van de benodigde data. Het gaat om informatie over inzet van docenten, maar ook om informatie over

opleidingsachtergronden. Uit de gegeven reacties blijkt dat de systemen van de onderwijsinstellingen er niet op ingericht zijn om die verbinding eenvoudig te kunnen maken.

De negen instellingen⁵ die hebben deelgenomen aan het onderzoek staan in tabel 2.1. Voor elke instelling is het type instelling, de omvang en de regio aangegeven. Wat betreft de omvang van de instellingen is er een goede verdeling: twee kleine instellingen, drie middelgrote instellingen en vier grote instellingen deden mee aan het onderzoek. Wat betreft het type instelling is de verdeling minder divers dan gewenst: één beroepscollege en acht roc's. De spreiding in de regio's noord, midden en zuid is goed: twee instellingen zijn gelegen in de regio noord, drie in de regio midden, en drie in zuid. De provincie Friesland is bewust niet benaderd vanwege ander soortgelijk onderzoek daar dat gelijktijdig uitgevoerd werd.⁶

Tabel 2.1 – Verdeling deelnemende scholen op basis van selectiecriteria

Instelling	Roc-beroepscollege	Omvang ⁷	Regio noord-midden-zuid
1	Roc	Groot	Noord
2	Roc	Middel	Midden
3	Roc	Groot	Zuid
4	Roc	Groot	Noord
5	Roc	Klein	Midden (G4)
6	Roc	Middel	Zuid
7	Roc	Middel	Zuid
8	Beroepscollege	Klein	Midden
9	Roc	Groot	Midden (G4)

Om te zorgen dat de uitkomsten van het onderzoek representatief zijn voor alle onderwijsinstellingen, is ervoor gekozen om aanvullend op het onderzoek nog een online-informatiesessie te organiseren voor alle instellingen (zie paragraaf 2.4). Bij die sessie waren uiteindelijk vertegenwoordigers van achttien onderwijsinstellingen aanwezig, waarvan tien instellingen die nog niet bij het onderzoek betrokken waren geweest. Onder hen waren ook vertegenwoordigers van twee beroepscolleges.

2.3 Dataverzameling

De dataverzameling voor het onderzoek bestaat uit een combinatie van kwantitatieve data (paragraaf 2.3.1), aangevuld met kwalitatief onderzoek (zie paragraaf 2.3.2).

2.3.1 Kwantitatieve data

De kwantitatieve data moeten inzicht geven in de huidige situatie rondom de professionele achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap. Scholen hadden de keuze uit twee opties om de data voor het kwantitatieve onderzoek te verzamelen.

⁵ Vier instellingen die zichzelf hebben aangemeld op basis van een algemeen informatiebericht, vier instellingen op basis van de gerichte selectie en 1 instelling op basis van de aanvullende wervingsactiviteiten.

⁶ De rapportage hierover is niet openbaar beschikbaar.

⁷ Groot > 10.000 studenten, middel-klein < 5.000 studenten.

Optie 1: Aanleveren data

Via de personeelsadministratie/afdeling HR werden data opgevraagd met betrekking tot de (achtergrond van) docenten generieke onderdelen. Dit bleek lastiger dan de instellingen vooraf dachten. Vier instellingen wilden eigen data aanleveren, waarvan uiteindelijk één instelling dit daadwerkelijk heeft kunnen doen. De drie andere instellingen die data wilden aanleveren, konden dit uiteindelijk niet, ondanks diverse door henzelf geleverde inspanningen. In deze gevallen ging het om praktische en inhoudelijke knelpunten. Het bleek bijvoorbeeld zeer bewerkelijk om de benodigde data te zoeken, dossiers bleken geen antwoorden te bevatten op de vragen die wij stelden of bestonden deels uit gescande bestanden, waardoor deze moeilijk doorzoekbaar zijn. Uit de contacten met de instellingen kwam naar voren dat HR-afdelingen niet altijd volledig registreren voor welk vak de docenten daadwerkelijk ingezet worden. Bovendien bleek dat de informatie uit de HR-administratie over de professionele achtergrond van docenten basisvaardigheden en burgerschap niet het volledige beeld opleverde dat wenselijk was voor het onderzoek. De drie instellingen hebben daarom later (na hun voorjaarsvakantie) de data verzameld via een directe uitvraag onder docenten (optie 2).

Optie 2: Enquête voor docenten

Zes instellingen gaven in een vroeg stadium al aan dat data aanleveren heel lastig zou worden. Zij wilden alleen meewerken aan het onderzoek als de data via een vragenlijst verzameld konden worden. Drie instellingen zijn later ook aangehaakt bij deze manier van dataverzameling. De vragenlijst is opgesteld en verspreid onder de contactpersonen bij de instellingen. Zij stuurden de vragenlijst vervolgens binnen de aanwezige netwerkstructuur van de instelling door naar docenten die generieke onderdelen verzorgen.

Bij sommige instellingen is het exacte aantal docenten dat lessen basisvaardigheden en burgerschap verzorgt niet bekend. Bij de HR-afdeling was het in de meeste gevallen niet bekend welke rollen en taken de docenten binnen de opleiding hebben. Binnen de onderwijslogistiek bleken de generieke onderdelen en burgerschap zeer diverse titels en combinaties van vakgebieden te hebben. Hierdoor konden we geen zuiver beeld krijgen welke inhoud achter de titels uit het rooster zitten. Uiteindelijk is ervoor gekozen de geactualiseerde adressenbestanden van de vakgroepen en netwerken te gebruiken. Uit deze lijsten zijn niet alle docenten gefilterd die bij meerdere vakgroepen actief zijn. Het bereiken van de docenten die actief zijn binnen de vakgroep heeft prioriteit gekregen.

De enquête (Bijlage I) bestond uit 23 vragen verdeeld over zes blokken:

- *Kenmerken onderwijsinstelling en lespraktijk*
Dit deel gaat over waar de respondenten werken, wat hun functie is, wat de omvang van de aanstelling is, welke generieke onderdelen zij verzorgen, hoelang zij in die functie werken en voor welke opleidingen, niveaus en bedrijfstakgroepen zij onderdelen verzorgen.
- *Tijdsbesteding*
Per generiek onderdeel wordt gevraagd naar het aantal klokuren dat de docenten lessen verzorgen, welke andere taken onder hun verantwoordelijkheid vallen, hoeveel klokuren zij daaraan besteden en in welke mate zij hun generieke onderdeel geïntegreerd geven met de beroepsvakken.
- *Opleidingsachtergrond*

In dit blok worden docenten gevraagd naar hun opleidingsachtergrond, wanneer zij die opleiding hadden afgerond en hoeverre zij zich na het volgen van hun opleiding voldoende toegerust voelden hun onderdeel te verzorgen als docent in hun vakgebied.

- *Werkervaring*
In dit blok staat de eerdere werkervaring van de docenten centraal.
- *Professionaliseringsactiviteiten*
Aan de docenten is gevraagd welke professionaliseringsactiviteiten zij de afgelopen vijf jaar hadden gevolgd. Per generiek onderdeel dat de docenten verzorgden, werd bovendien gevraagd in hoeverre hun opleidingsachtergrond of werkervaring volgens hen had bijgedragen aan hun bekwaamheid als docent.
- *Ervaren relevante achtergrond*
In het laatste blok is aan de docenten de vraag gesteld wat zij wel en niet een passende achtergrond vinden voor een docent die hetzelfde onderdeel (of onderdelen) geeft als zij in basisvaardigheden en/of burgerschap.

Tot slot werd de docent gevraagd zich eventueel aan te melden voor de focusgroepen. Ook konden onderwijsinstellingen een aantal extra vragen laten opnemen in de vragenlijst voor hun docenten. Hiervan maakten vier onderwijsinstellingen gebruik.

2.3.2 Kwalitatieve data: focusgroepen

Het doel van de focusgroepen is om de strategie en keuzes die gemaakt worden bij het werven en aannemen van docenten in beeld te brengen, aanvullend op de inzichten uit de kwantitatieve data. Daarnaast is het doel te achterhalen wat in praktijk een aansluitende achtergrond wordt gevonden.

In totaal zijn er negen focusgroepen uitgevoerd, waarvan acht online en één op locatie. Gemiddeld waren er bij de focusgroepen zes deelnemers aanwezig. In totaal hebben we met 49 deelnemers gesproken. Van elke instelling zijn bij het onderzoek vertegenwoordigers betrokken van het management, afdeling HR, beleidsmedewerkers en docenten. Een focusgroep duurde een uur, waarin de volgende vier vragen centraal stonden:

1. Welke keuzes worden gemaakt in personeelsbeleid?
2. Wat is in de ogen van de deelnemers een passende achtergrond?
3. Welke maatregelen worden genomen om kwaliteit van de docenten te stimuleren?
4. Wat is er nodig om zoveel mogelijk docenten met passende achtergrond in dienst te hebben?

Voorafgaand aan de focusgroepen zijn beleidsdocumenten opgevraagd over de visie van de instelling gericht op het onderwijs in basisvaardigheden en burgerschap. Bijna alle instellingen deelden beleidsdocumenten. Het stelde de onderzoekers in de gelegenheid om een globale indruk te krijgen van wat er allemaal speelt en op welke gebieden de instellingen actief zijn.

Tijdens de focusgroep werd eerst het doel van het onderzoek uitgelegd. Vervolgens werd één van de vier vragen gesteld, waarna de deelnemers enkele minuten de tijd kregen om in de chat of op papier een antwoord te formuleren. Op basis van de antwoorden vroeg de gespreksleider om verduidelijking en reflectie, en werden de respondenten aangemoedigd

op elkaar te reageren. Na maximaal tien minuten discussietijd werd de volgende vraag gesteld.

2.4 Informatiesessie

Er is een online-informatiesessie georganiseerd nadat de dataverzameling bij de negen mbo-instellingen was afgerond. Die sessie was bedoeld voor geïnteresseerden van alle mbo-onderwijsinstellingen. Deelnemers aan de sessie zouden niet alleen informatie krijgen over de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek, maar konden ook feedback geven op de bevindingen vanuit hun eigen context en functie. Zo kregen alle mbo-instellingen de kans om input te leveren ten behoeve van het onderzoek, in het bijzonder de instellingen die geen data konden aanleveren. Door de uitkomsten van de informatiesessie te vergelijken met de uitkomsten van de enquête en focusgroepen, konden de conclusies gevalideerd worden.

Aan de sessie namen in totaal 43 personen van achttien verschillende onderwijsinstellingen deel. Onder de deelnemers waren afgevaardigden van tien instellingen die nog niet eerder betrokken waren bij het onderzoek. Tijdens de sessie werden de voorlopige onderzoeksresultaten gepresenteerd en konden deelnemers via een online Padlet antwoord geven op de vier vragen die ook in de focusgroepen aan bod kwamen. Bijlage II bevat een selectie van de antwoorden.

2.5 Begeleidingscommissie

Tijdens het onderzoek is een begeleidingscommissie betrokken. De commissie bestond uit een afvaardiging van medewerkers van OCW, de MBO Raad, de Algemene Onderwijsbond (AOB) en de Beroepsvereniging Opleiders MBO (BVMBO). De begeleidingscommissie is op cruciale momenten in het proces betrokken bij de besluitvorming en geraadpleegd over de te zetten vervolgstappen. Dit gebeurde onder meer bij aanvang van het onderzoek (over de onderzoeksopzet en aanpak), tijdens het onderzoek (feedback op de onderzoeksinstrumenten en suggesties over de voortgang) en bij de afronding van het onderzoek (feedback op de rapportage).

3 Beschrijving situatie

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de huidige situatie op basis van de door ons verzamelde data: wat weten we over docenten basisvaardigheden en burgerschap wat betreft aanstelling, tijdsbesteding aan generiek onderwijs en de integratie van generiek onderwijs met beroepsgerichte vakken?

Eén instelling heeft zelf data aangeleverd. De data beschrijven voor elke docent (in totaal 491) diens functienaam, grootte van aanstelling (fte), onderdelen die afgelopen twee jaar werden verzorgd, en het aantal uren dat de docent dat vak/onderdeel heeft gegeven.

De overige instellingen hebben een vragenlijst uitgezet onder hun docenten. In totaal hebben 830 respondenten de vragenlijst ingevuld, verdeeld over acht onderwijsinstellingen. Van de respondenten is 94% docent, 2% is instructeur en 4% heeft een andere functie (bijvoorbeeld onderwijskundige, onderwijsadviseur of stagiair). Gezien deze verdeling spreken we in het vervolg van de tekst over 'docent' waar ook instructeurs of anderen mee bedoeld worden.

De beschrijving van de resultaten en de figuren hierna zijn voornamelijk gebaseerd op de data van de vragenlijst. Daar waar de data beschreven worden van de onderwijsinstelling die data zelf heeft aangeleverd, vermelden we dat expliciet.

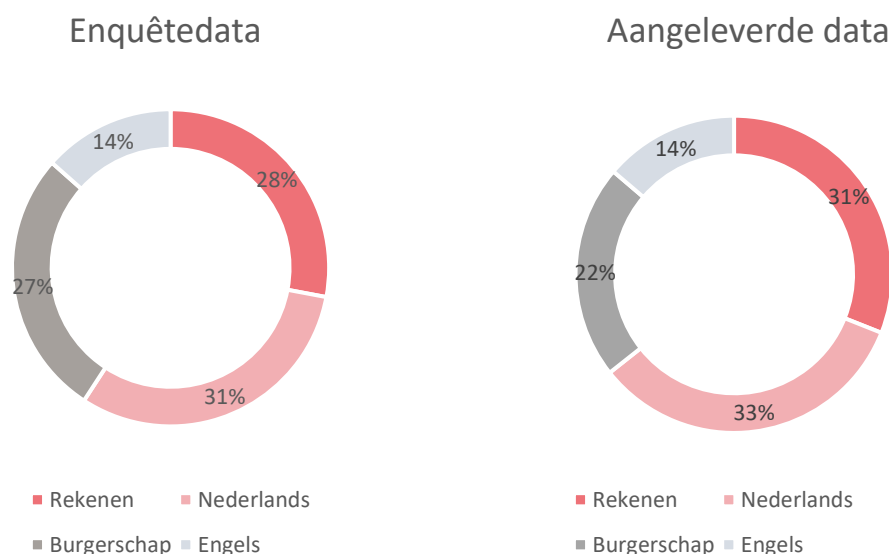
3.1 Achtergrondkenmerken respondenten

In de vragenlijst konden docenten aangeven welke generieke onderdelen zij verzorgden. Wanneer een docent in de vragenlijst heeft aangegeven een onderdeel x te verzorgen, wordt de docent in de resultaatbeschrijving aangeduid als 'docent x'. Wanneer een docent aangaf meer dan een onderdeel te verzorgen, bijvoorbeeld onderdeel x en y, komen zij in de resultaatbeschrijving voor als docent onderdeel x en als docent onderdeel y. We hebben docenten dus toegewezen aan de generieke onderdelen op basis van wat zij zelf aangaven. Dit geeft een genuanceerder beeld dan wanneer de categorisering alleen op basis van functienaam of aanstelling zou zijn. Een docent die is aangesteld als docent Nederlands, maar ook een aantal lessen burgerschap geeft, en in de vragenlijst heeft aangekruist beide onderdelen te verzorgen, wordt dus in de resultaatbeschrijving meegenomen als zowel docent Nederlands als docent burgerschap.

De docenten zijn goed verdeeld over de verschillende onderdelen. 31% van de docenten geeft aan het onderdeel Nederlands te verzorgen. Respectievelijk 27% en 28% geeft aan de onderdelen rekenen en burgerschap te geven. Engels is het onderdeel dat docenten het minst verzorgen (13%). Dit komt vermoedelijk doordat Engels alleen op mbo 4-niveau een generiek onderdeel is.

De aangeleverde data tonen een vergelijkbare verdeling met 14% docenten die Engels geven en 33% docenten die Nederlands geven. Het aandeel docenten rekenen is met 31% iets hoger in de aangeleverde data en het aandeel docenten burgerschap met 23% iets lager.

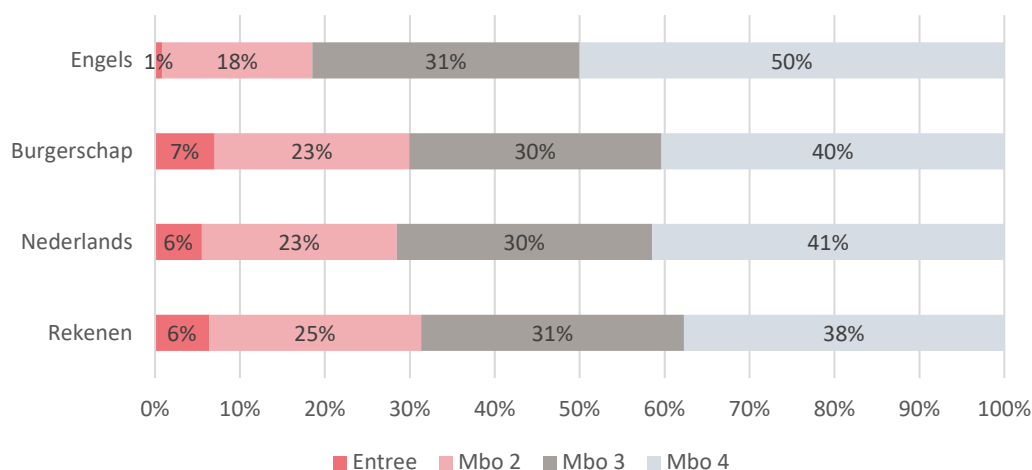
Figuur 3.1 – Percentage docenten per onderdeel

N links = 973 responses; N rechts = 645. Docenten konden aangeven meerdere onderdelen te geven.

Voor rekenen, Nederlands en burgerschap geeft ongeveer 38-41% van de docenten les aan niveau 4, 30-31% aan niveau 3, 23-25% aan niveau 2 en 6-7% aan entree. Voor deze onderdelen is de verdeling over de mbo-niveaus redelijk gelijk. Voor Engels is er echter een groter aandeel docenten dat lesgeeft aan niveau 4 (50%). Dit komt doordat Engels alleen op niveau 4 een verplicht generiek onderdeel is, terwijl de andere onderdelen op alle mbo-niveaus verplicht zijn.

Figuur 3.2 – Opleidingsniveaus waarbinnen docenten generieke onderdelen verzorgen

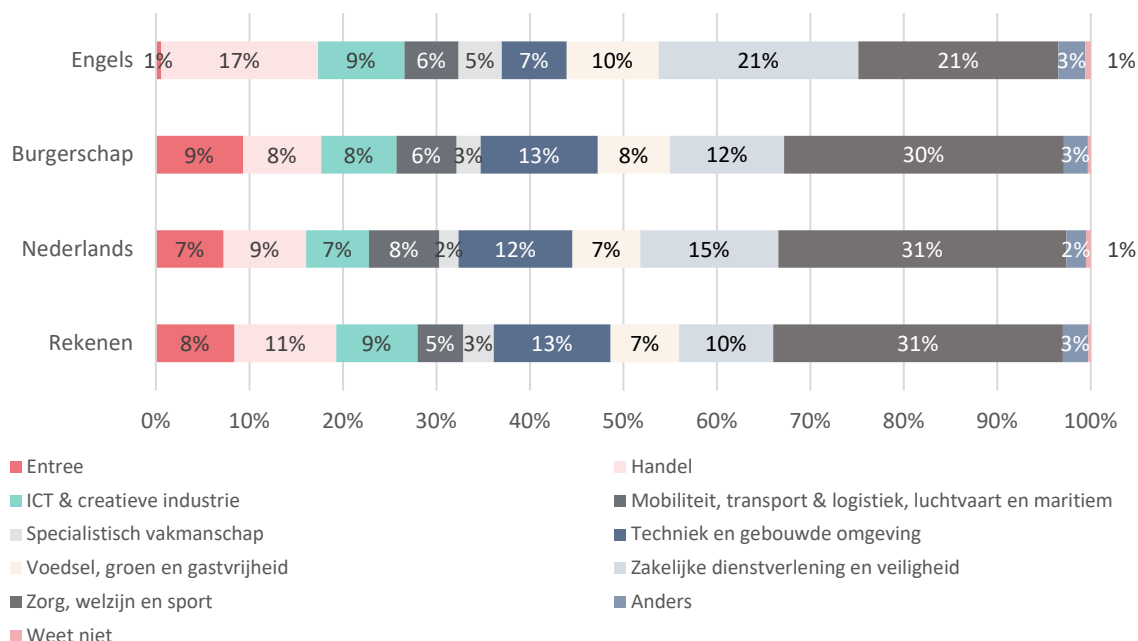

N = respectievelijk 232, 441, 562 en 517.

Docenten rekenen, Nederlands en burgerschap zijn vergelijkbaar verdeeld over de verschillende bedrijfstakgroepen waarbinnen de opleidingen vallen waar zij hun onderdelen verzorgen. De grootste bedrijfstakgroep is Zorg, welzijn & sport: 30% van de docenten verzorgt hun onderdeel binnen een opleiding in deze bedrijfstakgroep. Techniek & gebouwde omgeving (12-13%), en Zakelijke dienstverlening & veiligheid (10-15%) zijn andere bedrijfstakken van opleidingen waarbinnen de docenten onderdelen verzorgen.

Voor Engels is de verdeling over de bedrijfstakken anders. Vergeleken met de andere generieke onderdelen zijn er minder docenten Engels in de bedrijfstakgroep Zorg, welzijn & sport), en meer docenten Engels bij Zakelijke dienstverlening & veiligheid en bij Handel. Dit heeft te maken met de aanvullende beroepseisen voor Engels bij deze bedrijfstakgroepen.

Figuur 3.3 – Spreiding over de bedrijfstakgroepen van de ondervraagde docenten

N = respectievelijk 173, 311, 386 en 368.

3.2 Omvang aanstelling

Figuur 3.4 geeft de aanstelling in fte's weer van de docenten, uitgesplitst per onderdeel dat zij verzorgen. De bovenste figuur toont de enquêtedata, de onderste figuur de aangeleverde data. Voor alle generieke onderdelen geldt dat de meeste docenten een aanstelling hebben van meer dan 0,8 fte. Opvallend is dat in verhouding meer docenten die burgerschap en rekenen geven een aanstelling hebben van meer dan 0,8 fte dan docenten die Nederlands en Engels geven.

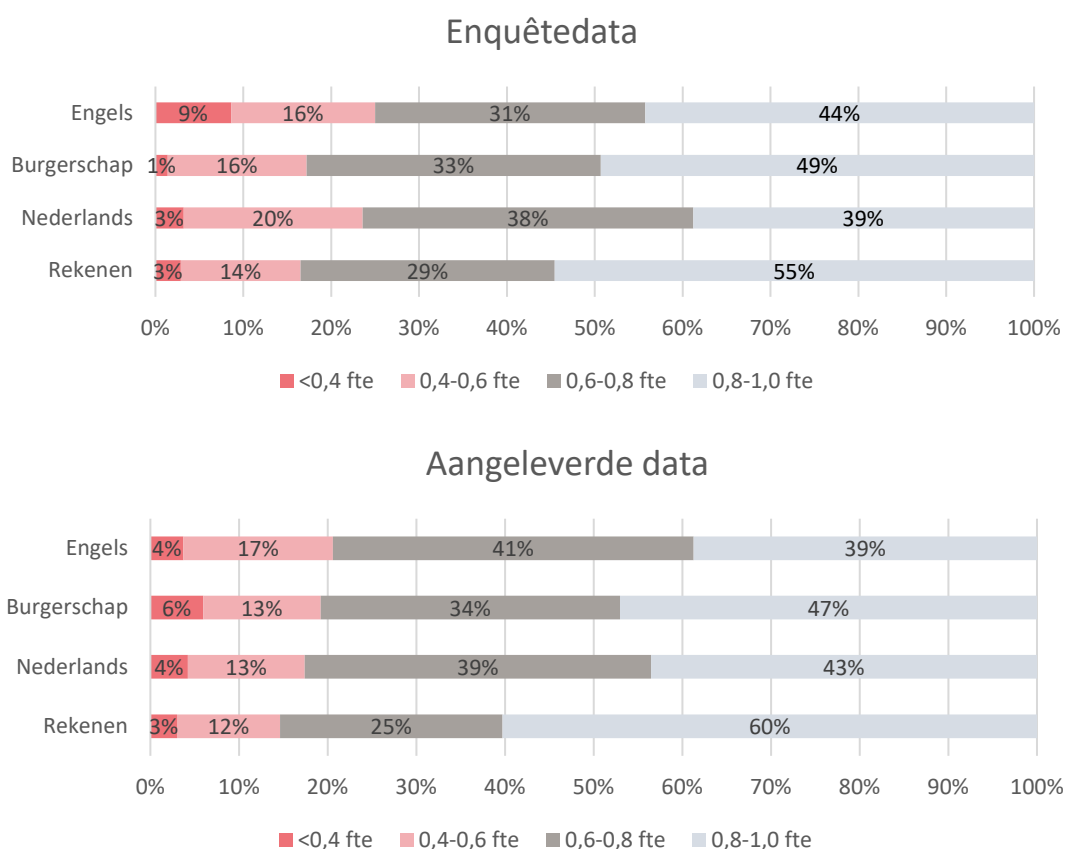
De aanstellingen van docenten die Engels geven zijn divers in grootte: de meeste docenten hebben een aanstelling van minstens 0,8 fte, maar er is ook een aanzienlijke groep met een aanstelling van 0,6-0,8 fte. In de enquêtedata heeft 9% van de docenten die Engels geven een aanstelling die kleiner is dan 0,4 fte.

Voor docenten burgerschap geldt ook dat de meesten van hen (47-49%) een aanstelling hebben van minstens 0,8 fte. Een op de drie docenten heeft een aanstelling van 0,6-0,8 fte. In de enquêtedata is er slechts een kleine groep docenten burgerschap met een aanstelling van minder dan 0,4 fte (1%). In de aangeleverde data is deze groep groter (6%).

Van de docenten die Nederlands geven heeft meer dan driekwart een aanstelling van meer dan 0,8 fte of 0,6-0,8 fte. In de enquêtedata is ook een relatief grote groep (20%) die een aanstelling heeft van 0,4 tot 0,6 fte. In de aangeleverde data is deze groep kleiner (13%).

Voor docenten die rekenen geven geldt zelfs dat meer dan de helft (enquêtedata) tot bijna twee derde (aangeleverde data) een aanstelling heeft van meer dan 0,8 fte. 25% tot 29%) heeft een aanstelling van 0,6 tot 0,8 fte. Slechts 3% heeft een aanstelling van minder dan 0,4 fte.

Figuur 3.4 – Aanstelling per onderdeel

N boven= respectievelijk 104, 215, 250, 242.

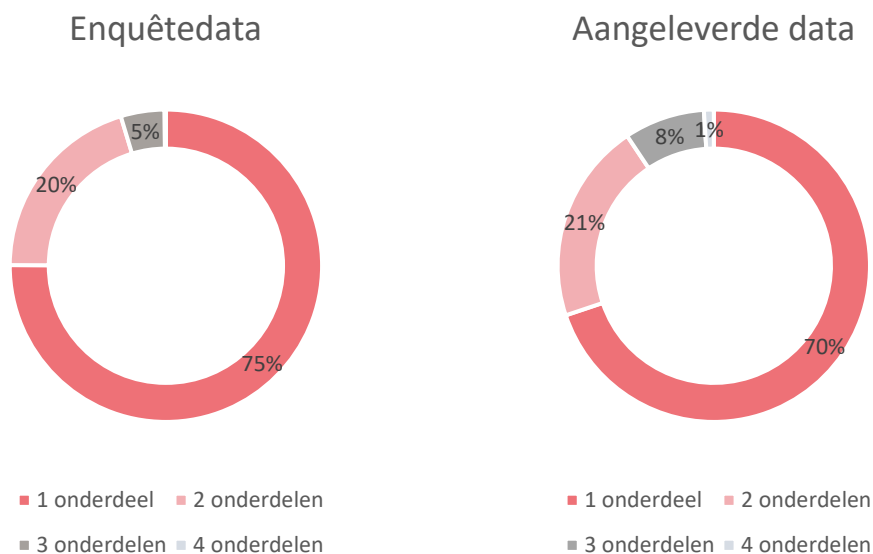
N onder = respectievelijk 80, 151, 215, 199.

Combinatie verzorgen meerdere generieke onderdelen

Uit de enquêtedata blijkt dat gemiddeld driekwart van de docenten basisvaardigheden en burgerschap één van de vier generieke onderdelen geeft.⁸ Een kwart van de docenten verzorgt twee of zelfs drie generieke onderdelen. De aangeleverde data tonen hetzelfde patroon, al zijn er iets meer docenten die drie (8%) of zelfs vier (1%) onderdelen verzorgen, en minder docenten die één onderdeel verzorgen (70%).

⁸ NB: Het gaat nadrukkelijk om het aantal generieke onderdelen dat docenten verzorgen. Dit betekent niet dat deze docenten maar één onderdeel verzorgen. In veel gevallen wordt het geven van één generiek onderdeel gecombineerd met andere taken, onderdelen of vakken (zie Figuur 3.11).

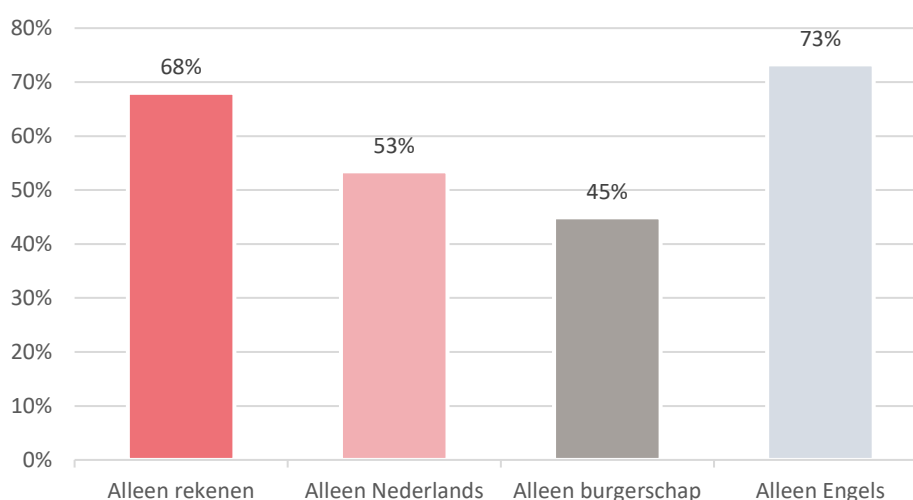
Figuur 3.5 – Percentage docenten dat een of meer generieke onderdelen geeft

N links = 750.
N rechts = 491.

Als we vervolgens per onderdeel kijken welk aandeel docenten alleen dat ene onderdeel verzorgen, zien we dat bijna driekwart van de docenten Engels alleen Engels verzorgen en geen andere onderdelen (73%). Ook docenten rekenen geven vaak alleen rekenen en geen andere onderdelen (68%). 53% van de docenten Nederlands geeft alleen Nederlands als generiek onderdeel, en 45% van de docenten burgerschap verzorgt alleen burgerschap.

Figuur 3.6 – Percentage docenten dat 1 generiek onderdeel verzorgt

N = respectievelijk 272, 303, 267 en 131.

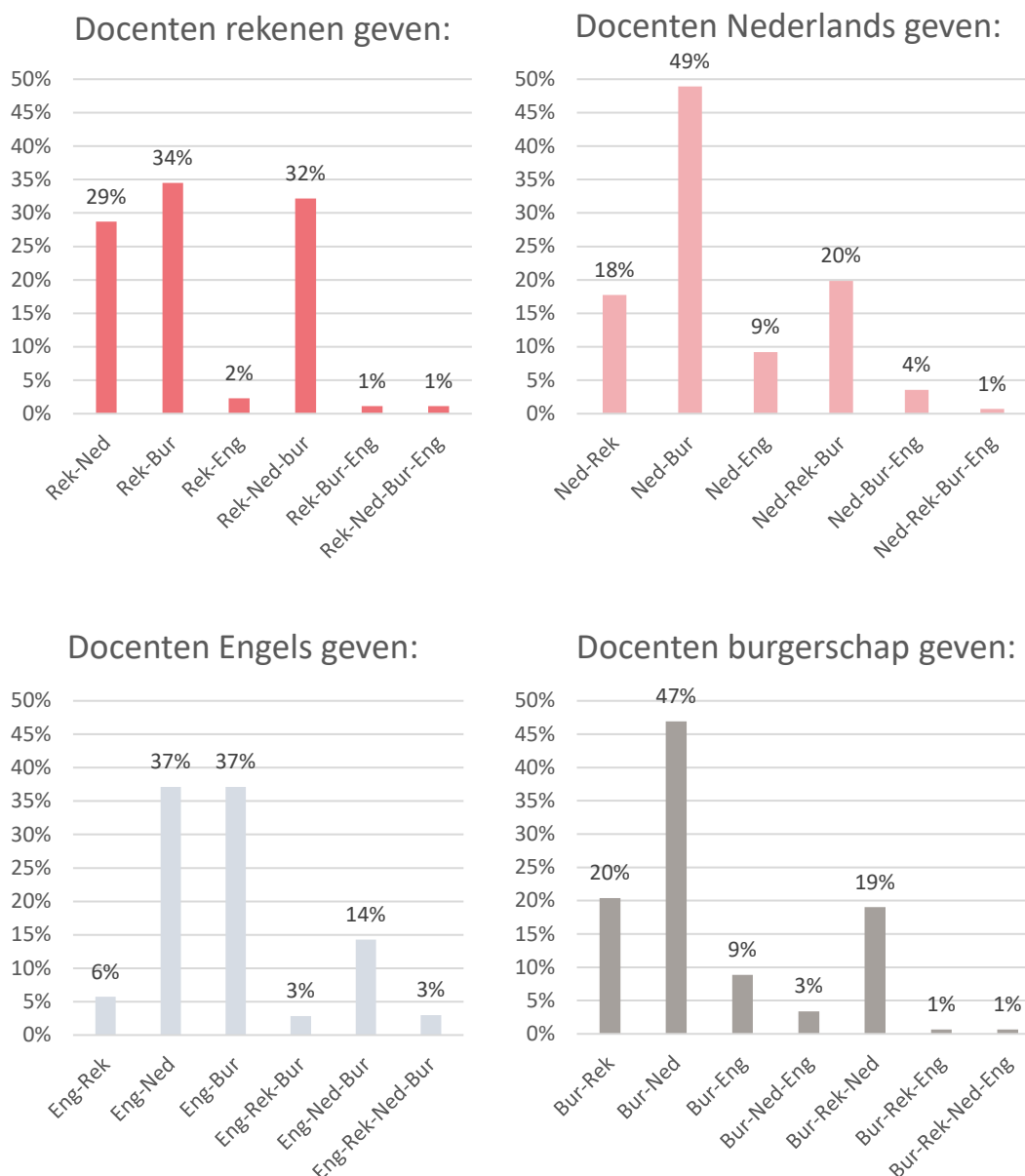
Als we nader inzoomen op de groep die twee of meer generieke onderdelen geeft, dan zien we bijna de helft van de docenten die Nederlands gecombineerd geven met een ander generiek onderdeel, geeft ook burgerschap (49%). Een combinatie met rekenen (18%) of rekenen en burgerschap (20%) komt ook vaak voor.

Bijna de helft van de docenten die burgerschap geven, geeft ook aan het onderdeel Nederlands te geven (47%). Ook combineren docenten het onderdeel burgerschap vaak met het onderdeel rekenen (20%) of met rekenen en Nederlands (19%).

Docenten die het onderdeel rekenen geven, combineren dit vaak met burgerschap (34%), Nederlands (29%) of beide (32%). Let op: het gaat hier wel slechts om een klein aantal docenten (38 docenten).

Docenten die Engels geven en daarnaast ook andere generieke onderdelen verzorgen, combineren dit vaak met het onderdeel burgerschap of Nederlands (beide 37%). Let op: het gaat hier slechts om 35 docenten.

Figuur 3.7 – Percentage docenten dat meer dan 1 generiek onderdeel geeft

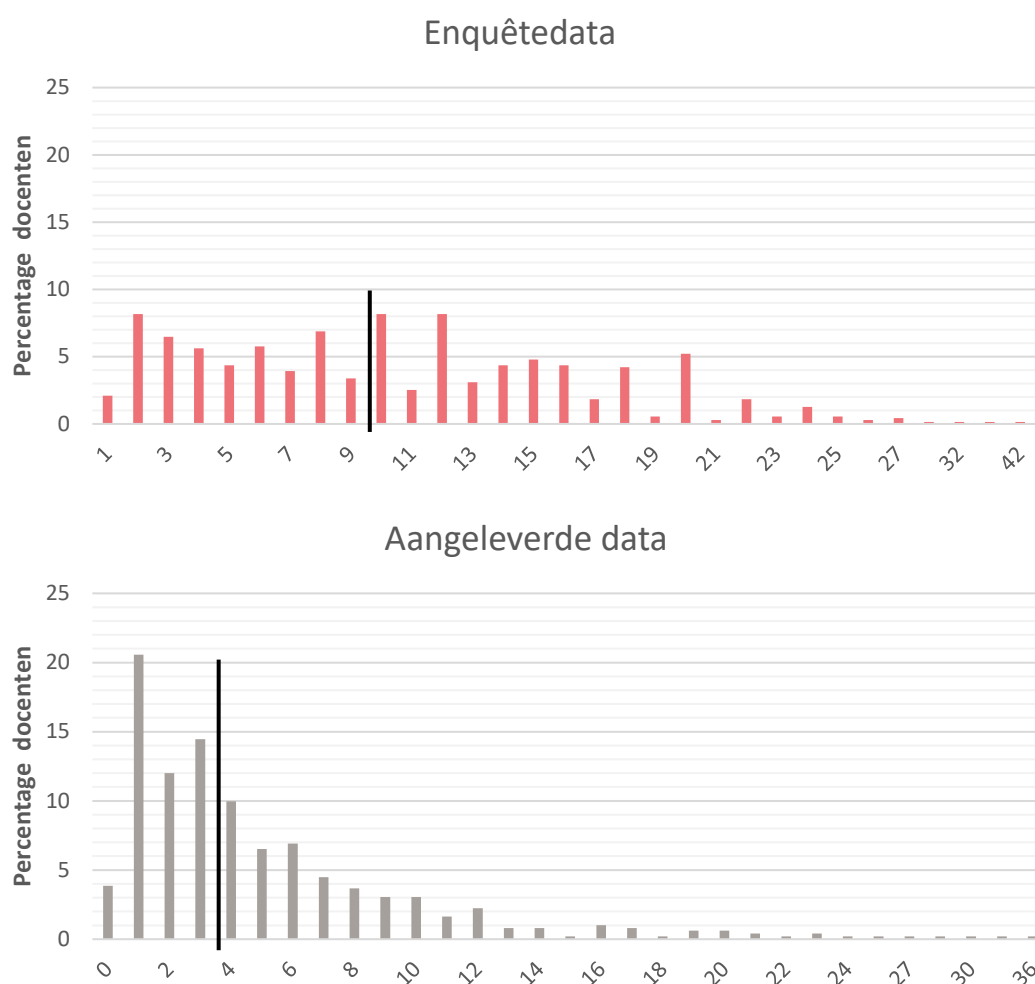
Rek = rekenen, Ned = Nederlands, Bur = burgerschap en Eng = Engels.
N = van links boven met de klok mee 38, 141, 147 en 35.

3.3 Tijdsbesteding docenten generieke onderdelen

3.3.1 Generieke onderdelen

Wanneer we naar het totaalbeeld kijken van het aantal klokuren exclusief voorbereidingstijd dat docenten basisvaardigheden en burgerschap geven, blijkt dat op basis van de vragenlijst docenten gemiddeld 10 klokuren lesgeven per week (zie Figuur 3.8). De spreiding is echter groot: er zijn docenten die minder dan 10 klokuren lesgeven, maar er is ook een aantal docenten dat meer klokuren lesgeeft. Een aantal docenten geeft bijvoorbeeld aan meer dan 25 klokuren per week les te geven in generieke onderdelen. Mogelijk hebben deze docenten de voorbereidingstijd ook meegerekend, hoewel in de vraagstelling expliciet vermeld stond de voorbereidingstijd niet mee te rekenen.

Figuur 3.8 – Klokuren generieke onderdelen exclusief voorbereidingstijd

N boven = 711; de zwarte lijn geeft het gemiddelde aan.

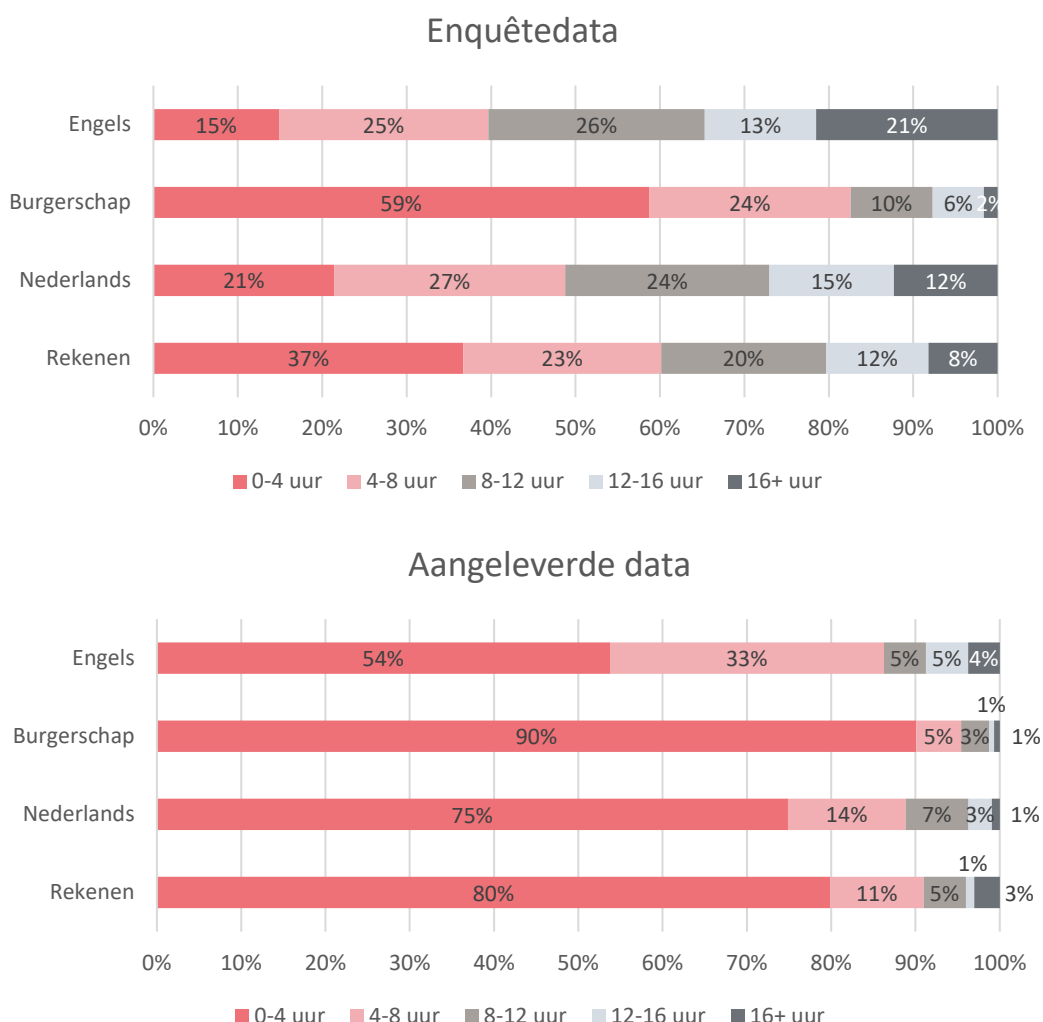
N onder = 491; de zwarte lijn geeft het gemiddelde aan.

Uit de aangeleverde data komt een nog uitgebreider beeld van de inzet van docenten naar voren. Het gemiddelde aantal klokuren dat docenten lesgeven in generieke onderdelen is in deze data met 5 uur per week lager dan het gemiddeld aantal klokuren dat docenten zelf aangeven in de enquêtedata. Een groot deel van de docenten van deze

instelling geeft minder dan 4 uur les in generieke onderdelen. Uit de aangeleverde data blijkt bovendien dat er een groep van 33% is, die incidenteel ingezet wordt om een generiek onderdeel te geven voor 1 of 2 lesuren per week gedurende een bepaalde periode.

Tussen de generieke onderdelen zijn er in de enquêtedata verschillen in het aantal uren dat docenten lesgeven per week. Docenten die rekenen geven doen dit gemiddeld 8 klokuren per week, docenten die Nederlands geven 10 klokuren, docenten die burgerschap geven 5 klokuren en docenten die Engels geven 11 klokuren per week.⁹ De spreiding in het aantal klokuren verschilt echter sterk per onderdeel. Figuur 3.9 toont deze spreiding per onderdeel.

Figuur 3.9 – Klokuren generieke onderdelen per week exclusief voorbereidingstijd, uitgesplitst per generiek onderdeel

N boven = respectievelijk 256, 285, 247, 121.

N onder = respectievelijk 80, 151, 215 en 199.

⁹ De verschillen in klokuren per week verschillen significant tussen burgerschap en rekenen ($t = 4,71$, $p > .001$), burgerschap en Nederlands ($t = 4,81$, $p < .001$) en burgerschap en Engels ($t = 3,88$, $p = .002$). De andere drie onderdelen verschillen niet significant van elkaar.

Docenten die Engels geven hebben een divers uren aantal: het grootste gedeelte van de docenten geeft 4-8 of 8-12 uur les, en er is ook een groep die meer dan 16 uur per week lesgeeft. Ook voor Nederlands is de spreiding divers, maar de meerderheid van de docenten geeft 4-8 of 8-12 uur les. Voor rekenen en burgerschap valt op dat docenten maar weinig lesuren in hun generieke onderdeel verzorgen. Bij burgerschap geeft meer dan de helft van de docenten 0-4 uur les in het onderdeel burgerschap, en bij rekenen geeft 37% van de docenten 0-4 uur les in het onderdeel rekenen.

De aangeleverde data tonen weer een ander beeld. Een meerderheid van de docenten geeft 0-4 uur per week een generiek onderdeel. Voor Engels gaat dit om 54% van de docenten en voor Nederlands en rekenen respectievelijk 75% en 80%. Voor burgerschap geeft maar liefst 90% van de docenten 0-4 uur per week les in burgerschap.¹⁰

Omdat de docenten verschillen in de omvang van de aanstelling, is voor elke docent het percentage uren berekend waarin de docent lesuren verzorgt in de generieke onderdelen ten opzichte van hun persoonlijke totale wekelijkse werktijd. Dit is berekend door eerst de werktijd te berekenen (fte x 40 uur) voor elke docent, en daarna het aantal klokuren dat de docent aan generieke onderdelen besteedt te delen door die werktijd. Het getal dat uit deze berekening komt, geeft aan welk percentage van de totale werktijd van de docent hij of zij besteedt aan lestijd voor een generiek onderdeel (excl. voorbereidingstijd). Wanneer een docent bijvoorbeeld 25 klokuren per week zou besteden aan een generiek onderdeel bij een dienstverband van 1 fte (40 uur), besteedt deze docent dus $(25/40=)$ 63% van de werktijd aan het lesgeven in dat generieke onderdeel.

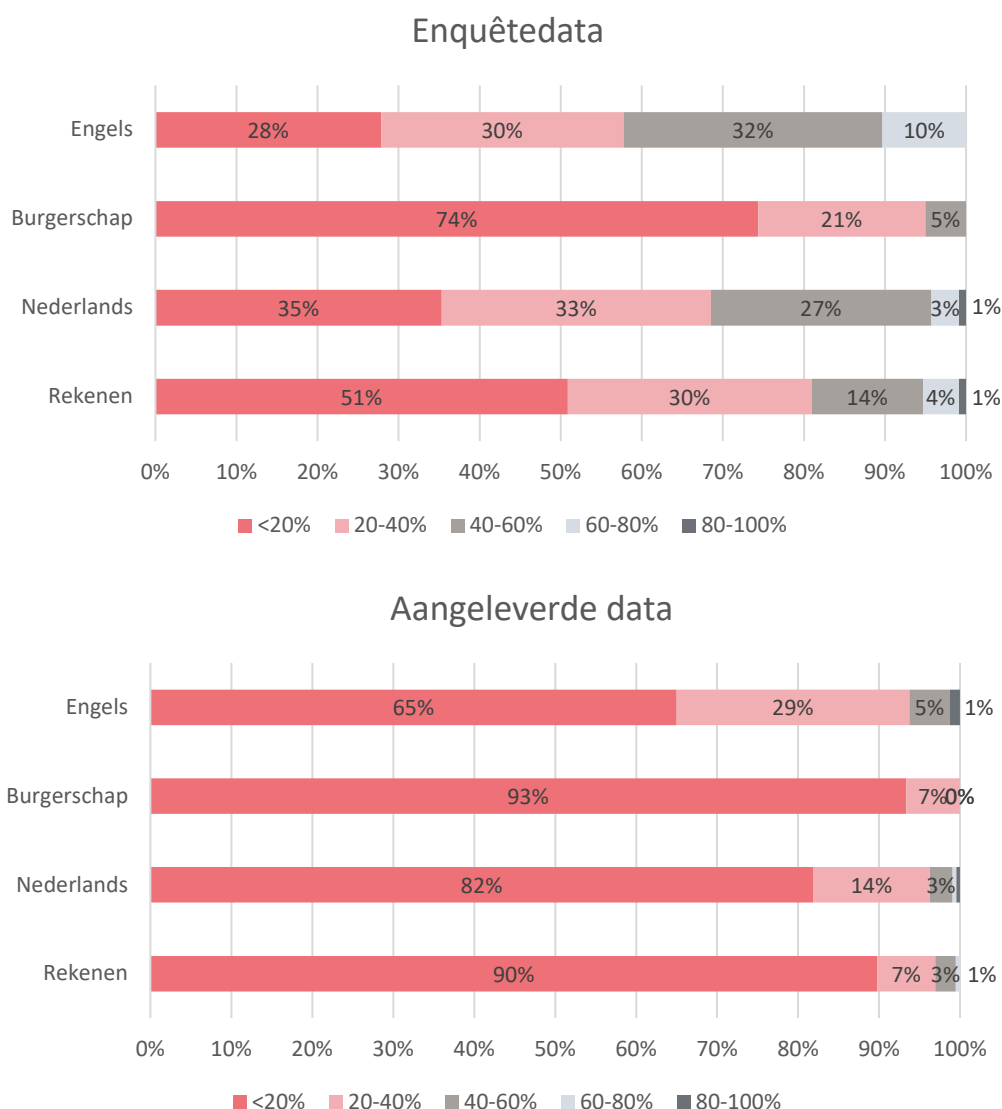
In de enquêtedata is het patroon van docenten Engels en Nederlands vergelijkbaar. 27-32% van de docenten besteedt tussen de 40-60% van de werktijd aan het lesgeven van hun generieke onderdeel. 30-33% doet dat 20-40% van de werktijd en 28-35% geeft minder dan 20% van de werktijd les. Voor rekenen en burgerschap is het aantal docenten dat minder dan 20% van de werktijd lesuren in de generieke onderdelen verzorgt een stuk hoger: voor rekenen 51% en voor burgerschap 74%.

In de aangeleverde data is hetzelfde patroon te zien: docenten Engels en Nederlands besteden meer werktijd aan het verzorgen van lesuren generieke onderdeel dan docenten rekenen en burgerschap¹¹. Hieruit kan worden afgeleid dat voor docenten die Engels en Nederlands geven, het lesgeven in hun generieke onderdeel vaak de hoofdtaak is. Docenten die rekenen en burgerschap geven, besteden relatief minder tijd aan het lesgeven in hun generieke onderdeel.

¹⁰ Deze data geven mogelijk een realistischer beeld van het aantal klokuren dat docenten verzorgen dan data uit de enquête, aangezien docenten die maar weinig uren per week een onderdeel verzorgen, de vragenlijst minder snel zullen hebben ingevuld.

¹¹ Er is een verschil zichtbaar tussen de enquêtedata en de aangeleverde in het percentage docenten dat meer dan 40% van hun werktijd besteedt aan het lesgeven in een generiek onderdeel. Doordat we slechts data aangeleverd hebben gekregen van 1 onderwijsinstelling is het moeilijk vast te stellen waar dit door komt. Wel blijkt uit beide databronnen dat het aandeel docenten dat in verhouding minder werktijd besteedt aan het lesgeven in een generiek onderdeel bij burgerschap en rekenen het grootst is.

Figuur 3.10 – Aandeel klokuren generieke onderdelen (excl. voorbereidingstijd) van de totale wekelijkse werktijd

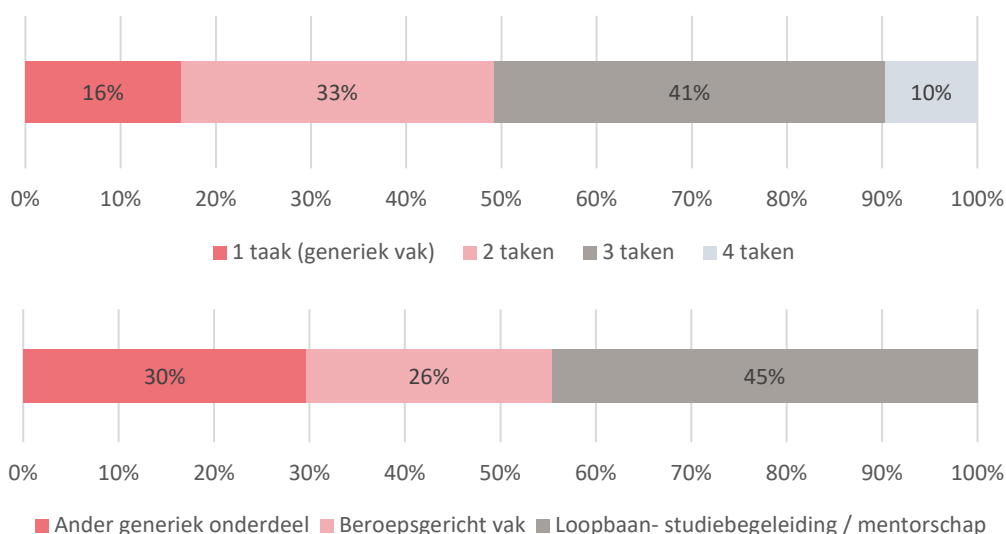
N boven = respectievelijk 97, 199, 235 en 226.

N onder = respectievelijk 80, 150, 215 en 196.

3.3.2 Generieke onderdelen in combinatie met andere onderwijstaken

Kijken we naar de combinatie met andere (beroepsgerichte) andere taken, dan zien we dat een groot deel van de docenten twee taken (33%) of drie taken (41%) heeft. Dit is het aantal taken inclusief het generiek onderdeel dat ze verzorgen. De aanvullende taken bestaan voornamelijk uit het geven van loopbaan- en studiebegeleiding en mentorschap (45%). Een kleiner deel van de docenten verzorgt een tweede generiek onderdeel (30%) of een beroepsgericht vak (26%).

Figuur 3.11 – Aantal taken (boven) en invulling extra taken (onder) van docenten generieke onderdelen

N boven = 973.

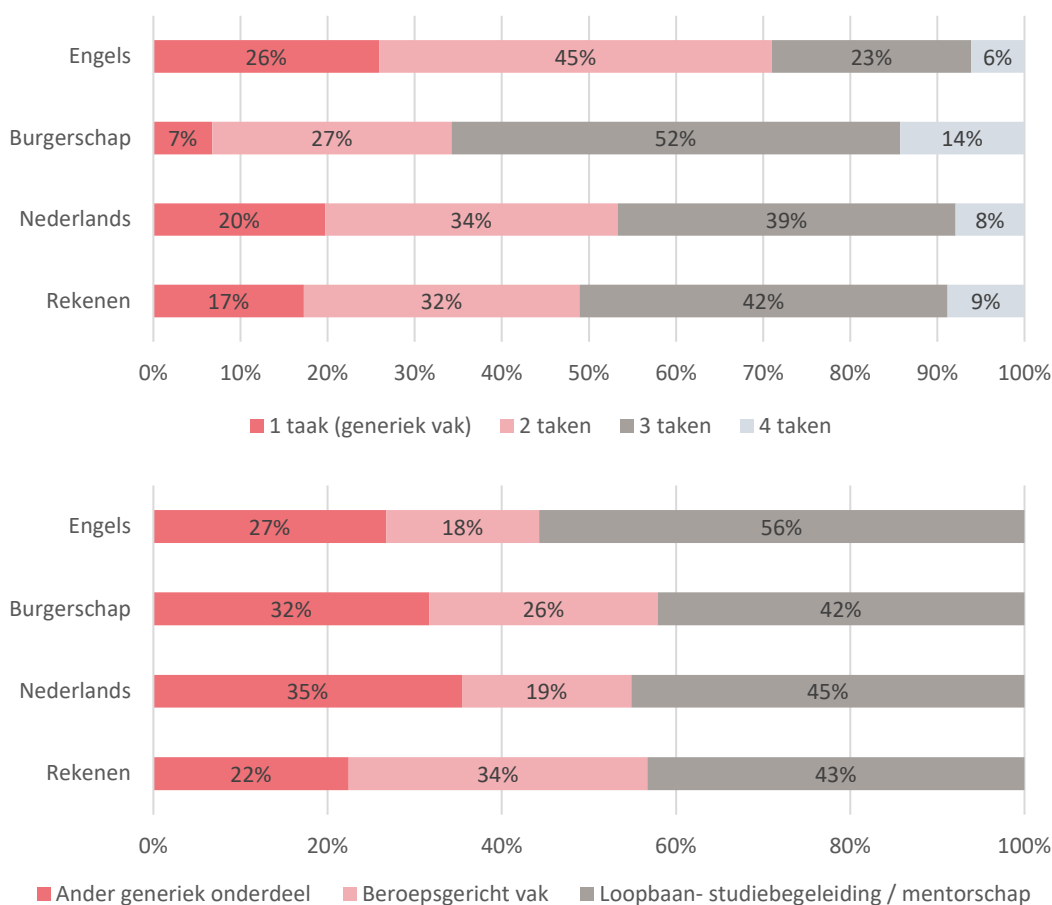
N onder = 1.540.

Wanneer we vervolgens kijken naar de verschillende onderdelen, valt op dat met name docenten burgerschap aanvullende taken hebben naast het verzorgen van hun generieke onderdelen. 52% van de docenten burgerschap heeft drie taken en 14% heeft vier taken (inclusief het onderdeel burgerschap). Van de docenten Engels heeft meer dan twee derde één (26%) of twee taken (45%). Docenten Nederlands en rekenen vertonen hetzelfde patroon: ongeveer de helft heeft één of twee taken, maar een aanzienlijk deel (39-42%) heeft drie taken inclusief het verzorgen van het generieke onderdeel.

Gekeken naar de invulling van de aanvullende taken doen docenten Engels relatief meer loopbaan- en studiebegeleiding en mentorschap dan docenten van de andere generieke onderdelen (56%). Docenten rekenen verzorgen daarentegen relatief vaker beroepsgerichte vakken (34%). Docenten burgerschap en Nederlands verzorgen relatief vaak andere generieke onderdelen (32% en 35%).

Als antwoord op de vraag welke beroepsgerichte vakken docenten geven, zeggen docenten Nederlands vaak communicatieve beroepsvakken te verzorgen. Docenten die rekenen geven, verzorgen daarnaast vakken als economie, techniek (zoals elektra, bouwkunde), bètavakken als wiskunde, scheikunde en natuurkunde, en ICT-vakken. Docenten burgerschap en Engels verzorgen een divers pakket aan beroepsgerichte vakken waarin geen duidelijk patroon is te ontdekken.

Figuur 3.12 – Aantal taken (boven) en invulling extra taken (onder) van docenten generieke onderdelen

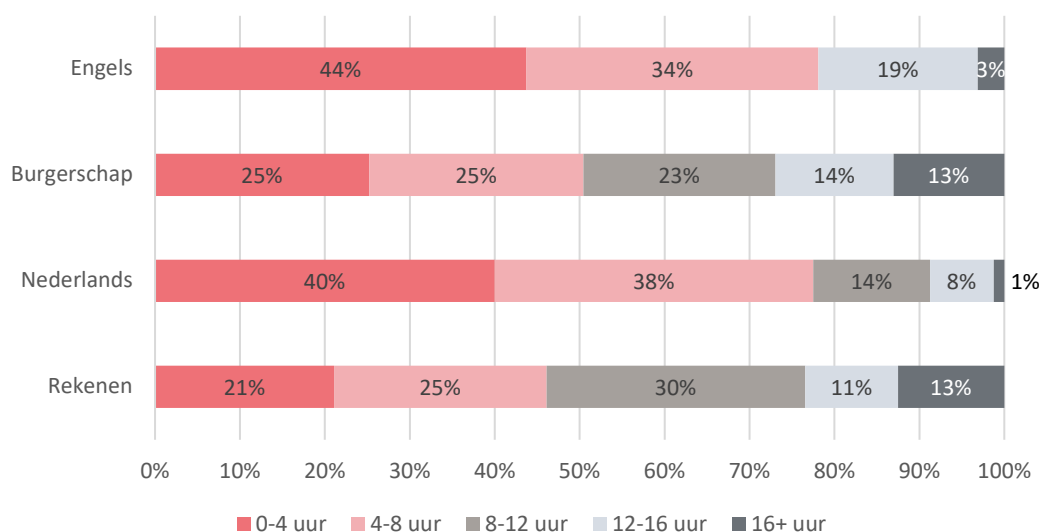

N boven = 973.

N onder = 1.381.

Als we kijken naar het aantal klokuren dat docenten beroepsvakken verzorgen naast het generieke onderwijs, dan zien we grote verschillen tussen de generieke onderdelen. Bijna de helft van de docenten rekenen en burgerschap die beroepsvakken geven, verzorgt meer dan 8 klokuren beroepsvakken. Dit aandeel is veel kleiner bij docenten Engels en Nederlands: van hen geeft slechts een kwart meer dan 8 uur beroepsgerichte vakken.

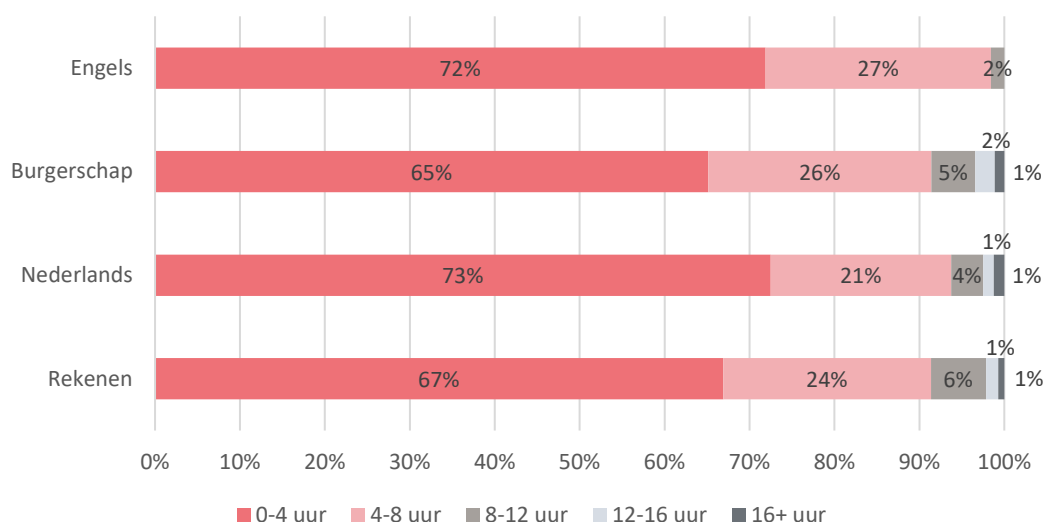
Figuur 3.13 – Klokuren beroepsgerichte vakken die generieke docenten geven per week (excl. voorbereidingstijd)

N = respectievelijk 32, 115, 80 en 128.

Hoewel veel docenten aangeven dat loopbaanbegeleiding, studiebegeleiding en mentoraat tot hun takenpakket behoren, zijn ze hier wekelijks niet veel tijd aan kwijt. Het grootste deel van de docenten (65-72%), ongeacht het generieke onderdeel dat ze verzorgen, besteedt tot 4 klokuur per week dergelijke begeleiding. Een deel doet dit 4-8 klokuur per week (21-27%). Maar weinig docenten besteden meer tijd aan loopbaanbegeleiding, studiebegeleiding of mentorschap.

Figuur 3.14 – Klokuren loopbaanbegeleiding, studiebegeleiding of mentorschap die docenten generieke onderdelen verzorgen

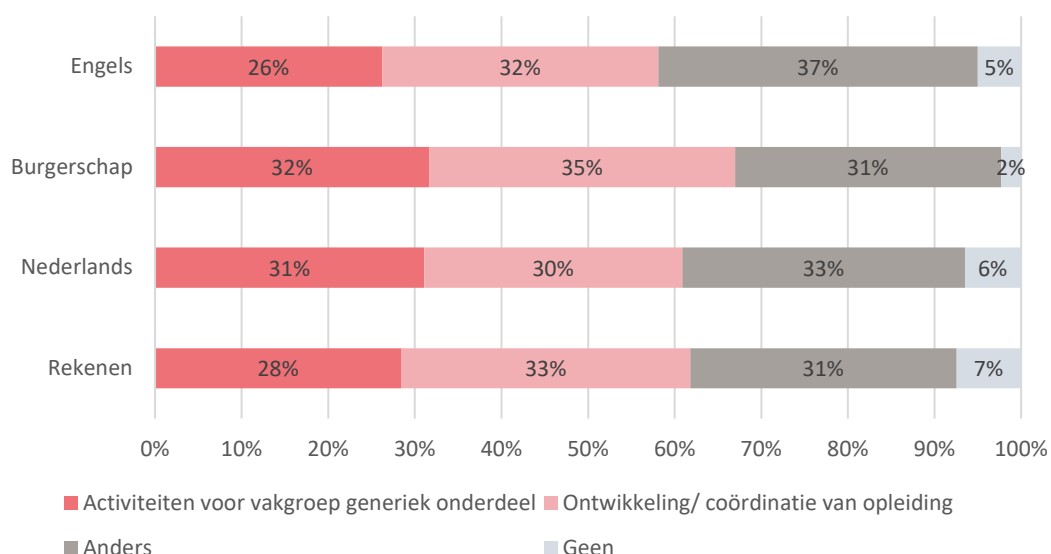
N = respectievelijk 64, 75, 160 en 139.

3.3.3 Generieke onderdelen in combinatie met overige taken

Behalve de onderwijstaken is ook uitgevraagd of docenten tijd besteden aan andere taken binnen de opleiding. Slechts 2-7% van de docenten geeft aan geen enkele extra taken te hebben buiten het verzorgen van hun generieke onderdeel. 26-31% van de docenten

geeft aan tijd te besteden aan activiteiten voor de vakgroep van hun generieke onderdeel. 30-35% van de docenten zegt betrokken te zijn bij het ontwikkelen of coördineren van een opleiding waar zij generieke onderdelen verzorgen. Ook geeft 31-37% aan andere taken te hebben. Dit zijn taken die betrekking hebben op examinering, roostertaken, taken bij voorlichting, intake- en kennismakingsgesprekken en kwaliteitszorgtaken. Ook geven docenten aan rollen te hebben als begeleider beroepspraktijkvorming (BPV), (zorg)coach, teamleider, lid ondernemingsraad en vertrouwenspersoon.

Figuur 3.15 – Overige taken docenten generieke onderdelen

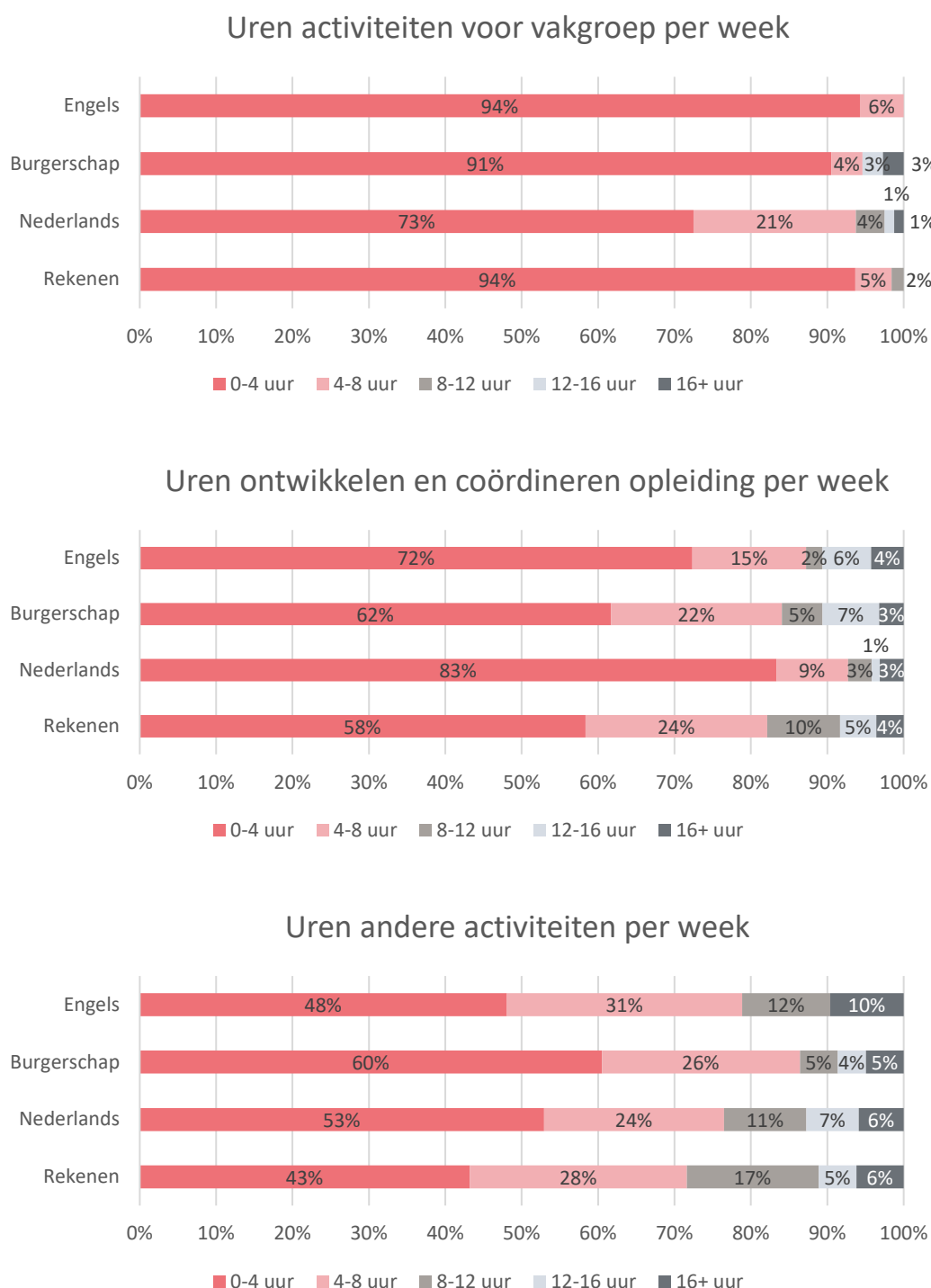
N = respectievelijk 160, 306, 386 en 309.

Docenten generieke onderdelen spenderen in 73-94% van de gevallen tot 4 uur aan activiteiten voor de vakgroep. Er is een groep docenten die Nederlands geven (21%) die wekelijks 4-8 uur hiermee bezig is.

Wat betreft tijdsbesteding aan het ontwikkelen en coördineren van een opleiding zijn er wat verschillen te zien tussen de generieke onderdelen. 92% van de docenten die Nederlands geven zijn hier wekelijks 0-8 uur mee bezig. Voor docenten die burgerschap en Engels geven, geldt dit voor 84% en 87%. Docenten die rekenen geven zijn in 82% van de gevallen hier 0-8 uur aan kwijt; dat betekent dat een vijfde van de docenten meer dan 8 uur per week besteedt aan het ontwikkelen en coördineren van een opleiding.

De tijdsbesteding aan taken in de categorie 'Anders' zijn zeer divers. Het grootste gedeelte is hier tot 8 uur per week mee bezig, maar 14-28% van de docenten besteedt hier ook meer uren aan.

Figuur 3.16 – Uren per week aan activiteiten voor vakgroep, ontwikkelen opleiding en andere taken

N boven = respectievelijk 35, 74, 96 en 63.

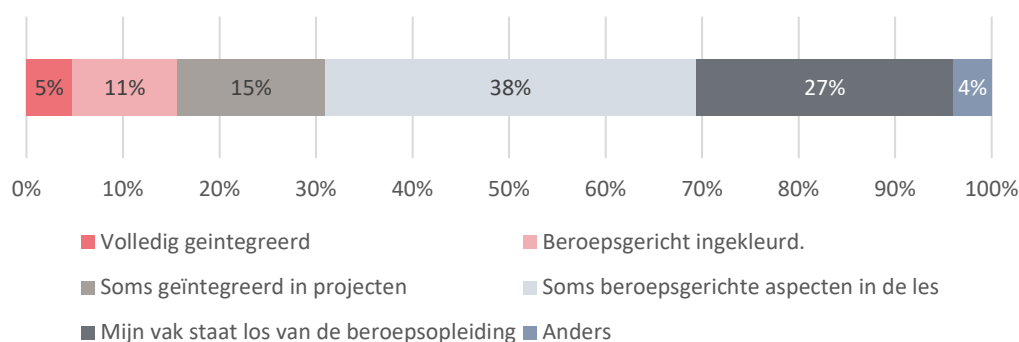
N midden = respectievelijk 47, 94, 102 en 84.

N onder = respectievelijk 52, 81, 104 en 81.

3.4 Mate van integratie beroepsgerichte vakken en generieke onderdelen

Aan de docenten is gevraagd aan te geven in welke mate ze hun onderdeel geïntegreerd aanbieden met beroepsgerichte vakken. Over het algemeen is er geen vergaande integratie tussen de generieke onderdelen en beroepsvakken. Twee derde van de respondenten geeft aan dat hun onderdeel losstaat van de beroepsopleiding of dat er soms beroepsgerichte aspecten aan bod komen in de lessen. Slechts een heel klein aandeel geeft aan dat hun generieke onderdeel volledig geïntegreerd is met andere (beroepsgerichte) vakken of dat onderwerpen en materialen volledig beroepsgericht ingekleurd zijn (respectievelijk 5% en 11%). Docenten geven aan dat de integratie voornamelijk bestaat uit beroepsgerichte aspecten in de les (38%).

Figuur 3.17 – Mate van integratie van generieke onderdelen en beroepsvakken

N = 2.082.

Tussen de generieke onderdelen zijn er verschillen te zien in de mate waarin het generieke onderdeel geïntegreerd wordt gegeven met de beroepsvakken binnen de opleiding.

Van alle generieke onderdelen zeggen docenten die Engels geven het vaakst hun onderdeel te integreren met de beroepsvakken¹²: in 29% van de gevallen is het onderdeel volledig geïntegreerd met beroepsvakken of beroepsgericht ingekleurd. Docenten integreren Engels met het beroepsgerichte onderwijs door voorbeelden, teksten en opdrachten te laten aansluiten op de beroepsvakken van de opleiding. Ook worden in de opleidingen (onderdelen van) bepaalde beroepsvakken in het Engels verzorgd en de docenten Engels bereiden de studenten hierbij voor om deze opdrachten voor deze beroepsvakken uit te voeren in het Engels. 12% van de docenten geeft aan dat het onderdeel Engels volledig losstaat van de beroepspraktijk.

Burgerschap en Nederlands zijn vergelijkbaar qua integratie met de beroepsvakken. Er is sprake van enige integratie: het merendeel van de docenten geeft aan het onderdeel beroepsgerichte aspecten te gebruiken in de lessen Nederlands of burgerschap. Voor Nederlands is het aandeel docenten dat dit zegt hoger (45%) dan voor docenten burgerschap (34%). Docenten die Nederlands geven, geven aan bijvoorbeeld beroepsgerichte artikelen en teksten te gebruiken in de les, beroepsgericht jargon te behandelen of beroepsgerichte schrijf- en spreekopdrachten in te zetten. Docenten die

¹² Het gaat hier alleen om docenten die hebben aangegeven alleen Engels op niveau 4 te verzorgen. Voor mbo niveau 4 is Engels een verplicht generiek onderdeel. Op de andere niveaus is Engels een beroepsgericht onderdeel en zal de mate van integratie met het beroep hoog zijn.

burgerschap geven gebruiken beroepsgerichte voorbeelden of koppelen vraagstukken aan de stagepraktijk van de studenten. 26-30% van deze docenten geeft aan het onderdeel volledig los van de beroepsopleiding te verzorgen.

Rekenen is het minst geïntegreerd met de beroepsopleiding. 41% van de docenten geeft aan het onderdeel volledig los te geven, zonder enige vorm van integratie. 38% geeft aan beroepsgerichte elementen terug te laten komen in de lessen. Dit gebeurt, zo blijkt uit de open vragen, door beroepsgerichte voorbeelden te gebruiken in de uitleg of sommen in een context te plaatsen die kan voorkomen in de beroepspraktijk, bijvoorbeeld een technische of medische situatie.

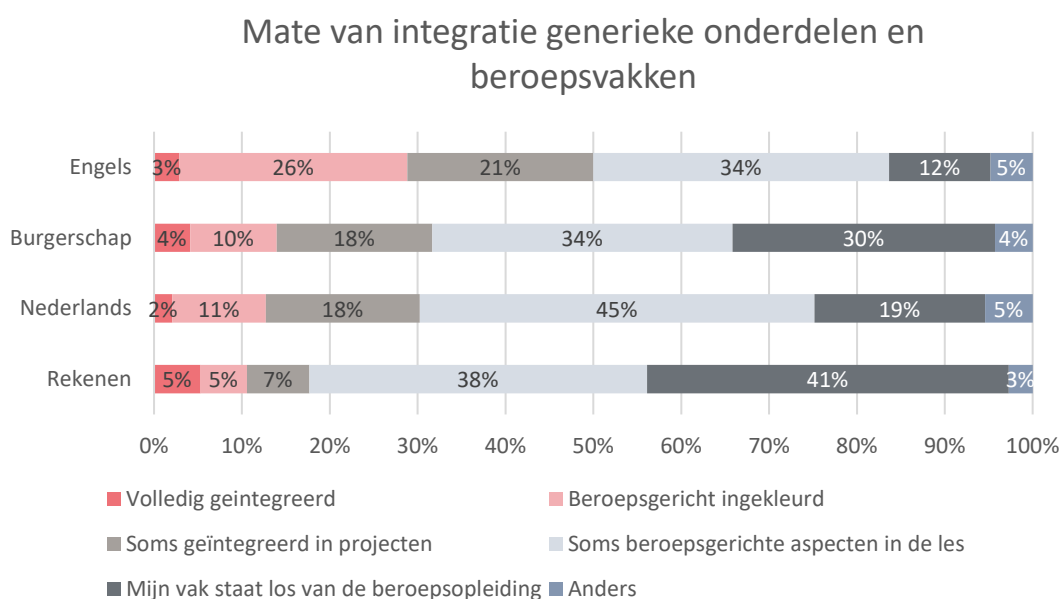
In de open antwoorden geven met name docenten Nederlands aan dat zij momenteel bezig zijn hun onderdeel waarin er meer sprake is van integratie met het beroepsvak door te ontwikkelen. Zo zegt een docent Nederlands bijvoorbeeld:

"Ik heb regelmatig overleg met de vakdocenten over de onderwerpen die zij behandelen in hun lessen. We zijn bezig met de ontwikkeling van taalgericht vakonderwijs. We willen dit komend schooljaar gaan implementeren."

"We gaan over naar modulair onderwijs waar we Nederlands nog meer onderdeel willen maken van de modules."

"Tot nu toe staat het vak redelijk los van de rest. Voor volgend jaar schrijven we een programma waarbij de vakken meer worden geïntegreerd."

Figuur 3.18 – Mate van integratie van generieke onderdelen en beroepsvakken, uitgesplitst per generiek onderdeel

N = respectievelijk 346, 559, 628 en 549.

4 Professionele achtergrond

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de professionele achtergrond van docenten basisvaardigheden en burgerschap op basis van de door ons verzamelde data. Wat weten we over hun opleidingsachtergrond, ervaren toerusting, werkervaring en professionaliseringsactiviteiten. We gaan tot slot in op de vraag wat in hun ogen het meest heeft bijgedragen aan hun toerusting.

4.1 Opleidingsachtergrond van docenten

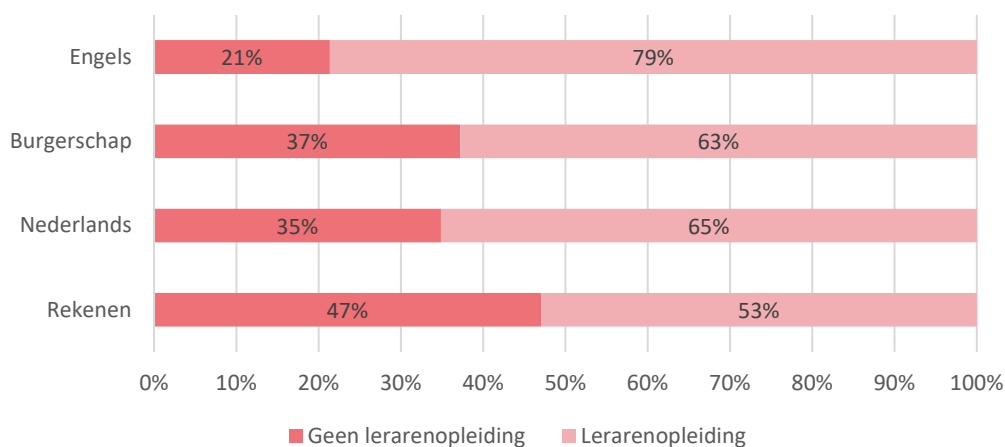
De opleidingsachtergrond van de docenten is zeer divers. Docenten kunnen in het mbo benoemd worden op grond van een diploma eerste- of tweedegraadsdocent in een specifiek vak. Een docent die daar niet over beschikt, moet op een andere manier aantonen aan de bekwaamheidseisen te voldoen. Dat kan via een traject waarin zij hun pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) behalen in combinatie met een geschiktheidsverklaring van bevoegd gezag voor het betreffende onderdeel op basis van werkervaring (zie hoofdstuk 1.1). Docenten die voor de invoering van de Wet beroepen in het onderwijs (2006) in dienst waren bij de instelling voldoen aan de bekwaamheidseisen.

4.1.1 Docenten met een lerarenopleiding vo

We maken onderscheid tussen docenten die een eerste- of tweedegraads lerarenopleiding voortgezet onderwijs hebben afgerond en docenten die dat niet hebben.

In totaal heeft 59% van de docenten generieke onderdelen een lerarenopleiding afgerond. Wanneer we dit uitsplitsen naar generiek onderdeel, heeft 79% van de docenten Engels en 65% van de docenten Nederlands een lerarenopleiding gedaan. Voor burgerschap en rekenen heeft respectievelijk 63% en 53% een lerarenopleiding voltooid.

Figuur 4.1 – Percentage docenten dat een lerarenopleiding heeft voltooid

N = respectievelijk 131, 266, 304, 272.

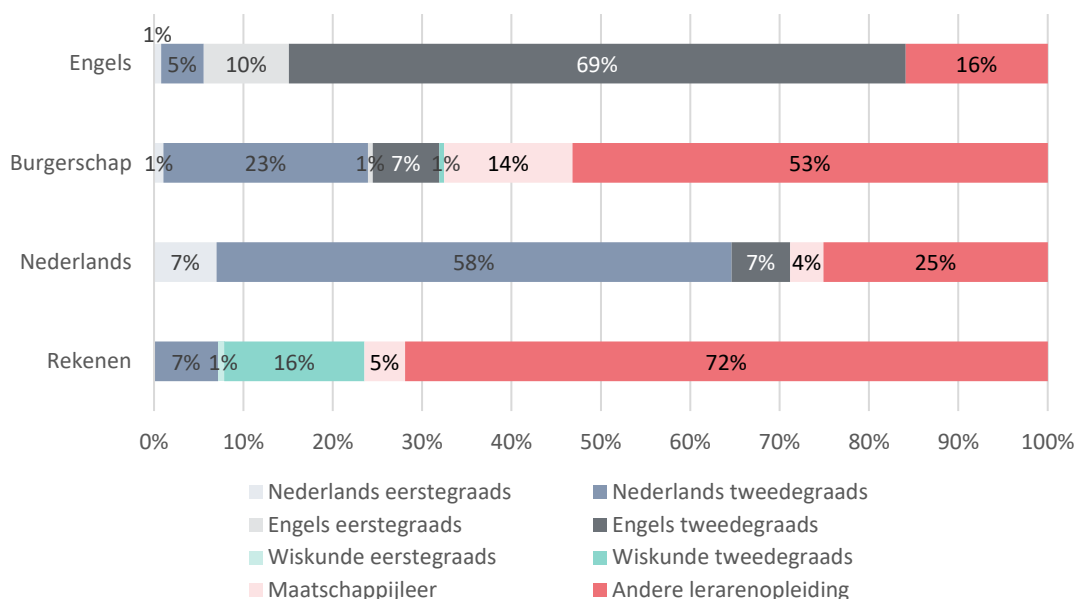
In Figuur 4.2 is weergegeven welke lerarenopleidingen docenten hebben voltooid. Van de docenten Engels die een lerarenopleiding hebben gehaald, gaat het in 79% van de

gevallen om een lerarenopleiding Engels. Van de docenten Nederlands gaat het om 65% van de gevallen om een lerarenopleiding Nederlands. Docenten die een andere lerarenopleiding hebben gedaan, hebben vaak een andere taal (Duits, Frans) of geschiedenis gestudeerd.

Voor rekenen en burgerschap is de achtergrond diffuser. Docenten die burgerschap geven hebben vaak een lerarenopleiding Nederlands gedaan (24%), een lerarenopleiding maatschappijleer (14%) of een lerarenopleiding Engels (8%). 57% heeft een andere lerarenopleiding gedaan, zoals geschiedenis, aardrijkskunde, omgangskunde, lichamelijke opvoeding of zorg en welzijn.

Docenten die rekenen geven, hebben soms de lerarenopleiding wiskunde voltooid (16%), maar in bijna driekwart van de gevallen een andere lerarenopleiding (zie figuur 4.2). Veelvoorkomende opleidingen zijn de lerarenopleiding economie en de lerarenopleiding techniek.

Figuur 4.2 – Achtergrond van docenten die een lerarenopleiding hebben voltooid

N = respectievelijk 126, 188, 243 en 153.

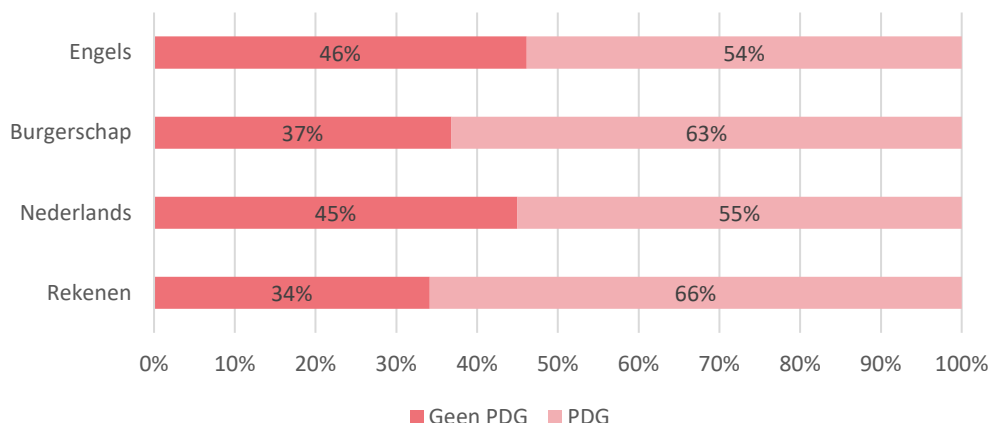
4.1.2 Docenten zonder lerarenopleiding vo

Als we nader kijken naar de respondenten die geen lerarenopleiding hebben gedaan (41%), zien we het volgende beeld: van hen heeft 62% een PDG behaald en 38% (nog) niet. In het mbo mag een docent pas lesgeven als er óf een relevant getuigschrift overlegd is (bijvoorbeeld van een lerarenopleiding eerste- of tweedegraads) óf er een geschiktheidsverklaring in combinatie met een PDG is afgegeven. Om die reden is het aannemelijk dat de overige 38% die nog geen PDG heeft behaald, tijdelijk is benoemd als docent (op grond van een geschiktheidsverklaring) en bezig is met het PDG-traject of dat zij zijn aangesteld voordat deze regeling van kracht werd in 2006.

Wanneer de PDG-status wordt uitgesplitst voor deze docenten die geen lerarenopleiding hebben voltooid, blijkt dat voor alle onderdelen meer dan de helft van de docenten het

PDG al heeft behaald. Docenten burgerschap en rekenen hebben iets vaker hun PDG al behaald dan docenten Engels en Nederlands (respectievelijk 63-66% en 54-55%).

Figuur 4.3 – PDG-status van docenten die geen lerarenopleiding hebben voltooid

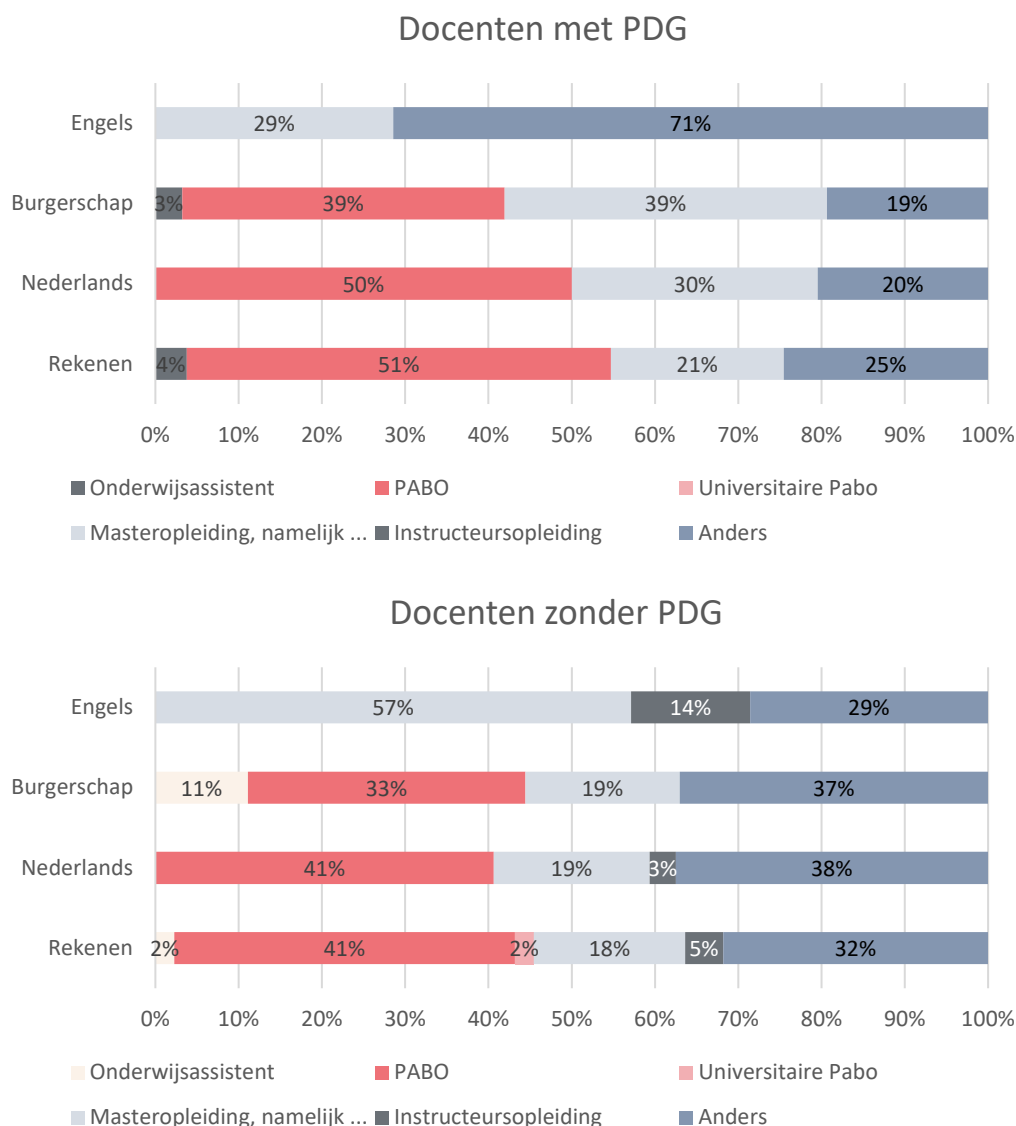
N = respectievelijk 13, 57, 60 en 82.

Figuur 4.3 gaat dieper in op de opleidingsachtergrond van docenten die geen lerarenopleiding hebben gedaan en al wel of nog niet hun PDG hebben gehaald. Let wel: de aantallen docenten zijn klein, met name voor docenten Engels, dus de percentages voor deze groepen moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden.

Van de zeven docenten die Engels geven en een PDG hebben behaald, hebben er twee (29%) een masteropleiding gedaan en vijf (71%) een opleiding die niet tot de antwoordopties behoorde.

Docenten die een ander generiek onderdeel geven (burgerschap, Nederlands en rekenen) en in het bezit zijn van een PDG, komen in een derde tot de helft van de gevallen van de pabo. Ook hebben zij vaak andere masteropleidingen gevolgd. Bij burgerschap zijn dat masters als geschiedenis, filosofie, sociale wetenschappen en onderwijskundige masters zoals Leren & innoveren en (Special) Educational Needs. Ook docenten Nederlands die een masteropleiding hebben gedaan, hebben veelal een onderwijskundige achtergrond, zoals (Special) Educational Needs, ontwikkelingsstudies of pedagogiek. Docenten rekenen hebben ook vaak een master (Special) Educational Needs voltooid of een onderwijskundige master zoals Leren & innoveren. Ongeveer een kwart van de docenten die burgerschap, Nederlands en rekenen geven, zegt een opleidingsachtergrond te hebben die niet tot de antwoordopties behoorden. Voor burgerschap en Nederlands zijn er geen duidelijke patronen in deze achtergronden te herkennen. Rekendocenten in deze categorie geven veelvuldig aan interne of externe opleidingen of cursussen gericht op rekendocenten gevolgd te hebben.

Figuur 4.4 – Opleidingsachtergrond van docenten met en zonder PDG

N boven= respectievelijk 9, 31, 44 en 53.

N onder = respectievelijk 7, 27, 32 en 44.

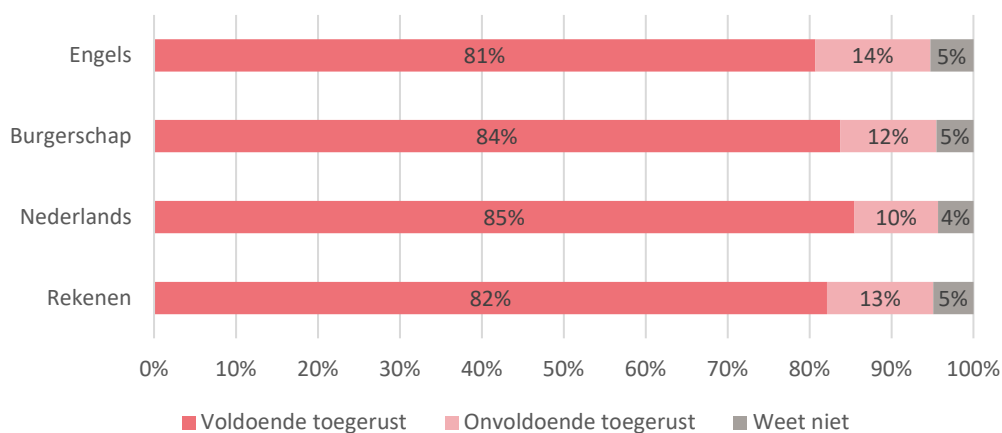
Docenten die nog geen PDG hebben behaald, laten vergelijkbare patronen zien. Van de negen docenten Engels die geen PDG hebben behaald, hebben er vier (57%) een masteropleiding en twee een instructeursopleiding (14%) gedaan.

Voor docenten die burgerschap, Nederlands en rekenen geven, heeft 33-41% van de docenten zonder PDG de pabo gedaan. Ongeveer een derde van deze docenten heeft een masteropleiding gedaan en 19-25% een opleiding die niet tot een van de antwoordopties behoren. Deze opleidingen zijn vergelijkbaar met de masteropleidingen en opleidingen die hierboven zijn beschreven voor docenten met een PDG.

4.2 Voldoende toerusting door de opleiding

De respondenten kregen de vraag voorgelegd of zij van mening zijn dat deze opleidingsachtergrond hen voldoende heeft toegerust voor hun pedagogisch-didactische taak. Met andere woorden, of zij vinden dat de opleiding(en) die zij hebben gevolgd, een goede voorbereiding is als je als docent basisvaardigheden of burgerschap aan de slag wilt in het mbo. Een groot deel van de docenten is tevreden over de toerusting door de opleiding die ze hebben gevolgd. Er zijn weinig verschillen zichtbaar tussen de docenten van de verschillende generieke onderdelen.

Figuur 4.5 – Ervaren toerusting voor pedagogisch-didactische taak per onderdeel

N= respectievelijk 114, 221, 225 en 224.

Dit wordt verduidelijkt door de gegeven toelichtingen:

"Vooral de pabo draagt hieraan bij."

"[...] Mijn MA-opleiding heeft mij niet voldoende toegerust voor mijn pedagogisch-didactische taak. De PDG-opleiding heeft mij voldoende toegerust voor mijn pedagogisch-didactische taak. Voor zover dat in één jaar kan [...]."

"In theorie heb ik veel geleerd tijdens mijn studie, maar ik ben echt als docent opgegroeid op mijn werkvloer."

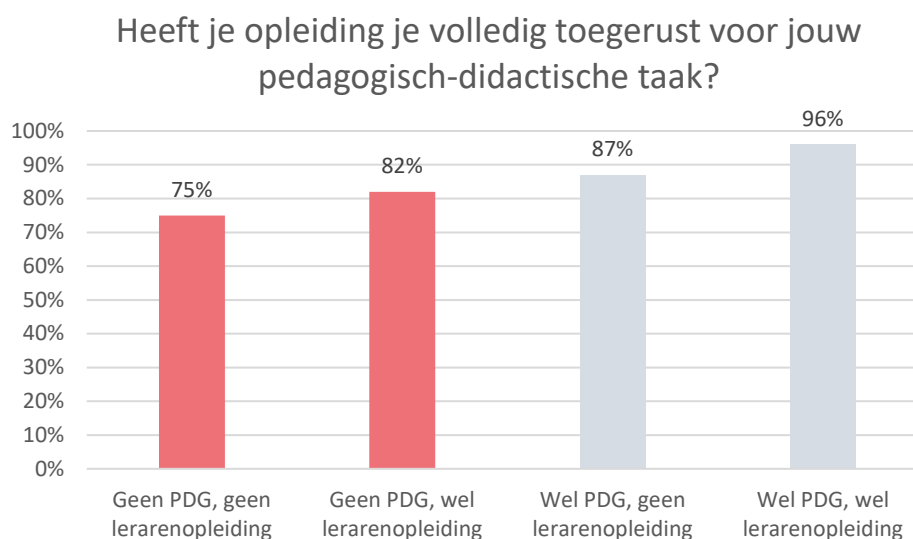
"Ervaring en cursussen hebben hierbij meer geholpen."

"Weinig aandacht voor pedagogiek en didactiek."

"Pedagogisch zeker wel, didactisch niet. Het rekenen heb ik mezelf weer in moeten verdiepen."

Wanneer gekeken wordt naar de verschillende achtergronden van de docenten, valt op dat docenten die wel een PDG hebben gehaald (87-96%) zich meer toegerust voelen dan docenten die geen PDG hebben gehaald (75-82%). Ook docenten die een lerarenopleiding hebben gevolgd, voelen zich beter toegerust (82-96%) dan docenten die geen lerarenopleiding hebben gedaan (75-87%).

Figuur 4.6 – Percentage docenten dat zich voldoende toegerust vindt voor pedagogisch-didactische taak, uitgesplitst voor opleidingsachtergrond

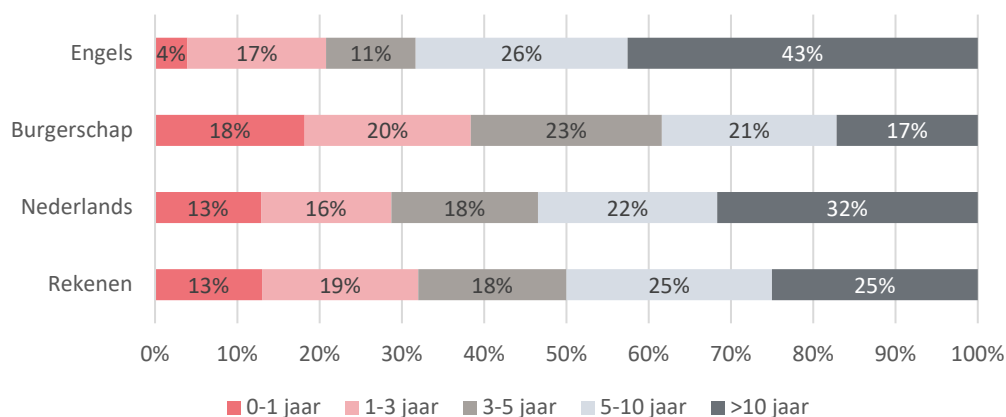

N= respectievelijk 59, 458, 95 en 26.

4.3 Werkervaring

Wanneer gevraagd wordt hoeveel jaar de docenten werkzaam zijn in hun generieke onderdeel op het mbo, valt op dat vooral docenten die Engels geven, veel ervaring hebben: 69% van de docenten heeft meer dan vijf jaar ervaring, waarvan 43% zelfs meer dan tien jaar. Voor rekenen en Nederlands heeft ook iets meer dan de helft van de docenten vijf jaar of meer jaar dit onderdeel gegeven in het mbo. Docenten die burgerschap geven, hebben het minste ervaringsjaren in hun onderdeel. Verder valt op dat voor zowel Engels, Nederlands als rekenen (meer dan) de helft van de docenten langer dan vijf jaar hun generieke onderdeel geven in het mbo.

Figuur 4.7 – Aantal jaren werkervaring in mbo per onderdeel

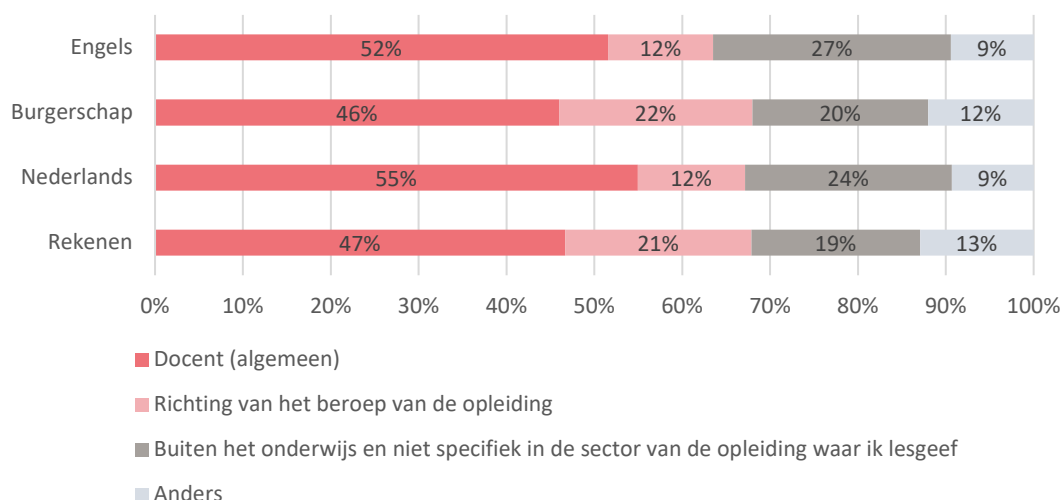

N = respectievelijk 131, 266, 304 en 272.

Docenten is gevraagd naar hun werkervaring voorafgaand aan de functie als docent voor het onderdeel dat zij nu verzorgen. Voor alle onderdelen heeft ongeveer de helft van de

docenten eerdere werkervaring als docent. Dit hoeft niet per se docent in het mbo te zijn of docent in een van de generieke onderdelen. 12-22% van de docenten heeft werkervaring in de richting van het beroep van de opleiding waar zij een generiek onderdeel verzorgen. Daarnaast heeft 19-27% van de docenten werkervaring buiten het onderwijs en buiten de bedrijfstakgroep van de opleiding waar zij nu een generiek onderdeel verzorgen.

Figuur 4.8 – Eerdere werkervaring, uitgesplitst per onderdeel

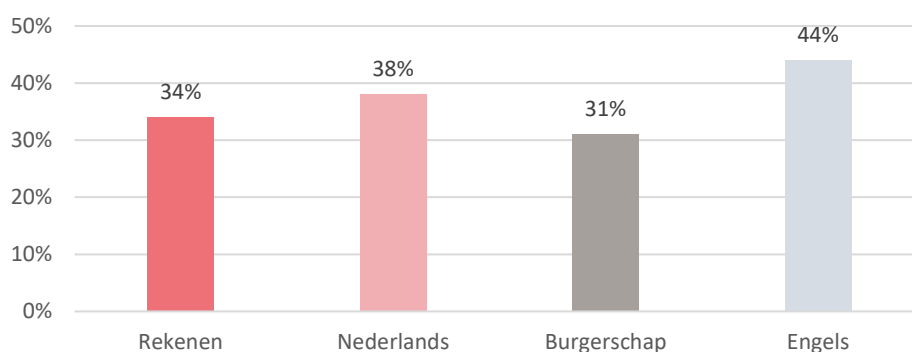

N = respectievelijk 112, 219, 252 en 222.

4.4 Professionaliseringsactiviteiten

Docenten konden aangeven welke vormen van professionalisering zij gevolgd hebben in de afgelopen vijf jaar, terwijl zij aan het werk waren als docent in hun specifieke onderdeel. Het percentage docenten dat professionaliseringsactiviteiten heeft gevolgd, schommelt tussen de 31% en 44%. Meer dan de helft van de docenten geeft aan in de afgelopen vijf jaar geen enkele van de gevraagde vormen van professionaliseringsactiviteiten te hebben gevolgd.

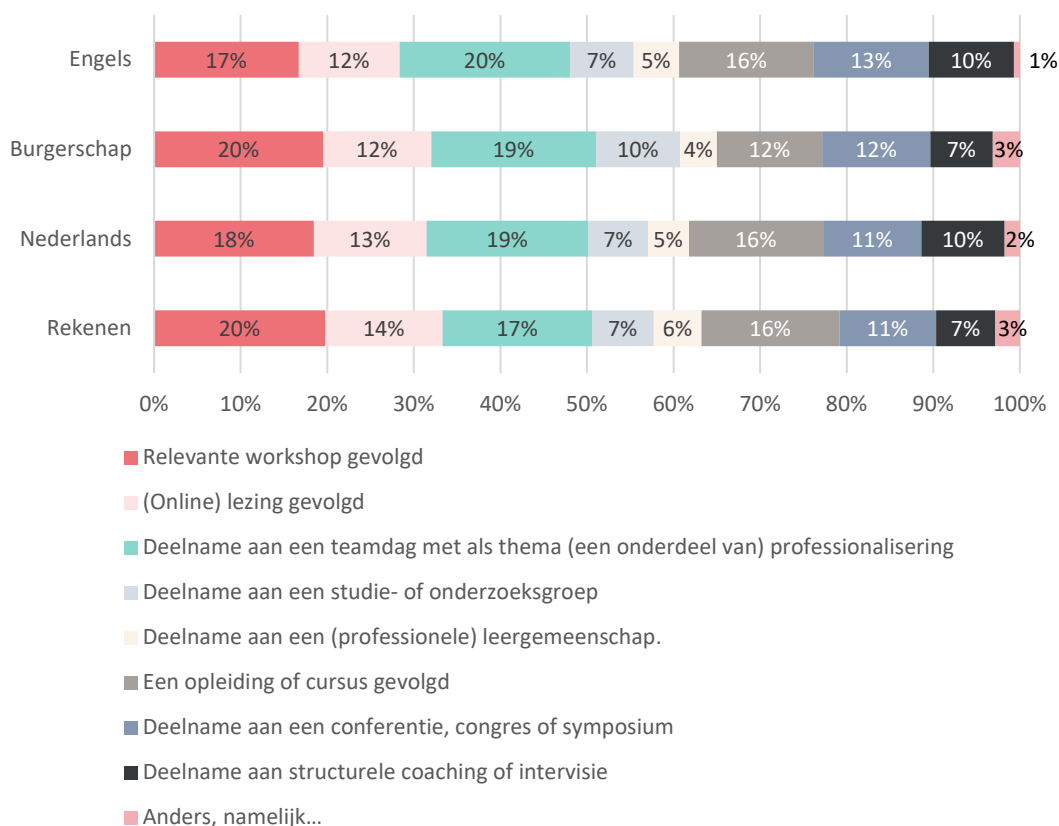
Figuur 4.9 – Percentage docenten dat in de afgelopen vijf jaar professionaliseringsactiviteiten heeft ondernomen

N = respectievelijk 218, 249, 215 en 111.

Wanneer we daarna kijken naar welke vormen van professionalisering de docenten vervolgens gevolgd hebben, wordt het vaakst genoemd dat de docenten een relevante workshop hebben gevolgd (18-22%), een teamdag waarin professionalisering centraal stond (18-20%), een opleiding of cursus (13-16%) of een lezing bijgewoond hebben (11-13%). Splitsen we de professionaliseringsactiviteiten per onderdeel dan zien we in de drie activiteiten die het meest genoemd worden weinig verschil.

Figuur 4.10 – Professionaliseringsactiviteiten per onderdeel

N = respectievelijk 49, 253, 845 en 99.

4.5 Ervaren relevantie opleidingsachtergrond of werkervaring

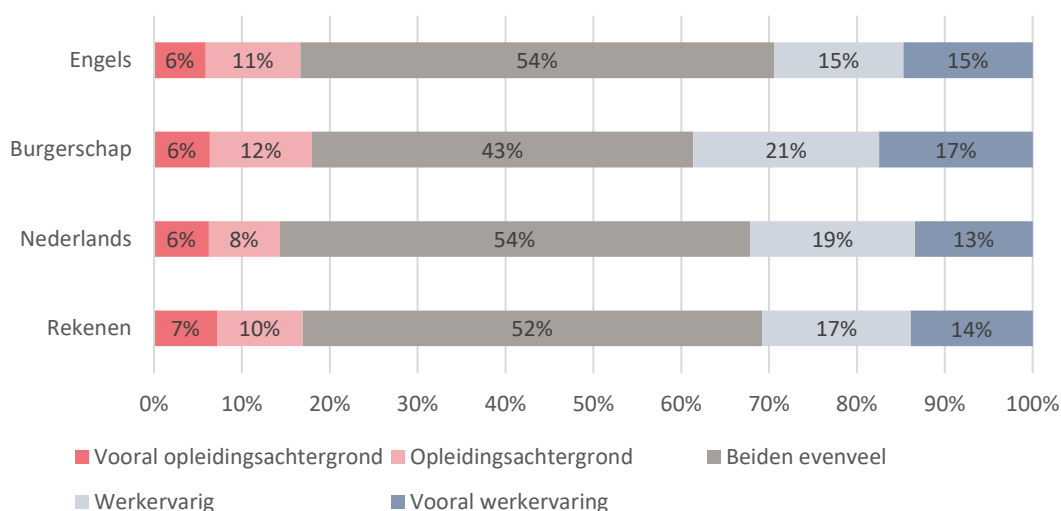
Voor elk onderdeel is aan de docenten gevraagd of zij vonden dat hun opleidingsachtergrond of hun werkervaring meer bijdroeg aan hun vakinhoudelijke en pedagogisch-didactische bekwaamheid als docent. Docenten werd dus gevraagd te kiezen of ze vonden dat hun opleiding (al dan niet een lerarenopleiding) of werkervaring (binnen en buiten het onderwijs) heeft bijgedragen aan hun bekwaamheid als docent of dat ze beide evenveel hebben bijgedragen¹³.

Voor Engels, Nederlands en rekenen geeft meer dan de helft van de docenten aan dat hun opleidingsachtergrond en werkervaring evenveel bijdraagt aan hun bekwaamheid als docent. Tussen de 30% en 38% vindt dat hun werkervaring meer bijdraagt aan hun

¹³ We hebben hier niet gevraagd naar de ervaren relevantie van het PDG-traject maar hebben docenten gevraagd naar de ervaren relevantie van hun opleiding.

bekwaamheid dan hun opleidingsachtergrond. Docenten burgerschap vinden minder vaak dat hun opleiding en werkervaring evenveel heeft bijgedragen (43%): in plaats van de middenweg te kiezen, kiezen zij vaker voor de ervaren relevantie van hun opleiding (18%) of ervaren relevantie van hun werkervaring (38%).

Figuur 4.11 – Ervaren relevantie van opleidingsachtergrond en werkervaring voor bekwaamheid tot docent

N = respectievelijk 102,189,224 en 195.

In de antwoorden op de open vragen noemen docenten dat de opleiding hen de (vakinhoudelijke en algemene pedagogisch-didactische) basis gaf.

"De grootste kennisbasis, zowel op het gebied van Nederlands als op het gebied van pedagogiek en didactiek, wordt gelegd tijdens de opleiding."

"Door mijn lerarenopleiding kan ik een les goed structureren en afwisselen in didactische werkvormen."

"Door mijn opleidingsachtergrond heb ik de basis, de kennis en de inzichten om de lessen te geven aan de studenten."

"De opleidingsachtergrond is een stabiele en noodzakelijke basis, maar de fijne kneepjes van je vak leer je als docent door werkervaring op te doen."

"Door mijn opleiding weet ik wat noodzakelijke kennis is. Door mijn werkervaring weet ik hoe dit bij studenten aan te leren is."

De werkervaring draagt bij aan het specifiek kunnen inrichten van het onderwijs voor de mbo-studenten. Dat geldt zowel voor het onderwijs differentiëren voor verschillende groepen mbo-studenten als het integreren van het generieke onderdeel met de beroepscontext.

"Het werken als docent is een constante zoektocht naar wat wel werkt en wat niet binnen de leeromgeving waarin jij je op dat moment bevindt en met welke doelgroep"

je te maken hebt. Wat voor de ene doelgroep werkt, betekent niet dat dit ook voor een andere doelgroep werkt. Om dit uit vinden heb je de dagelijkse onderwijspraktijk nodig."

"Mijn werkervaring stelt mij in staat rekenproblemen te relateren aan praktijksituaties waarin deze zich kunnen voordoen."

"De ervaring met de doelgroep en de beroepsrichting hebben ervoor gezorgd dat ik mijn lessen daar meer naar heb kunnen aanpassen."

"De lerarenopleiding is niet toegespitst op het mbo. Werkervaring zorgt er aansluitend voor dat je de didactiek ontwikkelt om je lessen af te stemmen op het beroep en de doelgroep."

Een opvallende uitkomst is dat voor de onderdelen waarvoor geen specifieke lerarenopleiding is (rekenen, burgerschap) iets meer docenten aangeven dat vooral opleidingsachtergrond bijdraagt, vergeleken met onderdelen waar wel een specifieke lerarenopleiding voor is (Engels, Nederlands). Bij rekenen blijkt uit de antwoorden op de open vragen dat de docenten voornamelijk de pabo hebben gevolgd. De verdiepende kennis van rekenontwikkeling en rekendidactiek die zij hebben tijdens de pabo draagt sterk bij aan hun bekwaamheid.

"Je hebt met een pabo-achtergrond genoeg pedagogische en didactische kennis in huis."

Bij burgerschap blijkt uit de antwoorden op de open vragen dat docenten vaak een 'andere' opleiding hebben gevolgd, waar zij veel maatschappelijke kennis hebben opgedaan of een unieke kijk op de maatschappij en de wereld hebben aangeleerd. Deze inzichten kunnen zij vervolgens gebruiken om het onderdeel op een prikkelende manier te verzorgen.

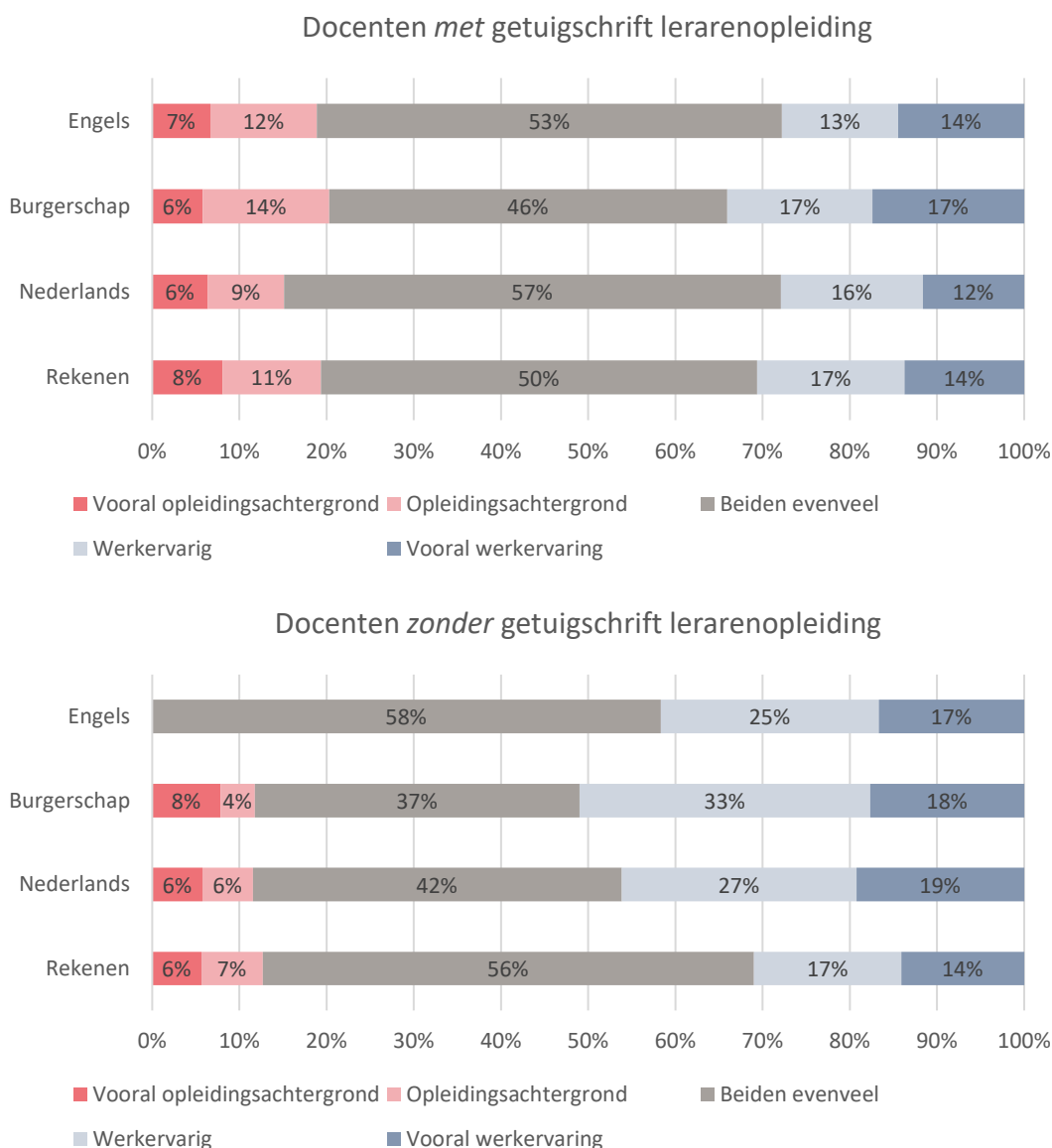
"Mijn studie Sociologie omvat veel onderdelen over verschillende culturen/ geloof/ leefgemeenschappen, bestudeert het gedrag van burgers in verschillende samenleving. Daarnaast draagt mijn studie (en interesse) Politiek/ Internationaal recht bij aan de huidige maatschappelijke ontwikkelingen. Ik kan studenten het belang van bepaalde thema's zoals werken, duurzaamheid, wereldburgerschap/ internationalisering benadrukken. Burgerschap sluit heel goed aan bij deze juridische opleiding."

"Bij Humanistiek gaan veel vakken over hoe we onze samenleving op een rechtvaardige en humane manier kunnen vormgeven en hoe mensen zin aan hun leven geven. Wat mij betreft gaat burgerschap precies over deze vraag. Wanneer is het een rechtvaardige samenleving? Welke bijdrage kan en wil je daar zelf aan geven? Hoe geef je zin en betekenis aan je leven? Met mijn achtergrond in filosofie, psychologie, sociologie, religiewetenschappen, allemaal vakken die langskomen bij Humanistiek, voel ik mij zeer bekwaam om deze onderwerpen met studenten te bespreken. Naast de inhoud heb ik les gehad in didactiek, waar in mijn stage ook een stevige nadruk op lag. Humanistiek leidt traditioneel gezien op tot het ambt van

*humanistisch geestelijk verzorger, waar je mensen begeleidt bij levensvragen.
Hierdoor voel ik mij ook bekwaam voor pedagogische stuk van mijn werk."*

Docenten waarderen de bijdrage van de opleiding aan hun bekwaamheid meer wanneer zij een lerarenopleiding hebben gedaan; de bijdrage van hun werkervaring waarderen zij meer wanneer ze geen lerarenopleiding hebben gedaan. In de groep docenten die een lerarenopleiding heeft voltooid zijn er meer docenten die vinden dat hun lerarenopleiding meer heeft bijgedragen dan hun werkervaring (15-20%) dan in de groep docenten zonder diploma van een lerarenopleiding (12-13%). Daarentegen zijn er in de groep docenten die geen lerarenopleiding heeft voltooid een stuk meer docenten die vinden dat hun werkervaring meer heeft bijgedragen aan hun bekwaamheid dan hun opleiding (31-51%) vergeleken met de docenten die wel een lerarenopleiding hebben gedaan (27-34%).

Figuur 4.12 – Ervaren relevantie van opleidingsachtergrond en werkervaring uitgesplitst voor docenten met en zonder getuigschrift van een lerarenopleiding

N boven = respectievelijk 90, 138, 172 en 124.

N onder = respectievelijk 12, 51, 25 en 71.

5 Passende achtergrond

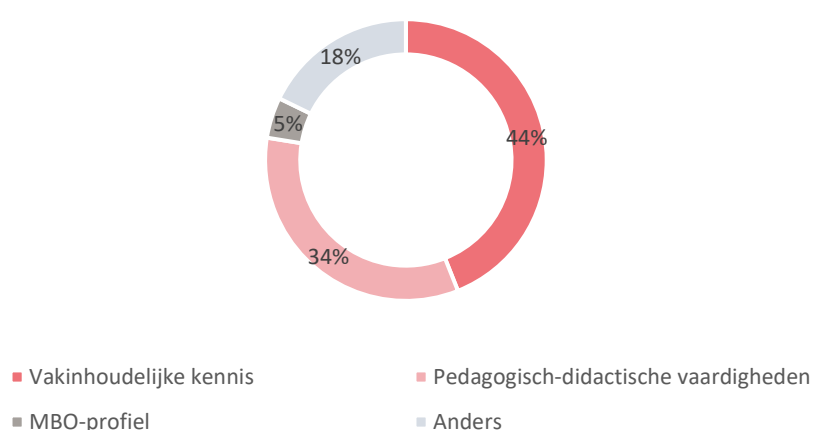
In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van wat in de praktijk een passende achtergrond van docenten basisvaardigheden en burgerschap wordt beschouwd. Dit is zowel in de enquête als in de focusgroepen aan bod gekomen. We gaan eerst in op de bevindingen uit de enquêtedata (5.1), gevolgd door de bevindingen uit de focusgroepen (5.2).

5.1 Passende achtergrond op basis van enquêtedata

De docenten kregen een open vraag voorgelegd wat zij wel en niet een passende achtergrond (opleidingsachtergrond en/of werkervaring) vinden voor hun vak. Vervolgens zijn de antwoorden gecategoriseerd in vier antwoordopties: 'Vakinhoudelijke kennis', 'Pedagogisch-didactische vaardigheden', 'Specifiek mbo-profiel' en 'Anders'.¹⁴ Een antwoord kon aan meerdere categorieën toegewezen worden.

Het grootste deel van de antwoorden van de docenten (44%) beschrijft een passende achtergrond waarin de vakinhoudelijke kennis centraal staat. 34% van de antwoorden beschrijft een passende achtergrond waarin pedagogisch-didactische vaardigheden van belang zijn. Een klein deel van de docenten beschrijft een achtergrond waaruit blijkt dat een specifiek mbo-profiel van belang is (5%). In de categorie 'Anders' beschrijven docenten meer passende persoonlijkheidskenmerken (communicatief, nieuwsgierig, openheid), levenservaring (moedertaalspreker, veel gereisd) of affiniteit met de vakinhoud of het lesgeven.

Figuur 5.1 – Elementen van een passende achtergrond voor generieke onderdelen

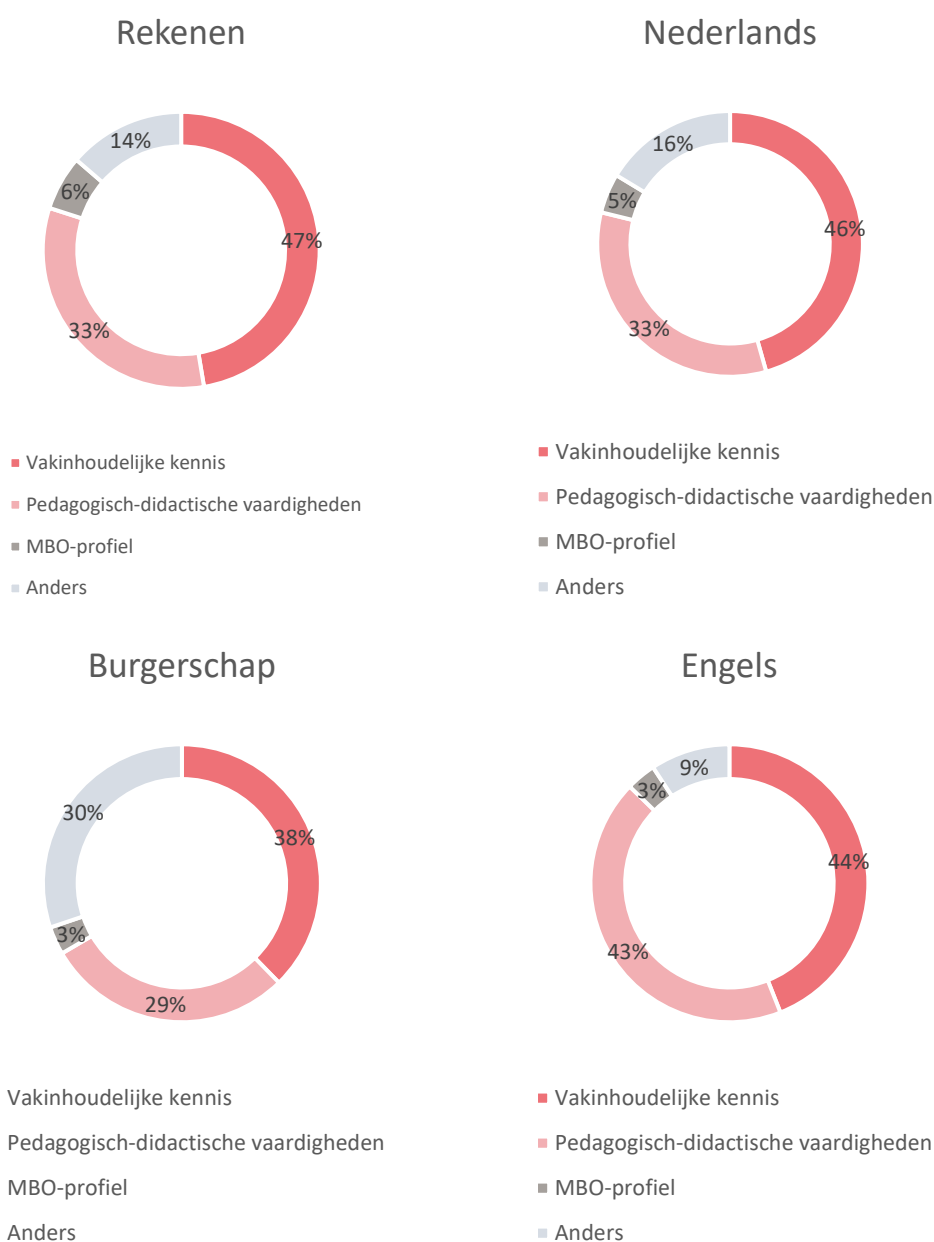
N = 1.692.

Wanneer dit wordt uitgesplitst voor de verschillende onderdelen, geven docenten rekenen en Nederlands antwoorden in lijn met de trend zoals hiervoor beschreven. Docenten burgerschap leggen in vergelijking met deze trend meer nadruk op specifieke vaardigheden en persoonlijke eigenschappen in de categorie 'Anders'. Qua vaardigheden

¹⁴ De keuze voor deze categorieën werd geïnformeerd door de resultaten uit de focusgroepen.

benoemen docenten vaardigheden om studenten met diverse culturele achtergronden dit bij te brengen. Ook persoonlijke eigenschappen van de docent die te maken hebben met levenservaring en interesse in de samenleving en politiek worden genoemd. Docenten Engels onderstrepen in hun antwoorden het belang van pedagogisch-didactische vaardigheden meer dan docenten die de andere onderdelen verzorgen. Dit komt voornamelijk omdat docenten die Engels geven eensgezind zijn in hun antwoord dat de enige passende achtergrond een lerarenopleiding Engels is. Dit antwoord is gecategoriseerd in de categorieën 'Vakinhoudelijke kennis' en 'Pedagogisch-didactische vaardigheden'.

Figuur 5.2 – Elementen van een passende achtergrond voor de verschillende generieke onderdelen

N = respectievelijk vanaf linksboven met de klok mee 454, 581, 389 en 259.

5.1.1 Rekenen

Qua opleidingsachtergrond noemen docenten rekenen veelal een lerarenopleiding wiskunde of economie, of de pabo. Een aantal noemt (bij)scholingstrajecten specifiek voor docent rekenen. Docenten vinden rekenen bij uitstek een onderdeel waar de pedagogische en didactische vaardigheden van de docent op orde moeten zijn, omdat studenten het vaak moeilijk vinden en in het verleden slechte ervaringen met rekenen hebben gehad. Affiniteit met getallen en cijfers is ook een belangrijke eigenschap die rekendocenten moeten hebben. Maar specifieke didactische vaardigheden voor rekenen zijn wellicht nog belangrijker. Een goede didactiek draagt bij aan de motivatie van studenten.

"[Een passende opleiding is] een opleiding gericht op de opbouw van bepaalde vaardigheden, leren kennen van didactische mogelijkheden om het rekenen stapsgewijs uit te leggen en vaardigheden gedegen op te bouwen. Plus gericht op de leerstijlen van studenten. Dat alles om goed te kunnen differentiëren."

"Ik denk dat didactische vaardigheden belangrijk zijn, maar ook is het belangrijk studenten pedagogisch op de juiste wijze te banderen: motiveren en het nut van rekenen in laten zien is belangrijk."

"[Belangrijk is] feeling met het vak, en een goede didactische achtergrond. Ik zie te veel docenten die goed kunnen rekenen maar niet kunnen lesgeven, of docenten die wel kunnen lesgeven, maar geen idee hebben hoe rekenen aangeleerd dient te worden."

"Het is vooral belangrijk dat je affiniteit met het vak hebt, de didactiek kent/beheerst en dat je goede pedagogische kwaliteiten hebt. Je moet het leuk en uitdagend vinden om met de doelgroep te werken, hen vertrouwen te geven, op weg te helpen en te motiveren."

Over een niet-passende achtergrond vinden sommige docenten rekenen dat elke achtergrond passend kan zijn zolang de inhoudelijke kennis op orde is en er affiniteit is met de doelgroep. Andere docenten vinden dat bepaalde achtergronden juist uitermate ongeschikt zijn. Zo noemen sommigen dat een achtergrond in beroepsvakken of andere generieke (taal)vakken onvoldoende passend zijn om rekenen te geven, omdat kennis over rekenontwikkeling en rekendidactiek dan mist. Ook een opleiding op mbo-niveau wordt als niet-passend beschouwd. Over affiniteit met rekenen zijn de meningen verdeeld: veel docenten noemen dat een 'feeling' met rekenen en cijfers belangrijk is en dat de docent zelf goed moet kunnen rekenen en dit ook leuk vindt, maar andere noemen dat mensen die zelf goed kunnen rekenen, soms onvoldoende kunnen aansluiten bij studenten die rekenen juist moeilijk vinden. Zij gaan soms te snel of snappen niet wat de student niet begrijpt. Misschien vanzelfsprekend wordt onvoldoende scholing over en ervaring met (reken)didactiek genoemd als niet-passende achtergrond. Een aantal docenten is van mening dat een PDG als achtergrond van de rekendocent onvoldoende passend is. Deze docenten vinden dat er doelmatige en aantoonbare scholing heeft moeten plaatsvinden in specifieke rekendidactiek in de vorm van een lerarenopleiding.

"[Een niet-passende achtergrond is] als je geen affiniteit hebt met rekenen of niet kunt rekenen. Als docent wiskunde ben je waarschijnlijk te hoog opgeleid, waardoor je misschien niet begrijpt waarom sommige studenten de lesstof niet begrijpen."

"Alleen wiskunde of een technische rekenachtergrond [is niet-passend]. Rekenen is iets anders dan formules volgen."

5.1.2 Nederlands

Docenten Nederlands zijn vrij eenduidig in hun mening over een passende achtergrond. De meeste docenten vinden een tweedegraadslerarenopleiding Nederlands een passende of zelfs noodzakelijke achtergrond. Een pabo-achtergrond (met PDG) wordt door sommigen ook als passend beschouwd, maar alleen bij studenten van niveau 2 of entreeopleidingen of in een docententeam waar andere docenten de lerarenopleiding Nederlands hebben afgerond. Weinig andere passende achtergronden worden genoemd.

"De lerarenopleiding Nederlands. Pabo in combinatie met een collega die de lerarenopleiding Nederlands heeft gevolgd."

"Dit hangt ook af van het niveau waar je les aan geeft. Voor de entree vind ik pabo en tweedegraadsbevoegdheid goed."

"Een pabo-diploma is naar mijn mening meer dan voldoende om studenten op 3F te begeleiden. De docent dient zelf wel sterk te zijn in Nederlands."

Een niet-passende achtergrond is volgens de docenten veelal alle opleidingen die niets te maken hebben met Nederlands. Zo zegt een docent:

"Rare vraag! Alleen een docentenopleiding Nederlands is passend."

Sommigen vinden de pabo onvoldoende passend, ook als daarbij een PDG is gehaald. Het argument hier is dat leraren van de pabo gewend zijn op 2F les te geven, en daardoor onvoldoende basis hebben om Nederlands op 3F te geven aan mbo 4-studenten. Over het algemeen vinden docenten dat 'alleen een PDG'¹⁵ onvoldoende passend is. Ook onvoldoende affiniteit met taal of onvoldoende taalvaardigheid worden als niet-passend beschouwd.

"[Niet-passend is] alleen pabo of PDG. 3F is tenslotte gelijk aan havo-niveau en daar mag alleen iemand met eerstegraad lesgeven..."

"[Wat niet-passend is, is] afhankelijk van het niveau waaraan je lesgeeft. Nederlands geven aan niveau 4 (3F) vereist minimaal een tweedegraads lerarenopleiding Nederlands, een pabo-opleiding is hiervoor niet toereikend."

"[Niet-passend is een] PDG. Prima dat je daar leert lesgeven, maar sta je dan ook boven de stof? Examenvoorbereiding op 3F vraagt echt wel vakkennis."

¹⁵ Hoewel docenten dit niet noemen, impliceren antwoorden over het behalen van een PDG dat de inhoudelijke vakbekwaamheid is aangetoond middels een geschiktheidsverklaring, aangezien aspirant-docenten alleen met een PDG-traject mogen beginnen wanneer zij in het bezit zijn van deze geschiktheidsverklaring.

5.1.3 **Burgerschap**

Docenten burgerschap zijn weinig eenstemmig over wat een passende achtergrond is voor docenten burgerschap. Een deel van de docenten noemt het belang van een lerarenopleiding maatschappijleer, geschiedenis, of een studie in een ander maatschappelijk, humanistiek of sociaal vakgebied, zoals sociologie, politicologie of humanistiek.

"Burgerschap moet echt gegeven worden door docenten maatschappijleer of een dergelijke achtergrond."

"Alle agogische vakken [zijn passend], en specifiek lerarenopleidingen."

"Opleiding is essentieel."

"Lerarenopleiding: aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer/ maatschappijkunde. Of volgen minor burgerschap."

"[Passend is] lerarenopleiding maatschappijleer of doctoraal in een van de sociale wetenschappen."

Andere docenten vinden dat het gaat om de vaardigheden, persoonlijkheids-eigenschappen en levenservaring van de docent en dat er niet per se één opleidingsachtergrond is die passend is.

"De ervaring leert dat iedereen ingezet kan worden voor het vak burgerschap."

"[Een passende achtergrond] die is er niet, ligt aan de persoon."

"Er is niet specifiek een passende achtergrond qua opleiding of werkervaring; iemand moet affiniteit hebben met het vak."

"Een te specifiek opgeleid persoon zal moeite hebben met burgerschap omdat de onderwerpen die behandeld worden mijlenver uit elkaar (kunnen) liggen, dus iedereen met een brede/ generieke interesse, opleiding en werkervaring past hier het beste bij."

Kennis van en interesse in de maatschappij, politiek en nieuws is ook belangrijk. Levenservaring en openstaan voor nieuwe dingen zijn belangrijke persoonlijkheidseigenschappen. De docenten vinden didactische vaardigheden cruciaal gevonden: niet alleen het kunnen overbrengen van de stof, maar juist ook de studenten helpen na te denken door te spiegelen en te reflecteren.

"Een goed geleefd leven, liefde voor het leven en didactische/trainingsvaardigheden."

"Levenservaring, een open mind."

"Iemand die studenten wereldwijd wil maken."

"Een opleiding of baan waarin je wereldwijd bent geworden, een aantoonbare interesse in een brede kijk op mens en maatschappij. Maar het kan ook reizen zijn. Zo heb ik een half jaar in Engeland gewoond en veel reizen gemaakt om mensen te ontmoeten, achtergronden/religies/culturen mee te krijgen en te begrijpen waarom een mens doet wat hij doet. Het zit niet altijd in opleiding of een baan. Het gaat om drijfveren, interesse en dat willen delen met een jongere generatie om vervolgens opnieuw te leren hoe een volgende generatie tegen de wereld aankijkt. En ze vervolgens te helpen/begeleiden om stappen te maken in hun wereld."

"Als je een burger bent, die IN de maatschappij staat, dan krijg je met alle facetten te maken van burgerschap. Het is vooral belangrijk, dat je de studenten ZELF laat nadenken over HOE zij een goed burger kunnen zijn. Dus spiegelen en reflecteren is hierbij van belang."

"Belangrijk is het dat iemand durft het gesprek te voeren, een discussie kan leiden met een groep heethoofden tussen een grotere groep stillen. De kunst is om iedereen te betrekken. Misschien zou een dagvoorzitter dit ook kunnen doen. Hoewel die graag met scripts werken en lesgeven is enorm ongescript."

"Je dient ook bepaalde competenties te hebben. Te denken valt aan, interprofessioneel samenwerken, interculturele competentie, boundary crossen, en dergelijke. Daarnaast helpt bepaalde reiservaringen ook (geen zonzakantje aan de Spaanse costa's)."

"Goede communicatieve vaardigheden, met name luisteren!"

De meningen van docenten lopen ook uiteen over wat geen passende achtergrond zou zijn: sommige zijn van mening dat alles behalve een lerarenopleiding maatschappijleer geen passende achtergrond zou zijn, terwijl andere zeggen dat alles een passende achtergrond kan zijn, als er maar interesse is in het vak. Vaak wordt ook genoemd dat mensen die onvoldoende sociaal vaardig zijn of weinig empathisch zijn of niet openstaan voor nieuwe ideeën, ongeschikt zijn om het onderdeel te geven.

"Geen passende achtergrond is alles behalve maatschappijleer."

"Burgerschap/maatschappijleer is een vak. Hier is een vakopleiding voor. Dat iedereen burgerschap kan geven, daar ben ik het dan ook niet mee eens."

"[Ongeschikt zijn] mensen die niet openstaan voor nieuwe of vreemde dingen."

"Wanneer je alleen maar theoretische kennis hebt, onderzoeken doet vanachter de computer. Als je niet verder dan je eigen woonplaats bent gekomen."

"Iemand die sterk vakgericht bezig is, niet communicatief vaardig is en weinig/geen oog of compassie heeft voor zijn omgeving en de diverse uiteenlopende denkbeelden die rondgaan in onze maatschappij, en daarbij amper (inter)culturele betrokkenheid heeft. Je moet wel open minded zijn om met deze doelgroep studenten in gesprek te gaan."

"Als je geen ervaring hebt met groepen zou ik je dit niet aanraden. Burgerschap vraagt een beetje lef. Die methodes zijn natuurlijk prima te volgen, maar dan maakt een student oefeningen van hypothetische omstandigheden. Zo'n les kan bijna iedereen wel geven. De kunst van burgerschap zit 'm in het kunnen spelen met actualiteit, leren een mening te vormen, elkaar te bevragen, nieuwsgierig zijn, jezelf en anderen te toetsen en daarnaast nog wat inhoudelijke kennis van zaken. Je moet als docent dus behoorlijk flexibel zijn, op de hoogte zijn van actuele thema's en deze in de les brengen passend bij de gevraagde domeinen. En dan moet het ook nog een beetje leuk zijn. Na zo'n les ben je vaak aardig moe."

5.1.4 Engels

Wat betreft het onderdeel Engels zijn veel docenten van mening dat een passende achtergrond een lerarenopleiding Engels is (tweedegraads).

"Niet minder dan een lerarenopleiding Engels."

De Engelse taalvaardigheid moet daarnaast goed op orde zijn. Interessant is dat een aantal docenten noemt dat docenten Engels geregeld een Engelstalig land moeten bezoeken om hun taalvaardigheid op peil te houden.

"Ik ben van mening dat iedere docent Engels jaarlijks naar een Engelssprekend land moet voor minimaal een week om zijn taalvaardigheid op peil te houden."

Het hebben van Engels als moedertaal wordt als passend geacht mits er aanvullende scholing heeft plaatsgevonden om het onderdeel te kunnen geven:

"Ik hoor vaak dat mensen die de taal zelf goed spreken de taallessen goed zouden kunnen verzorgen. Dat is natuurlijk niet zo. Ik vind dat een pedagogische achtergrond cruciaal is voor een taaldocent."

Pedagogische en didactische kwaliteiten zijn van belang, zeker bij zwakkere studenten. Sommige docenten vinden dan ook een moedertaalspreker niet zo geschikt: zij kennen niet de moeilijkheden van de Engelse taal die erbij komen kijken wanneer je de taal leert als het niet je moedertaal is.

"[Ongeschikt is] iemand die zonder vakkennis en vakdidactiek het vak moet gaan geven. Engels zit echt wel anders in elkaar dan Nederlands en een native speaker kan niet zomaar de taal uitleggen."

5.2 Passende achtergrond op basis van focusgroepen

Uit de focusgroepen blijkt dat drie aspecten bijdragen aan een passende achtergrond voor docenten generieke onderdelen in het mbo:

1. vakinhoudelijke kennis;
2. algemene pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden;
3. aanvullend mbo-profiel.

Vakinhoudelijke kennis

Met vakinhoudelijke kennis bedoelen we hier de inhoudelijke kennis over het onderdeel Nederlands, Engels, rekenen of burgerschap. Voor Nederlands en Engels betekent dat kennis over de taal en de leerlijnen; voor rekenen kennis over rekenvaardigheden en rekenkundige ontwikkeling. Voor burgerschap noemen de respondenten niet alleen kennis over de Nederlandse maatschappij en democratie en de werking en voorwaarden daarvan, maar ook kennis over gesprekstechnieken en het creëren van een veilig klassenklimaat wordt genoemd. Dit omdat in het onderdeel vaak moeilijke en/of gevoelige onderwerpen besproken worden, wat op een veilige en respectvolle manier dient te gebeuren.

Algemene pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden

Een tweede aspect van een passende achtergrond dat genoemd wordt, is algemene pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden. Docenten moeten behalve kennis over de inhoud van het onderdeel ook beschikken over kennis en vaardigheden in het passend kunnen overbrengen van de lesstof. Deze kennis en vaardigheden dragen eraan bij dat docenten weten hoe zij het onderwijs zodanig moeten differentiëren dat het past bij het specifieke niveau van hun studenten. Binnen het mbo zijn er grote niveauverschillen tussen opleidingen en ook binnen opleidingen. Om de studenten zo goed mogelijk te begeleiden moet de docent over goede pedagogisch-didactische vaardigheden beschikken. De geïnterviewden geven aan dat dit een zeer belangrijk punt is. De niveauverschillen in de groepen vragen veel van de docenten om de verschillende behoeften te kunnen bedienen. Daarnaast vraagt de problematiek van studenten steeds vaker om orthodidactisch handelen¹⁶ van de docent.

Aanvullend mbo-profiel

Als laatste aspect van een passende achtergrond wordt in de focusgroepen een aanvullend mbo-profiel genoemd. Dat wil zeggen dat docenten een klik moeten hebben met de mbo-doelgroep, zowel met de studentenpopulatie als de mbo-opleiding en het bijbehorende werkveld waarbinnen de docenten het generieke onderdeel verzorgen. In de gesprekken wordt aangegeven dat een open houding van de docent basisvaardigheden en burgerschap ten opzichte van het beroep en het werkveld een cruciale succesfactor blijkt om goed onderwijs in het mbo te kunnen verzorgen.

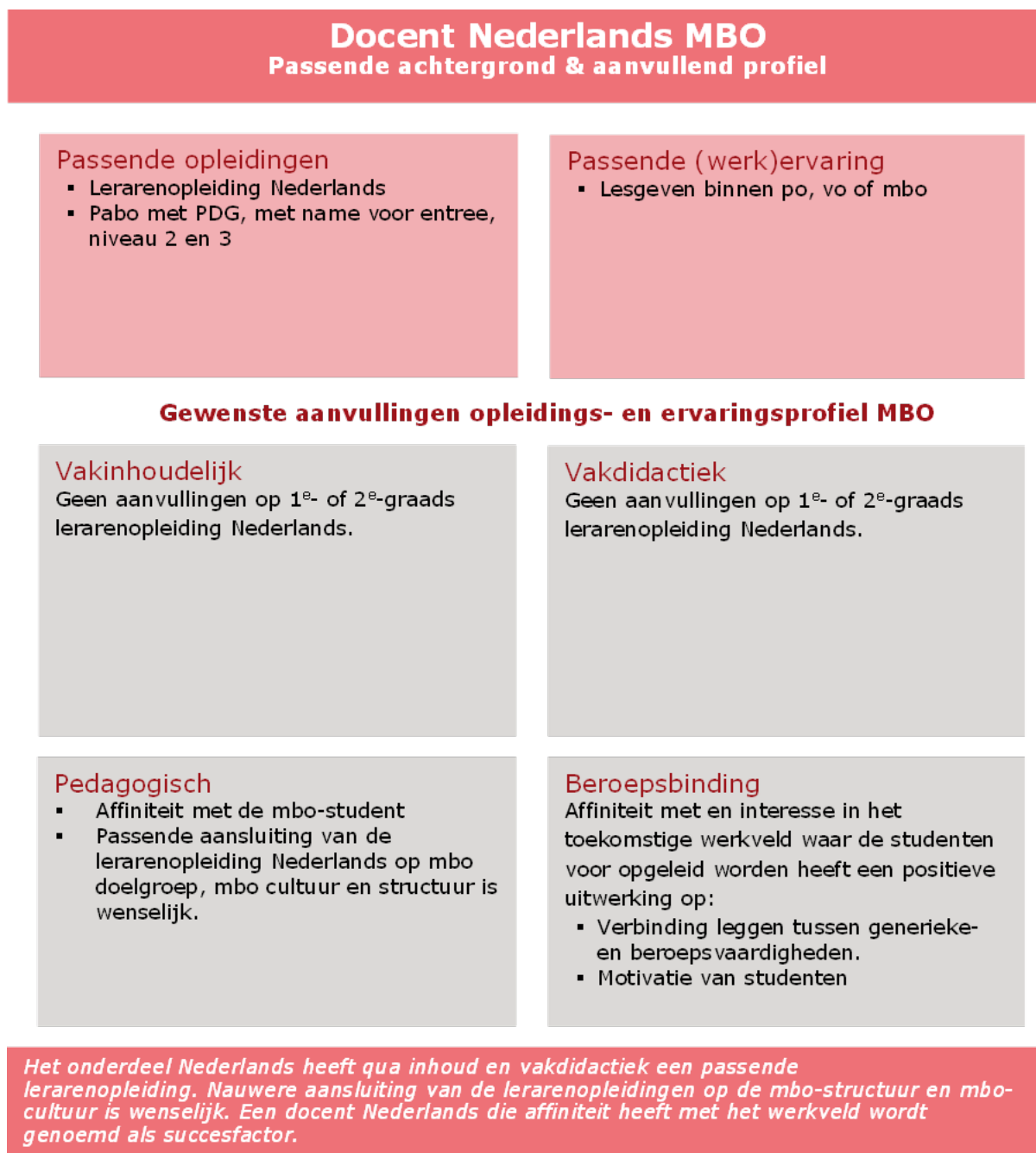
De docent moet ook passen in het opleidingsteam. Opleidingsteams zijn veelal een mix van docenten met diverse achtergronden uit het werkveld en het onderwijs. Anders dan in het po en vo wordt er in het mbo minder vanuit vakken en meer integraal richting beroepsvaardigheden samengewerkt, zeker wanneer generieke onderdelen en beroepsvakken geïntegreerd worden gegeven.

5.3 Conclusie passende achtergrond

De data van de enquête en de focusgroepen zijn per generiek onderdeel gedistilleerd in een overzicht dat toont wat docenten als passende en achtergrond beschouwen qua opleidingsachtergrond en (werk)ervaring (Figuur 5.3 tot en met Figuur 5.6).

¹⁶ In geval van (algemene of vakspecifieke) leerproblemen bij studenten is een andere aanpak dan de standaard-aanpak gewenst om de stof over te brengen. Soms vraagt dit om doorverwijzing naar een specialist.

Figuur 5.3 – Overzicht meningen van docenten over passende achtergrond voor het onderdeel Nederlands

Figuur 5.4 – Overzicht meningen van docenten over passende achtergrond voor het onderdeel Engels

Figuur 5.5 – Overzicht meningen van docenten over passende achtergrond voor het onderdeel rekenen

Figuur 5.6 – Overzicht meningen van docenten over passende achtergrond voor het onderdeel burgerschap

6 Keuzes en maatregelen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk proberen we te verklaren hoe de huidige situatie van de professionele achtergrond van docenten basisvaardigheden en burgerschap tot stand komt. We gaan in op keuzes die gemaakt worden in personeelsbeleid (paragraaf 6.2). Ook beschrijven we maatregelen die instellingen nemen om de kwaliteit van docenten te stimuleren (paragraaf 6.3) en gaan we in op de maatregelen die instellingen nemen om zoveel mogelijk passende docenten in dienst te hebben en houden (paragraaf 6.4).

6.2 Keuzes in personeelsbeleid met betrekking tot docenten generieke onderdelen

Op de vraag welke keuzes in personeelsbeleid worden gemaakt met betrekking tot docenten Nederlands en Engels wordt een eenduidig antwoord gegeven tijdens de focusgroepen. Men heeft de voorkeur om docenten aan te nemen van de lerarenopleiding Nederlands en Engels (eerste- of tweedegraads). Wanneer het niet lukt docenten te werven met dit profiel, wordt er ook gekeken naar kandidaten die een andere lerarenopleiding hebben voltooid of de pabo hebben afgerond. Hbo werk- en denkniveaus worden altijd genoemd als een vereiste.¹⁷

Bij rekenen en burgerschap zijn de keuzes in personeelsbeleid minder specifiek. Bij rekenen wordt een voorkeur genoemd voor kandidaten die een lerarenopleiding wiskunde of economie hebben voltooid (eerste- of tweedegraads). Ook wordt gekozen voor kandidaten met een pabo-achtergrond, omdat zij veel specialistische kennis hebben in de ontwikkeling van rekenvaardigheden en orthodidactische principes bij het aanleren van rekenvaardigheden. Wanneer het niet mogelijk is te kiezen voor iemand die een lerarenopleiding heeft voltooid, zijn andere opleidingen op minstens hbo-niveau ook mogelijke opties. Specifiek hbo-opleidingen met een economische inslag worden genoemd.

Bij burgerschap heeft men ook de voorkeur om te kiezen voor docenten afkomstig van een lerarenopleiding (eerste- of tweedegraads), bijvoorbeeld aardrijkskunde, geschiedenis of maatschappijleer. Ook worden docenten gekozen met een andere opleidingsachtergrond minimaal op hbo-niveau.

Voor alle generieke onderdelen wordt genoemd dat het voor docenten die geen lerarenopleiding hebben voltooid, verplicht is dat kandidaten een opleiding/ PDG-traject volgen om aan de bekwaamheidseisen te voldoen.

Voor alle generieke onderdelen geldt dat ervaring of affiniteit met de doelgroep mbo-studenten een pré is. Lesgeven aan mbo-studenten is anders dan doceren aan vo- of po-leerlingen. Ook affiniteit met het beroep van de opleiding waar de docent les gaat geven, of de wil om zich daarin te verdiepen, is belangrijk. Dit zorgt ervoor dat het generieke onderwijs geïntegreerd kan worden met de beroepsvakken, omdat docenten beter

¹⁷ Dit is een vereiste bij het benoemen van een docent in het mbo (WEB-artikel 4.2.1).

begrijpen en kunnen overbrengen wat het belang van het generieke onderwijs is in het beroep. Ook helpen kennis van en affiniteit met het beroep de docenten om goed voor ogen te hebben welk type student zij voor zich hebben en zo hun onderwijs beter kunnen laten aansluiten bij de behoeften van de student.

In de focusgroepen komt naar voren dat de generieke vakgroepen steeds vaker een gewenst profiel opstellen waaraan de docenten voor het generieke onderdeel zouden moeten voldoen. Het opstellen van een profiel voor de docent basisvaardigheden en burgerschap helpt de onderwijsinstelling niet alleen bij het vervullen van vacatures, het profiel kan ook gebruikt worden als gespreksleidraad bij intervisie met docenten die deze onderdelen verzorgen.

Tijdens de focusgroepen wordt echter wel genoemd dat er een verschil is tussen wenselijk aannamebeleid en daadwerkelijke inzet. Het ideaalbeeld vanuit de vakgroep, zoals bijvoorbeeld geformuleerd is in een profiel, is niet altijd doorslaggevend in de uiteindelijke keuze. De geïnterviewden geven aan dat hoewel voorgaande keuzes de voorkeur hebben, er vanwege de krapte op de arbeidsmarkt soms flexibelere keuzes gemaakt moeten worden.

Tijdens de gesprekken valt op dat regelmatig de hogere managementlaag het belang van de relevante getuigschriften als vereisten noemt, maar de lagen daaronder aangeven dat dit soms niet lukt. Dan worden in het personeelsbeleid keuzes gemaakt op basis van de volgende vragen (in deze volgorde):

- Past de docent bij de doelgroep van de betreffende mbo-opleiding(en)?
- Past de docent in het team (zowel persoonlijk als qua achtergrond en ervaring)?
- Heeft de aspirant-docent een achtergrond in het onderdeel dat hij/zij gaat geven?
- Heeft de aspirant-docent een in de wet erkend getuigschrift of is deze in staat en bereid deze te behalen?
- Komt in een proefles naar voren of de aspirant-docent voldoende kennis bezit van het onderdeel dat hij/zij gaat geven en een klik heeft met de doelgroep?
- Is de aspirant-docent georiënteerd op de volle breedte van de taken en rollen van de docenten?

6.3 Maatregelen stimuleren professionalisering docenten generieke onderdelen

Maatregelen die instellingen noemen om de kwaliteit van het generieke onderwijs te borgen hebben onder meer betrekking op het stimuleren van professionalisering. Het gaat dan zowel om maatregelen gericht op het professionaliseringsaanbod als om maatregelen gericht op het leren van en met elkaar.

Een eerste maatregel is het bieden van een breed palet aan professionalisering voor aspirant-docenten en zittende docenten. Een deel daarvan is specifiek gericht op aspirant-docenten om bekwaam te worden door het volgen van een opleiding of een PDG-traject. Een ander deel van de professionaliseringsactiviteiten richt zich vooral op het uitbouwen

van (pedagogisch-didactische) vaardigheden, verdieping in de vakinhoud en innovaties binnen het onderwijs.

Een andere maatregel tot borging van de kwaliteit is het organiseren van een goede interne infrastructuur. De interne infrastructuur rondom de generieke onderdelen is bij alle instellingen herkenbaar georganiseerd: er zijn mailinggroepen per generiek onderdeel, er vinden overleggen plaats en er zijn aanspreekpunten per onderdeel. De vakgroepnetwerken dienen voor het delen van informatie, kennis en ervaringen. Binnen deze netwerkstructuur wordt de scholingsbehoefte van docenten opgehaald en vervolgens georganiseerd. Intervisie en het inwerken van nieuwe collega's wordt incidenteel ook via de vakgroepnetwerken georganiseerd. Een zorg die de instellingen uitspreken, is dat niet alle docenten die generieke onderdelen verzorgen actief betrokken zijn bij de vakgroepen. De docenten die een generiek onderdeel als kleine neventaak hebben worden onvoldoende bereikt bij informatie-, trainings- en professionaliseringstrajecten. Om dit aan te pakken is een verandering nodig in de houding tegenover professionalisering:

"[Professionalisering] moet vanzelfsprekend gaan worden. We moeten kunnen 'eisen' dat docenten zich blijvend professionaliseren. Alleen stimuleren [om te professionaliseren] is onvoldoende als leidinggevende. In de zorg moet je je BIG-registratie op peil houden, dat mag ook wel voor docenten in het onderwijs gebeuren!"

Andere maatregelen die instellingen nemen, hebben betrekking op het werven van aspirant-docenten. In verschillende regio's zijn de mbo-instellingen onderdeel van partnerschappen Samen Opleiden & Professionaliseren (SO&P). Dit doen zij om in de tweedegraads lerarenopleidingen het mbo te positioneren, zodat studenten van de lerarenopleiding kennisnemen van (het werken in) het mbo. Door de samenwerkingen met partnerschappen SO&P wordt de kennis van studenten over het mbo en het bewustzijn over het werken in het mbo vergroot. Via stageplekken in het mbo ervaren studenten bijvoorbeeld of de doelgroep bij hen past. Instellingen die hiermee bezig zijn, merken ook een langetermijneffect van de inspanningen: studenten die stage hebben gelopen in het mbo blijven vaak 'plakken' na hun opleiding.

6.4 Docenten met passende achtergrond vinden en behouden

Uit de focusgroepen komen vier aspecten naar voren om docenten met een passende achtergrond te vinden en behouden:

1. goed werkgeverschap;
2. het gebruiken van een profiel waaraan een docent moet voldoen;
3. het verbeteren van het imago van het mbo;
4. benutten van kennis uit onderzoek.

Goed werkgeverschap

In alle focusgroepen kwam naar voren dat sterk werkgeverschap bepalend is om de docenten niet alleen te kunnen vinden maar ook te kunnen behouden. Genoemd werd dat het gaat om personeel te kunnen 'binden, boeien en bouwen'. Met andere woorden: alleen binden en boeien is onvoldoende; er moet ook mogelijkheid zijn om te groeien.

De instellingen zijn zich zeer bewust van hun taak om een goede werkgever te zijn voor de huidige docenten en voor de toekomstige docenten. Die taak uit zich in het aanbieden van professionaliseringsactiviteiten en het voeden van een leercultuur die docenten stimuleert om zich blijvend te ontwikkelen. Daarnaast betekent goed werkgeverschap dat er carrièreperspectieven zijn door bijvoorbeeld door te groeien of aanvullende taken naast het lesgeven uit te voeren. Ook wordt genoemd dat de functies aantrekkelijk moeten blijven qua omvang van de aanstelling en salariëring. Kleine of versnipperde aanstellingen voor de generieke onderdelen zijn niet aantrekkelijk en stimuleren ook het professionaliseren niet.

Onderwijsinstellingen geven aan te ervaren dat er sprake is van concurrentie met het vo qua arbeidsvoorwaarden. Het gevoel heerst dat eerstegraadsdocenten meestal qua arbeidsvoorwaarden en diepgang van de leerinhouden 'beter af zijn' in het vo dan in het mbo. Deze concurrentie leidt ertoe dat het moeilijker is voor sommige onderdelen eerstegraadsdocenten te vinden. Om hierop te anticiperen geeft een aantal instellingen aan graag om de tafel te gaan met andere onderwijsaanbieders in de regio om afspraken te maken zodat er gelijkwaardiger geconcentreerd kan worden.

Het gebruiken van een profiel

Een tweede aspect dat genoemd werd om docenten te vinden en te behouden is het opstellen van een duidelijke visie in de vorm van een docentenprofiel. In een dergelijk profiel worden kwaliteiten, kennis en vaardigheden beschreven die van docenten geëist worden. Genoemd wordt dat een dergelijk profiel ook gebruikt kan worden in evaluatie- en leercycli zodat verdere professionalisering op maat kan worden afgestemd. Een docentenprofiel kan volgens instellingen bijdragen aan hernieuwde waardering voor het vak: basisvaardigheden en burgerschap 'doe je er niet bij', maar zijn volwaardige onderdelen. Ook kan een dergelijk docentenprofiel de specifieke kennis en vaardigheden onderstrepen die nodig zijn om met de mbo-doelgroep te werken.

Het verbeteren van het imago van het mbo

Uit de gesprekken met de onderwijsinstellingen komt naar voren dat een verbeterd imago van het mbo in het algemeen ook kan bijdragen aan het vinden en behouden van docenten die basisvaardigheden en burgerschap. Een middel om het imago te verbeteren is volgens de instellingen het vergroten van de aandacht voor het mbo in de lerarenopleiding. Dat kan op verschillende manieren. Specifieke routes binnen de lerarenopleidingen om in het mbo aan de slag te gaan zouden volgens de instellingen een nuttige aanvulling zijn. Het werken met de mbo-doelgroep vergt aanvullende kennis en vaardigheden vergeleken met het werken met vo-leerlingen. Ook zijn de carrièremogelijkheden in het mbo vaak niet bekend onder studenten vanwege de focus bij lerarenopleidingen op het voortgezet onderwijs. Onderwijsinstellingen die via partnerschappen SO&P al samenwerken met lerarenopleidingen, merken dat het goede resultaten oplevert qua instroom. De onderwijsinstellingen (onder meer directies, HR-functionarissen, opleidingsmanagers en vertegenwoordigers van vakgroepen) geven aan dat voor de lerarenopleidingen Nederlands en Engels een 'mbo-route' wenselijk zou zijn. Voor burgerschap zou een mbo-route via de lerarenopleiding maatschappijleer een mogelijke optie zijn.

Bijna alle instellingen uit het onderzoek geven aan dat in hun ogen in de PDG-trajecten, die vaak benut worden door docenten burgerschap en rekenen, extra aandacht mag zijn voor de specifieke pedagogische/didactische kennis en vaardigheden die nodig zijn voor docenten om te kunnen doceren in de alledaagse mbo-complexiteit. Docenten moeten specifiek onderlegd zijn om onderwijs te verzorgen aan een complexe mix van mbo-studenten. De docent moet kunnen omgaan met niveauverschillen in en tussen opleidingen, onderwijsachterstanden van de studenten en tegelijkertijd het generieke onderdeel in meer of mindere mate kunnen integreren met de specifieke opleiding en bedrijfstakgroep van de opleiding waarbinnen het generieke onderdeel verzorgd wordt. De PDG-trajecten voor de generieke docenten zijn niet altijd afdoende ingericht om de aspirant-docent voor te bereiden op deze specifieke mbo-complexiteit. Aanvullende aandacht voor deze complexiteit binnen de huidige PDG-trajecten zouden een uitkomst bieden. Een andere mogelijkheid die instellingen aanstippen, is het oprichten van specifieke opleidingen tot docent burgerschap en rekenen waarin de mbo-context centraal staat.

Benutten van kennis uit onderzoek

Als laatste geven de onderwijsinstellingen aan dat kennis en ervaring die landelijk en regionaal beschikbaar is, via bijvoorbeeld practoraten, expertisecentra en netwerken, beter benut kunnen worden ten behoeve van het vinden en behouden van de huidige docenten basisvaardigheden en burgerschap. De onderwijsinstellingen geven aan behoefte te hebben aan laagdrempelige regionale netwerkbijeenkomsten om elkaar te kunnen inspireren en informeren.

7 Samenvatting en discussie

7.1 Aanleiding en onderzoeksopzet

Een belangrijk speerpunt uit het coalitieakkoord is het versterken van het beroepsonderwijs. Omdat een goed beeld van de professionele achtergrond van mbo-docenten momenteel ontbreekt, is het doel van dit onderzoek om in kaart te brengen welke achtergrond mbo-docenten hebben, die de onderdelen Nederlands, Engels, rekenen en burgerschap verzorgen. De hoofdvraag van het onderzoek is:

In hoeverre wordt in het mbo het onderwijs in basisvaardigheden en burgerschap gegeven door docenten met een aansluitende achtergrond?

Om die vraag te kunnen beantwoorden is een *mixed-methods*-opzet toegepast bestaande uit kwantitatieve data-analyse en kwalitatief onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd bij negen mbo-instellingen. Data over de professionele achtergrond en de lespraktijk van docenten zijn verzameld en geanalyseerd. De data zijn verzameld door middel van een online-enquête bij acht instellingen. Eén instelling heeft eigen data uit de onderwijsadministratie aangeleverd. Beide databronnen geven aanvullende informatie. Daarnaast zijn er negen focusgroepen georganiseerd over de strategie en keuzes die gemaakt worden bij de werving en aanname van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap. In totaal waren er 49 mensen betrokken bij de focusgroepen. Tot slot is er een landelijke informatiesessie (online) georganiseerd. Aan de informatiesessie hebben achttien mbo-instellingen deelgenomen waarvan tien andere instellingen dan uit de eerdere fases. De deelnemers aan de informatiesessie herkenden zich in het opgehaalde beeld bij de negen mbo-instellingen. Op basis van de input die is opgehaald in de informatiesessie (zie Bijlage II) zijn de uitkomsten van het onderzoek gevalideerd. Gedurende het onderzoek is een begeleidingscommissie betrokken geweest bestaande uit vertegenwoordigers van OCW, de MBO Raad, de AO*b* en de BVMBO.

Het onderzoek biedt inzicht op drie aspecten:

- A. Inzicht in de huidige situatie rondom de professionele achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap.
- B. Inzicht in hoe in de praktijk een aansluitende achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap gedefinieerd wordt.
- C. Inzicht in de keuzes in personeelsbeleid en maatregelen ten aanzien van de kwaliteit mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap.

7.2 Samenvatting resultaten

7.2.1 Huidige situatie

Op basis van data over 1.321¹⁸ docenten die de onderdelen rekenen, Nederlands, burgerschap en Engels verzorgen, schetsen we het volgende beeld over de huidige situatie rondom de professionele achtergrond van mbo-docenten.

¹⁸ 830 docenten hebben de vragenlijst ingevuld; de aangeleverde data bevatten informatie van 491 docenten.

Kenmerken aanstelling en lespraktijk van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap

Meer dan driekwart van de mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap heeft een aanstelling van meer dan 0,6 fte. De helft van de docenten burgerschap en rekenen heeft een aanstelling van meer dan 0,8 fte. Bij docenten Nederlands en Engels komt dit minder vaak voor (respectievelijk 39% en 44%).

Driekwart van de docenten basisvaardigheden en burgerschap geeft één generiek onderdeel. Een kwart van hen geeft twee of drie generieke onderdelen. Docenten Engels en rekenen zijn het meest gespecialiseerd: bijna driekwart geeft alleen Engels en geen andere generieke onderdelen en twee derde van de rekendocenten verzorgt alleen rekenen. Docenten Nederlands en burgerschap geven relatief vaak ook andere generieke onderdelen. Docenten combineren met name de onderdelen Nederlands en burgerschap.

Vooraf docenten die burgerschap geven maar ook docenten die rekenen verzorgen, geven het minst aantal klokuren generiek onderwijs in hun wekelijkse werktijd. Driekwart van de docenten die burgerschap geven en de helft van de docenten die rekenen geven, besteedt minder dan 20% van hun wekelijkse werktijd aan lesuren generiek onderwijs (exclusief voorbereidingstijd). Voor docenten Engels en Nederlands is het percentage docenten dat minder dan 20% generiek onderwijs geeft lager (respectievelijk 28% en 35% van de docenten).

Aanvullende taken naast het verzorgen van generieke onderdelen

Alle docenten combineren generieke onderdelen met aanvullende taken. Docenten die burgerschap geven, hebben de meeste additionele taken: in driekwart van de gevallen hebben zij drie of vier taken, terwijl dit voor minder dan de helft van de andere docenten generieke onderdelen geldt.

De andere taken die docenten uitvoeren bestaan voor alle docenten generieke onderdelen voor 45% uit loopbaanbegeleiding, studiebegeleiding en mentorschap. Hoewel dit een veelvoorkomende taak is, besteden docenten hier in twee derde tot driekwart van de gevallen minder dan 4 uur per week aan. Verder geeft 30% een ander generiek onderdeel en 26% van de docenten verzorgt een beroepsgericht vak.

Docenten die Engels geven, hebben loopbaanbegeleiding, studiebegeleiding en mentorschap relatief vaak in hun takenpakket.

Docenten die Nederlands en burgerschap geven, geven relatief vaak ook een ander generiek onderdeel, aangezien zij deze twee onderdelen vaak combineren.

Een kwart van de docenten die burgerschap geven en een derde van de docenten die rekenen verzorgen, geeft een beroepsgericht vak. Hier besteden zij dan ook veel tijd aan: in bijna de helft van de gevallen 8 uur of meer per week. Docenten rekenen verzorgen beroepsgerichte vakken die te maken hebben met rekenen of wiskunde. Voor docenten burgerschap is er geen duidelijk patroon in de beroepsgerichte vakken die zij geven.

Behalve deze onderwijstaken hebben docenten basisvaardigheden en burgerschap ook andere taken. Een kwart tot een derde van hen besteedt taken aan activiteiten voor de vakgroep. Hier zijn 90% van de docenten tot 4 uur per week mee bezig. Docenten Nederlands geven vaker aan (21%) hier 4-8 uur per week tijd aan te besteden. Ongeveer een derde van de docenten generieke onderdelen in het algemeen geeft aan tijd te besteden aan de ontwikkeling of coördinatie van de opleiding. Docenten Nederlands (83%) en Engels (72%) spenderen hier tot 4 uur per week aan, maar docenten burgerschap en rekenen geven vaker aan hier meer dan 8 uur aan te besteden (respectievelijk 38% en 42%)

Mate van integratie generieke onderdelen en beroepsgerichte vakken

Uit de enquêtedata komt naar voren dat er over het algemeen geen sprake is van vergaande integratie tussen de generieke onderdelen en beroepsvakken. Slechts 16% van de docenten geeft aan dat het onderdeel beroepsgericht is ingekleurd of volledig geïntegreerd is met de beroepsvakken. 27% van de respondenten geeft aan dat hun onderdeel volledig losstaat van de beroepsopleiding. 38% geeft aan dat er soms beroepsgerichte aspecten aan bod komen. Dit doen docenten meestal door beroepsgerichte voorbeelden te geven of opdrachten beroepsgericht in te kleuren. Docenten Engels geven vaker aan dat hun onderdeel geïntegreerd is of beroepsgericht is ingekleurd. Dit geldt voor docenten die lesgeven op mbo 4-niveau, waar Engels een verplicht onderdeel is en dus niet noodzakelijkerwijs beroepsgericht is ingevuld zoals bij de andere niveaus. Wellicht draagt het feit dat op andere niveaus Engels wel beroepsgericht wordt ingevuld bij aan de integratie met beroepsgerichte vakken op niveau 4.

In de beleidsdocumenten van drie instellingen en in bijna alle focusgesprekken wordt het gewogen integreren van de beroepscontexten of taal- en rekenbewust beroepsonderwijs genoemd als kansrijke interventie om met name de geïsoleerde positie van de generieke vaardigheden in het beroepsonderwijs te verminderen en de motivatie van de studenten te verhogen door de functie van de basisvaardigheden ook in de beroepscontext te duiden.

Achtergrond mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap en ervaren toerusting

De opleidingsachtergrond van de docenten is zeer divers. In totaal heeft 59% van hen een lerarenopleiding afgerond. Dit percentage is met 79% het hoogst voor de docenten die Engels geven. Voor docenten die Nederlands, rekenen en burgerschap geven ligt het percentage dat een lerarenopleiding heeft afgerond lager (respectievelijk 65%, 63% en 53%).

Meer dan driekwart van de docenten die Engels geven en een lerarenopleiding hebben gedaan, heeft Engels gestudeerd. Twee derde van de docenten die Nederlands geven en een lerarenopleiding hebben gedaan, heeft Nederlands gestudeerd. Voor rekenen en burgerschap is het beeld diffuus. 14% van de docenten die burgerschap geven, heeft maatschappijleer gestudeerd. De lerarenopleiding Nederlands is een veelvoorkomende achtergrond (23%) bij docenten die burgerschap geven; dit komt wellicht ook omdat Nederlands en burgerschap relatief vaak gecombineerd wordt. 53% van de docenten die burgerschap geven, heeft een andere lerarenopleiding voltooid dan de genoemde

keuzes¹⁹. Voor docenten die rekenen geven, kiest maar liefst 72% voor de optie 'Andere lerarenopleiding'.¹⁷ 17% van de docenten rekenen heeft de lerarenopleiding wiskunde gedaan.

Van de docenten die geen lerarenopleiding hebben gevolgd zien we dat 62% een PDG heeft behaald. Voor Nederlands en rekenen heeft de helft van deze docenten een pabo-achtergrond. Voor burgerschap heeft 39% de pabo voltooid.

Meer dan 80% van de docenten is tevreden over de toerusting door de opleiding die ze hebben gevolgd. Er zijn weinig verschillen zichtbaar tussen de docenten van de verschillende generieke onderdelen. Voor Engels, Nederlands en rekenen geeft meer dan de helft van de docenten aan dat hun opleidingsachtergrond en werkervaring evenveel bijdraagt aan hun bekwaamheid als docent. Voor docenten burgerschap is dit percentage iets lager: 43%. Tussen de 30-38% van de docenten generieke onderdelen vindt dat hun werkervaring meer bijdraagt aan hun bekwaamheid dan hun opleidingsachtergrond.

Slechts 31-44% van de docenten geeft aan de afgelopen vijf jaar professionaliserings-activiteiten gevolgd te hebben. Dit kan te maken hebben met het feit dat docenten zich voldoende toegerust vinden om hun taak uit te voeren. De gevolgde activiteiten zijn voornamelijk teamdagen, workshops of aanvullende opleidingen en cursussen.

7.2.2 *Passende achtergrond*

Hoe wordt in de praktijk een aansluitende achtergrond van mbo-docenten basisvaardigheden en burgerschap gedefinieerd? Dit is zowel in de online-enquête als in de focusgroepen aan bod gekomen.

Uit de focusgroepen blijkt dat drie aspecten een passende achtergrond vormen voor docenten generieke onderdelen in het mbo:

1. vakinhoudelijke kennis;
2. algemene pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden;
3. aanvullend mbo-profiel.

Voor Nederlands en Engels volstaan de tweedegraads lerarenopleidingen om vakinhoudelijk, pedagogisch en didactisch bekwaam voor de klas te staan. Door alle lagen uit de instellingen wordt stevast genoemd dat affiniteit met de doelgroep en het werkveld van het beroep flinke voordelen heeft voor studenten en de docenten. Voor het onderdeel rekenen worden de lerarenopleiding wiskunde, economie en de pabo aangevuld met PDG genoemd als passende vooropleiding. Affiniteit met rekenen, de mbo-doelgroep en met het werkveld worden als voorwaarde genoemd. Ervaring met rekenen binnen de beroepscontext wordt ook genoemd als passend. Daarnaast moeten docenten over aanvullende competenties beschikken om de doelgroep van mbo-studenten les te kunnen geven. Het in staat kunnen zijn om rekenangst te begeleiden en orthodidactisch te kunnen handelen is een wenselijke aanvulling.

Bij het onderdeel burgerschap worden diverse opleidingen genoemd als passend, maar boven alles staat dat de docent pedagogisch en didactisch bekwaam moet zijn om zeer

¹⁹ De antwoordmogelijkheden van lerarenopleidingen waren: lerarenopleiding Nederlands, Engels, Wiskunde (1^e - of 2^e -graads), lerarenopleiding Maatschappijleer, (universitaire) PABO of een andere lerarenopleiding.

uiteenlopende gespreksonderwerpen die tegenstrijdige meningen oproepen, op een veilige en respectvolle manier te behandelen.

Op basis van de online-enquête komt naar voren dat de meeste gegeven antwoorden (44%) een passende achtergrond beschrijven waarin de vakinhoudelijke kennis centraal staat. 34% van de antwoorden beschrijft een passende achtergrond waarin pedagogisch-didactische vaardigheden van belang zijn. Een klein deel van de docenten beschrijft een achtergrond waaruit blijkt dat een specifiek mbo-profiel van belang is (5%). In de categorie 'Anders' beschrijven docenten meer passende persoonlijkheidskenmerken (communicatief, nieuwsgierig, openheid), levenservaring (moedertaalspreker, veel gereisd) of affiniteit met de vakinhoud of het lesgeven.

7.2.3 Keuzes in personeelsbeleid en kwaliteitsmaatregelen

Op basis van de focusgroepen schetsen we een beeld over keuzes die instellingen maken in het personeelsbeleid van docenten basisvaardigheden en burgerschap, en de maatregelen die zij nemen om de kwaliteit van de docenten te borgen.

Keuzes in personeelsbeleid

In het personeelsbeleid ligt de voorkeur op docenten met een opleidingsachtergrond van een direct passende lerarenopleiding (Nederlands, Engels, wiskunde, maatschappijleer) of relevante lerarenopleiding (economie, geschiedenis, aardrijkskunde). Aanvullend wordt gekeken naar ervaring met de mbo-doelgroep en/of ervaring binnen het beroep waarvoor de mbo-opleiding opleidt. Ook moet iemand die bekwaamheid niet kan aantonen met een relevant getuigschrift bereid zijn om een opleiding of PDG te volgen om die bekwaamheid vervolgens wel aan te tonen. Voor alle generieke onderdelen geldt dat ervaring of affiniteit met mbo-studenten een pré is, evenals ervaring met het beroep van de opleiding waar een docent les gaat geven.

In de focusgroepen komt naar voren dat er een verschil is tussen wenselijk aannamebeleid en daadwerkelijke inzet. Soms moeten er vanwege de krapte op de arbeidsmarkt flexibelere keuzes gemaakt worden. Die keuzes worden gemaakt op basis van de volgende vragen (in volgorde):

- Past de docent bij de doelgroep van de betreffende mbo-opleiding(en)?
- Past de docent in het team (zowel persoonlijk als qua achtergrond en ervaring)?
- Heeft de aspirant-docent een achtergrond in het onderdeel dat hij/zij gaat geven?
- Heeft de aspirant-docent een in de wet erkend getuigschrift of is deze in staat en bereid deze te behalen?
- Komt in een proefles naar voren of de aspirant-docent voldoende kennis bezit van het onderdeel dat hij/zij gaat geven en een klik heeft met de doelgroep?
- Is de aspirant-docent georiënteerd op de volle breedte van de taken en rollen van de docenten

Maatregelen om de kwaliteit van docenten te borgen

Maatregelen die instellingen noemen om de kwaliteit van docenten te borgen, hebben onder meer betrekking op het stimuleren van professionalisering. Het gaat dan zowel om maatregelen gericht op het professionaliseringsaanbod als om maatregelen gericht op het leren van en met elkaar. Een andere maatregel is het organiseren van een goede interne

infrastructuur. Tot slot worden ook maatregelen genoemd die betrekking hebben op het werven van aspirant-docenten.

Uit de focusgroepen komen vier aspecten naar voren om docenten met een passende achtergrond te vinden en te behouden:

1. goed werkgeverschap;
2. het gebruiken van een profiel waaraan een docent moet voldoen;
3. het verbeteren van het imago van het mbo;
4. benutten van kennis uit onderzoek.

7.3 Conclusie en overwegingen

Verreweg de meeste docenten in dit onderzoek voelen zich voldoende toegerust om hun generieke onderdeel(en) te verzorgen. Hoewel dit positief stemt, wordt tegelijkertijd ook een genuanceerder beeld geschetst in de focusgroepen. Hierin uiten respondenten hun zorgen over een groep docenten die moeilijk bereikt wordt met professionaliserings-activiteiten. Het gaat daarbij om de groep docenten die een beperkt aantal uren van hun werktijd besteedt aan generiek onderwijs. Deze versnippering in uren maakt volgens de betrokkenen dat er een groep docenten is, die minder actief de ontwikkelingen binnen de vakgroep volgt en waarvoor het minder loont om zich te laten professionaliseren.

Uit het onderzoek komt naar voren wat in de praktijk als een passende achtergrond voor docenten van de generieke onderdelen wordt beschouwd. In het algemeen kunnen we concluderen dat onderwijsinstellingen²⁰ een voorkeur hebben voor docenten die een lerarenopleiding hebben gevolgd, aangevuld met kennis over het mbo en de mbo-doelgroep. Bij het onderdeel Nederlands en Engels zijn er gerichte lerarenopleidingen die passend worden gevonden. Bij rekenen en burgerschap worden er diverse lerarenopleidingen genoemd die men passend vindt. Echter, in de ogen van de respondenten zouden de tweedegraads lerarenopleidingen docenten (nog) beter kunnen voorbereiden op het lesgeven in het mbo dan nu het geval is. Dit kwam naar voren in gesprekken met name bij burgerschap en rekenen: respondenten benoemen de behoefte om beter uitgekristalliseerde opleidingsroutes te formuleren.

Ook in de PDG-trajecten zou er volgens respondenten meer aandacht mogen zijn voor de specifieke kennis en vaardigheden van het generieke onderwijs in het mbo. In PDG-trajecten wordt nu algemene didactische kennis aangeboden. De leerinhoud van de generieke onderdelen vraagt volgens hen om specifiekere didactische kennis dan nu in de tweedegraads lerarenopleidingen en/of de PDG-trajecten geboden wordt. Bovendien worden zorgen uitgesproken over zij-instromers uit het werkveld die niet vakdidactisch geschoold zijn voor het generieke onderdeel. Als zij het PDG hebben gehaald en beschikken over een geschiktheidsverklaring van het bevoegd gezag, zijn zij voor de wet volledig bekwaam en benoembaar. Veel instellingen hebben specifieke scholing en training ingezet voor docenten die deze specifieke didactische kennis missen. Maar volgens de respondenten bereikt dit de docenten die het generieke onderdeel niet als hoofdvak hebben, onvoldoende.

²⁰ Dit gaat zowel om HR-afdelingen als managers en docenten.

In de focusgroepen wordt verder genoemd dat de vakbekwaamheid van zij-instromers beoordeeld wordt vanuit de ervarings- en scholingsachtergronden. Als een zij-instroomer het PDG heeft gehaald, is de docent voor de wet volledig bekwaam en benoembaar. De zij-instromers met een pabo-achtergrond hebben een pré wat betreft de vakinhoud (bij rekenen en Nederlands) en de vakdidactiek. Voor de instromers uit het werkveld ligt dit anders. Deze laatste groep docenten zijn qua achtergrond niet vakinhoudelijk geschoold voor het generieke onderdeel. Zij zijn echter wel inzetbaar voor generieke onderdelen doordat zij hun PDG hebben behaald. Uit de focusgroepen komt naar voren dat bij de beoordeling van vakbekwaamheid van docenten die generieke onderdelen gaan verzorgen, het belangrijk is om te kijken naar de vakbekwaamheid van de docent voor die specifieke generieke onderdelen.

Binnen de instellingen worden op verschillende organisatorische lagen andere keuzes gemaakt om personeel te werven en te behouden. Deze keuzes beïnvloeden de mate waarin aan het geschetste beeld van passende achtergronden van docenten wordt voldaan. Op basis van de gevoerde gesprekken over de keuzes in personeelsbeleid komt naar voren dat een vakgroep bij voorkeur docenten werft die voldoen aan een generiek docentenprofiel op basis van leerinhoud, doelgroep en visie. HR kijkt met name naar de benoembaarheid en heeft contact met de opleidingen over de te vervullen vacature. Vanuit het management wordt vooral belang gehecht aan strategische keuzes met betrekking tot teamsamenstelling en taken die vacant zijn. Soms moeten er vanwege de krapte op de arbeidsmarkt flexibelere keuzes gemaakt worden waardoor er een verschil is tussen wenselijk aannamebeleid en daadwerkelijke inzet.

Bronnen

- Bokdam, J., Weijers, S., & De Ridder, D. (2022). *Stappen in LOB en Burgerschap: Professionalisering en kwaliteitsverbetering LOB en burgerschapsonderwijs mbo*. Oberon.
- Den Boer, P., & Leest, B. (2021). *Evaluatie burgerschapsagenda mbo 2017-2021*. KBA.
- Hermanussen, J., & Van Herpen, S. m.m.v. Van Bussel, M., Ferket, R., Groot, A., Almushat, M., & Wagemakers, S. (2021). *De meerwaarde van Samen Opleiden & Professionaliseren*. Expertisecentrum beroepsonderwijs.
- Kamerstukken II 2021/2022, 31293/31322, nr. 620. *Masterplan basisvaardigheden en eindrapportage: 'Analyse en evaluatie referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen'*.
- MBO Raad (2022). *Servicedocument Benoembaar, bekwaam en bevoegd in het mbo*. MBO Raad, afdeling Werkgeverszaken, Bedrijfsvoering en Bekostiging.
- Rijksoverheid (2022). *Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0018692/2022-08-01>
- Rijksoverheid (2023a). *Vereisten benoeming of tewerkstelling docenten uit Wet educatie en beroepsonderwijs*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/2023-01-01>
- Rijksoverheid (2023b). *Hoe word ik leraar in het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (bve)?* <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-in-het-onderwijs/vraag-en-antwoord/leraar-beroepsonderwijs-en-volwasseneneducatie-bve>
- Rijksoverheid (2023c). *Hoe kan ik als zij-instromer mijn bevoegdheid halen en tegelijkertijd lesgeven in het onderwijs?*
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-in-het-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-word-ik-zijinstromer-in-het-onderwijs>
- Rutte, M., Kaag, S. A. M., Hoekstra, W. B., & Segers, G. J. M. (2021). *Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst: Coalitieakkoord 2021-2025*.
- Steunpunt Taal en Rekenen mbo (2014). *Over rekenen gesproken: Startrapportage intensiveringstraject rekenen mbo*. Steunpunt Taal en Rekenen mbo.
- Steunpunt Taal en Rekenen mbo (2017). *Over rekenen nog niet uitgesproken: rapportage intensiveringstraject rekenen mbo 2017*. Steunpunt Taal en Rekenen mbo
- Vloet, A., Den Uijl, M. M. L., & Fontein, P. F. (2021). *IPTO: vakken en bevoegdheden in het voortgezet onderwijs; Peildatum 1 oktober 2020*. Centerdata.

Bijlage I – Enquête

Kenmerken onderwijsinstelling en lespraktijk

De volgende vragen gaan over kenmerken van jouw lespraktijk.

1. Voor welke instelling werk jij?
2. Ik ben:
 - Onderwijsassistent
 - Instructeur
 - Docent
 - Anders, namelijk ...
3. Wat is de omvang van jouw aanstelling?
... fte
4. Welk(e) generieke vak(ken) geef je? *(meerdere antwoorden mogelijk)*
 - Rekenen
 - Nederlands
 - Burgerschap
 - Engels
5. Hoe lang geef jij dit vak/ deze vakken in het mbo?

	0 tot 1 jaar	1 tot 3 jaar	3 tot 5 jaar	5 tot 10 jaar	Meer dan 10 jaar
Rekenen	☐	☐	☐	☐	☐
Nederlands	☐	☐	☐	☐	☐
Burgerschap	☐	☐	☐	☐	☐
Engels	☐	☐	☐	☐	☐

- 6R. Bij welke opleiding(en) verzorg jij de lessen voor het generieke vak **Rekenen**?

Vul de namen in van de opleiding(en).

- Opleiding 1:
- Opleiding 2:
- Opleiding 3:
- Opleiding 4:
- Opleiding 5:

- 6N. Bij welke opleiding(en) verzorg jij de lessen voor het generieke vak **Nederlands**?

Vul de namen in van de opleiding(en).

- Opleiding 1:
- Opleiding 2:
- Opleiding 3:
- Opleiding 4:
- Opleiding 5:

6B. Bij welke opleiding(en) verzorg jij de lessen voor het generieke vak **Burgerschap**?

Vul de namen in van de opleiding(en).

- Opleiding 1:
- Opleiding 2:
- Opleiding 3:
- Opleiding 4:
- Opleiding 5:

6E. Bij welke opleiding(en) verzorg jij de lessen voor het generieke vak **Engels**?

Vul de namen in van de opleiding(en).

- Opleiding 1:
- Opleiding 2:
- Opleiding 3:
- Opleiding 4:
- Opleiding 5:

7. Binnen welke bedrijfstakgroep(en) valt/vallen de opleiding(en) waar je lesgeeft?
(meerdere antwoorden mogelijk)

	Rekenen	Nederlands	Burgerschap	Engels
Entree	☐	☐	☐	☐
Handel	☐	☐	☐	☐
ICT & creatieve industrie	☐	☐	☐	☐
Mobiliteit, transport & logistiek, luchtvaart en maritiem	☐	☐	☐	☐
Specialistisch vakmanschap	☐	☐	☐	☐
Techniek & gebouwde omgeving	☐	☐	☐	☐
Voedsel, groen & gastvrijheid	☐	☐	☐	☐
Zakelijke dienstverlening & veiligheid	☐	☐	☐	☐
Zorg, welzijn & sport	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk ...	☐	☐	☐	☐
Weet niet	☐	☐	☐	☐

8. Aan welke opleidingsniveaus verzorg jij de lessen generieke vakken? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Rekenen	Nederlands	Burgerschap	Engels
Entree	☐	☐	☐	☐
Mbo 2	☐	☐	☐	☐
Mbo 3	☐	☐	☐	☐
Mbo 4	☐	☐	☐	☐

Tijdsbesteding

De volgende vragen gaan over je tijdsbesteding als docent.

9. Hoeveel klokuren generieke vakken verzorg jij gemiddeld per week (excl. voorbereidingstijd)?

	Aantal klokuren
Rekenen	...
Nederlands	...
Burgerschap	...
Engels	...

10. Welke andere vakken of taken vallen onder jouw verantwoordelijkheid binnen de opleiding? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Ik geef ook beroepsgerichte vakken, namelijk ...
 - ☐ Ik ben ook loopbaan/studiebegeleider/mentor
 - ☐ Ik heb uren om deel te nemen aan activiteiten voor de vakgroep Nederlands, rekenen, Engels of burgerschap
 - ☐ Ik heb uren voor de ontwikkeling of coördinatie van de opleiding
 - ☐ Anders, namelijk ...
 - ☐ Geen
11. Hoeveel klokuren beroepsgerichte vakken verzorg jij gemiddeld per week (excl. voorbereidingstijd)?
-

12. Hoeveel uren besteed je per week gemiddeld aan

	uren
Ik ben ook loopbaan/studiebegeleider/mentor	...
Ik heb uren voor de ontwikkeling van een generieke vakgroep	...
Ik heb uren voor de ontwikkeling of coördinatie van de opleiding	...
Anders, namelijk ...	...

13. In welke mate geef jij jouw generieke vak geïntegreerd met andere vakken?

	Rekenen, opleiding ...	Nederlands, opleiding ...	Burgerschap, opleiding ...	Engels, opleiding ..
Mijn vak is volledig geïntegreerd met andere (beroepsgerichte) vakken.	☐	☐	☐	☐
De onderwerpen en materialen die tijdens mijn vak aan bod komen zijn volledig beroepsgericht ingekleurd.	☐	☐	☐	☐
Mijn vak wordt soms in projecten geïntegreerd gegeven.	☐	☐	☐	☐
Er komen soms beroepsgerichte aspecten aan bod in mijn lessen.	☐	☐	☐	☐
Mijn vak staat los van de beroepsopleiding; ik behandel onderwerpen die van algemeen belang zijn.	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk ...	☐	☐	☐	☐

14. Licht toe hoe jij jouw vak integreert met andere vakken:

	Toelichting
Rekenen, opleiding ...	...
Nederlands, opleiding ...	...
Burgerschap, opleiding ...	...
Engels, opleiding ...	...

Jouw opleidingsachtergrond

De volgende vragen gaan over jouw opleidingsachtergrond.

15a. Welke van onderstaande opleiding(en) heb jij gevolgd? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Lerarenopleiding Nederlands eerstegraads
- ☐ Lerarenopleiding Nederlands tweedegraads
- ☐ Lerarenopleiding Engels eerstegraads
- ☐ Lerarenopleiding Engels tweedegraads
- ☐ Lerarenopleiding Wiskunde eerstegraads
- ☐ Lerarenopleiding Wiskunde tweedegraads
- ☐ Lerarenopleiding Maatschappijleer
- ☐ Andere lerarenopleiding, namelijk ...
- ☐ Onderwijsassistent
- ☐ Opleiding Pedagogisch Didactisch Getuigschrift
- ☐ Pabo

- Universitaire pabo
- Masteropleiding, namelijk ...
- Instructeursopleiding
- Anders, namelijk ...

15b. In welk jaar heb jij die opleiding(en) afgerond?

	Jaar van afroning
Lerarenopleiding Nederlands eerstegraads	...
Lerarenopleiding Nederlands tweedegraads	...
Lerarenopleiding Engels eerstegraads	...
Lerarenopleiding Engels tweedegraads	...
Lerarenopleiding Wiskunde eerstegraads	...
Lerarenopleiding Wiskunde tweedegraads	...
Lerarenopleiding Maatschappijleer	...
Andere lerarenopleiding, namelijk ...	...
Onderwijsassistent	...
Opleiding Pedagogisch Didactisch Getuigschrift	...
Pabo	...
Universitaire pabo	...
Masteropleiding, namelijk ...	...
Instructeursopleiding	...
Anders, namelijk ...	...
Lerarenopleiding Nederlands eerstegraads	...
Lerarenopleiding Nederlands tweedegraads	...
Lerarenopleiding Engels eerstegraads	...

16a. Je hebt aangegeven (een) andere opleiding(en) gevolgd te hebben dan de aangeboden opties. Op welk niveau heb jij die opleiding(en) gevolgd?

- Mbo
- Hbo
- Hbo+ master
- Universiteit bachelor
- Universitaire master
- Postdoctorale opleiding

16b. Welke opleiding(en) was/waren dit?

.....

17a. Ben jij van mening dat deze opleidingsachtergrond jou voldoende heeft toegerust voor jouw pedagogisch didactische taak?

- Ja
- Nee
- Weet niet

17b. Licht eventueel jouw antwoord toe

.....

Jouw werkervaring

De volgende vragen gaan over jouw werkervaring.

18. Welke werkervaring heb je?

- ☐ Ik heb eerdere werkervaring als docent (licht toe).:
- ☐ Ik heb werkervaring in de richting van het beroep van de opleiding zonder pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG).
- ☐ Ik heb werkervaring in de richting van het beroep van de opleiding waar ik lesgeef – aangevuld met pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG).
- ☐ Ik heb werkervaring buiten het onderwijs en niet specifiek in de sector van de opleiding waar ik lesgeef.
- ☐ Anders, namelijk ...

Professionaliseringsactiviteiten

De volgende vragen gaan over aan welke professionaliseringsactiviteiten jij hebt deelgenomen.

19a. Kruis aan welke vormen van formele professionalisering je de afgelopen vijf jaar, terwijl je docent was, hebt deelgenomen. Let op: kruis vormen niet aan wanneer je deze tijdens je opleiding hebt gevolgd, alleen vormen die je tijdens je docentschap hebt gevolgd.

	Rekenen	Nederlands	Burgerschap	Engels
Relevante workshop gevolgd	☐	☐	☐	☐
(Online) lezing gevolgd	☐	☐	☐	☐
Deelname aan een teamdag met als thema (een onderdeel van) professionalisering	☐	☐	☐	☐
Deelname aan een studie- of onderzoeksgroep	☐	☐	☐	☐
Deelname aan een (professionele) leergemeenschap.	☐	☐	☐	☐
Een opleiding of cursus gevolgd	☐	☐	☐	☐
Deelname aan een conferentie, congres of symposium	☐	☐	☐	☐
Deelname aan structurele coaching of intervisie	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk...	☐	☐	☐	☐

19b. Licht toe:

.....

Ervaren relevante achtergrond

20a. Wanneer je jouw persoonlijke achtergrond qua opleiding inclusief verdere professionalisering en werkervaring in beschouwing neemt, welke ervaring draagt volgens jou het meeste bij aan jouw bekwaamheid als docent van het vak **rekenen**?

Min = 1: vooral mijn opleidingsachtergrond

Midden = 3: beiden evenveel

Max = 5: vooral mijn werkervaring

20b. Licht toe waarom je vindt dat jouw *opleidingsachtergrond* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *rekenen*.

.....

20c. Licht toe waarom je vindt dat jouw *werkervaring* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *rekenen*.

.....

20d. Wat vind jij een passende achtergrond qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *rekenen*?

.....

20e. Wat zou jij geen passende achtergrond vinden qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *rekenen*?

.....

21a. Wanneer je jouw persoonlijke achtergrond qua opleiding inclusief verdere professionalisering en werkervaring in beschouwing neemt, welke ervaring draagt volgens jou het meeste bij aan jouw bekwaamheid als docent van het vak

Nederlands?

Min = 1: vooral mijn opleidingsachtergrond

Midden = 3: beiden evenveel

Max = 5: vooral mijn werkervaring

21b. Licht toe waarom je vindt dat jouw *opleidingsachtergrond* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *Nederlands*.

.....

21c. Licht toe waarom je vindt dat jouw *werkervaring* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *Nederlands*.

.....

21d. Wat vind jij een passende achtergrond qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *Nederlands*?

.....

21e. Wat zou jij geen passende achtergrond vinden qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *Nederlands*?

.....

22a. Wanneer je jouw persoonlijke achtergrond qua opleiding inclusief verdere professionalisering en werkervaring in beschouwing neemt, welke ervaring draagt volgens jou het meeste bij aan jouw bekwaamheid als docent van het vak **burgerschap**?

Min = 1: vooral mijn opleidingsachtergrond

Midden = 3: beiden evenveel

Max = 5: vooral mijn werkervaring

22b. Licht toe waarom je vindt dat jouw *opleidingsachtergrond* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *burgerschap*.

.....

22c. Licht toe waarom je vindt dat jouw *werkervaring* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *burgerschap*.

.....

22d. Wat vind jij een passende achtergrond qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *burgerschap*?

.....

22e. Wat zou jij geen passende achtergrond vinden qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *burgerschap*?

.....

23a. Wanneer je jouw persoonlijke achtergrond qua opleiding inclusief verdere professionalisering en werkervaring in beschouwing neemt, welke ervaring draagt volgens jou het meeste bij aan jouw bekwaamheid als docent van het vak **Engels**?

Min = 1: vooral mijn opleidingsachtergrond

Midden = 3: beiden evenveel

Max = 5: vooral mijn werkervaring

23b. Licht toe waarom je vindt dat jouw *opleidingsachtergrond* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *Engels*.

.....

23c. Licht toe waarom je vindt dat jouw *werkervaring* wel of niet bijdraagt aan jouw bekwaamheid als docent van het vak *Engels*.

.....

23d. Wat vind jij een passende achtergrond qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak *Engels*?

.....

23e. Wat zou jij geen passende achtergrond vinden qua opleiding en/of werkervaring voor het generieke vak **Engels**?

.....

Groepsgesprekken

Voor dit onderzoek zullen wij ook informatiesessies houden. In de informatiesessies willen we resultaten van het onderzoek nader duiden, aanvullen en verdiepen. De informatiesessies zullen online plaatsvinden.

Heb je interesse om deel te nemen aan dit onlinegroepsgesprek? Vul dan je naam en e-mailadres hieronder in.

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Naam:

.....

E-mailadres:

.....

Jouw inzichten zijn erg belangrijk voor ons onderzoek en voor de verdere verbetering van de professionaliseringstrajecten. We nodigen je dan ook van harte uit om uw contactgegevens achter te laten.

Eventuele opmerkingen

Heb je tot slot naar aanleiding van deze enquête nog overige opmerkingen?

.....

Hartelijk dank voor jouw deelname aan deze enquête. Hiermee heb je een zeer waardevolle bijdrage gedaan aan ons onderzoek. Voor eventuele vragen of opmerkingen kan je contact opnemen met de projectleider (annemarie.groot@ecbo.nl).

Bijlage II – Resultaten informatiesessie

Tijdens de informatiesessie was er de mogelijkheid om te reageren op de vragen zoals die waren gesteld in de focusgroepen, zodat ook degenen die niet in focusgroepen konden meedoen toch ook hun ervaringen en visie konden delen. Er is gevraagd of men voorafgaand aan hun reactie hun functie wilden vermelden. Dit hebben niet alle deelnemers gedaan, waardoor bij sommige antwoorden niet te herleiden was vanuit welk perspectief het gezegd werd.

Hieronder een selectie van de antwoorden. De patronen die in de informatiesessie zichtbaar werden, komen overeen met de patronen uit de enquête en focusgroepen. De conclusies die gedaan zijn op basis van de enquête en focusgroepen zijn daarmee valide en worden herkend in het brede onderwijsveld.

1. Welke keuzes worden gemaakt in personeelsbeleid met betrekking tot docenten basisvaardigheden en burgerschap? En waarom?

- “In principe **bevoegde** docenten, maar vaak worden ook docenten ingezet die niet bevoegd zijn maar **bekwaam** geacht worden. Hoewel dat soms nog maar de vraag is...”
- “Als er werkvelddocenten ruimte hebben wordt die ruimte eerst gebruikt, daarna komt pas een vacature.”
- Docent: “Voor Nederlands, Engels en rekenen is er een duidelijk zoekprofiel. Maar je ziet vaak dat **mensen ‘die nog wat uurtjes hebben’ ineens een vak moeten geven.**”
- Beleidsadviseur: “We willen zo veel mogelijk af van vakdocenten die er een beetje rekenen bij geven. **Wij willen toe naar geschoolde vakdocenten rekenen.** Hier hebben we een profielschets voor ontwikkeld.”
- Beleidsmedewerker: “Zoveel mogelijk passend bij hoogste aantal docenturen waarin lesgegeven wordt.”
- HR-adviseur: “Gekwalificeerd middels opleiding of werkervaring. Beschikbaarheid en **snel inzetbaar.**”
- HR-adviseur: “Voor Nederlands en Engels vragen wij een tweedegraads-bevoegdheid. Voor rekenen vragen we meestal wel een bevoegdheid op het gebied van wiskunde of bedrijfskunde. Voor burgerschap tweedegraads maatschappijleer. Maar hier is ook een omschrijving voor opgesteld.”

2. Wat is in jouw ogen een passende achtergrond van docenten Nederlands, rekenen, Engels en burgerschap? En waarom?

- Docent: “Naast **vakdidactiek** lijkt mij ook **pedagogiek** een vereiste.”

- Docent: "Maatschappijleer/social work/sociologie/pedagogiek. En een docent moet de tools hebben om vaardigheden te trainen en 'schurende gesprekken' te voeren. Al om al zou de zwaarte moeten liggen bij didactiek en pedagogiek."
- "Gezien de voorbereidende rol voor de (werkende) maatschappij voor de mbo-student vind ik het wenselijk dat een docent **praktijkervaring** heeft. Ik kom zelf uit de financiële wereld, ik kan op die manier de student goed **duidelijk maken wat rekenen betekent** en kan betekenen. Dat kan de motivatie verhogen. Hiernaast natuurlijk de pedagogische en didactische kwaliteiten."
- Docent: "Gerichte kennis van het vakgebied: dit kan een pabo-achtergrond zijn, maar ook bevoegd/bekwaam voor bijvoorbeeld burgerschap door opleiding/ervaring. Idem rekenen: niet er maar bij doen, maar **bewust voor dit vak kiezen** met de wil en de mogelijkheid zich hierin te bekwamen."
- Beleidsadviseur: "Bij voorkeur bevoegd maar in ieder geval bekwaam en pedagogisch-didactisch vaardig en **affiniteit** met basisvaardigheden."
- HR-adviseur: "Gerichte bevoegdheid van een **lerarenopleiding**. Maar voor burgerschap is er geen bevoegdheid."
- "**Niet te veel dichttimmeren** voor personen die geen 'precies passende opleiding' hebben."
- "Lerarenopleiding met **affiniteit met mbo-doelgroep**, of beroepsbeoefenaars met PDG en waar nodig aanvullend onderwijs om avo-vakken te geven. Argument: beide invalshoeken kunnen context aan de lesstof toevoegen, waardoor de leeropbrengst kan verbeteren."
- HR-adviseur: "Het is de vraag **of de PDG wel voldoende toereikend is**."

3. Nemen jullie maatregelen om de kwaliteit van de huidige docenten te stimuleren? Zo ja, welke? Wat is daarin succesvol?

- "Betrokkenheid bij **landelijke ontwikkeling** professionalisering rekenen"
- "Basisvaardigheden als **teamverantwoordelijkheid, niet alleen die van de docenten generieke vakken**."
- "Overleg met alle rekendocenten waar **ervaringen uitgewisseld** kunnen worden. Cursus voor rekendocenten".
- Docent: "Er wordt meer gekeken naar het **professionaliseren van docenten die examens afnemen** dit is een college actie en niet organisatie-breed. Verder zijn er vooral vragen en de bijbehorende **praatgroepen**."

- Manager: “**Docentenstages** om taal- en rekendocenten te kunnen laten aansluiten bij de praktijk.”
- “**Scholingsaanbod**.”
- “Op onze locatie kiezen we bewust (als avo-team) om onderling te verdelen. Inmiddels **geen kleine ‘plus’-uren accepteren** binnen het team.”

4. Wat is er in jouw ogen nodig om zoveel mogelijk docenten met een passende achtergrond in dienst te hebben? En waarom?

- Docent burgerschap: “**Genoeg uren** en gefaciliteerd worden in eindweken, etc., draagkracht/macht (mandaat), **aandacht voor het vak schoolbreed** (wordt het gedragen door school/schoolleider)”
- “Als het gaat om verbinding taal en rekenen + andere vakken: niet zozeer een gespecialiseerde docent als wel een docent die veranderkundig zaken in **het team in beweging** kan zetten (taalcoach - coördinator)”
- Docent: “Een goed aanbod in bijvoorbeeld een **opleiding Burgerschap**.”
- Docent burgerschap: “Een **aantrekkelijke werkplek, goede sfeer en autonomie** van de vakgroep.”
- Beleidsadviseur: “Duidelijk **beleid en erkenning/waardering** voor docenten die de juiste achtergrond hebben”
- Beleidsadviseur: “Creatief kijken. Bevoegde docenten eventueel in combinatie met peercoaches, onderwijsassistenten, **tweede docent in de klas** (bijvoorbeeld in combinatie Nederlands en burgerschap).”
- “Een medewerker moet een vak geven waar deze bekwaam in is. Lesgeven is een vak en we moeten niet restuurtjes ergens heen schuiven ter vulling. Scholing is heel belangrijk, het woord **bekwaam** noem ik daarom bewust. Dit geldt ook voor bijvoorbeeld digitale vaardigheden die vaak nog vrij onder de maat zijn.”
- Docent: “**Betrokkenheid** met een vakgroep, betrokkenheid met een opleidingsteam, ruimte voor **professionalisering**.”
- Beleidsmedewerker: “Minder **krapte** op de arbeidsmarkt in deze vakken ;)”